

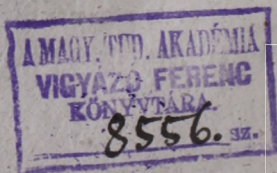
ÉLET ÉS LITERATÚRA.

1 8 2 6.

ELSŐ, MÁSODIK, HARMADIK,
NEGYEDIK RÉSZ.

PESTEN,
PETRÓZAI TRATTNER MÁTYÁSNÁL.

ELSŐ RÉSZ.

A' gondolkozó fejítéletet hoz a' resultátumokról a' principiumokra és viszont: 's az ilyenekre nézve Montesquieunek tanácsát követnünk illik: *nem mondani el mindent; 's a' mit mondunk is, csak azért mondani el, hogy az Olvasó gondolkodásra ébresztessék.*

I.

Számtalan észrevételek tűnnek előnkbe, valahányszor életünk' környülállásaira figyelemmel vagyunk. Boldog, ki csak azért áll a' scénán, hogy nézzen; 's nem vonatik sem sors sem szabad akarat által, a' többiekkel együtt játszani. De kitől lehet, hogy csak nézhessen? mit ér azon nagy hidegség is, mit azon quietismus, melly a' Fakirt bélyegzi? Eljünk, édes barátim! Az az örüljünk és szenvedjünk; mert

eggyet

A' kettő közül birni csak isteneké.

II.

Nagyobb gyönyörűséggel való élés után a' kisebb sokat vesz a' maga kedvességéből; 's zajos, csengő örömök után a' lassúk nem kedvesek.

A' gyönyörűségnek lehetetlen egyformán tartani mindég; nőni kell annak és fogyni: mert erőnk ellankad és eltágul. A' gyönyörűség' tartóssága ilyenkor valóságos gyöt-rés volna.

A' kik gazdag és népes asztalokhoz ülnek, gyakorta undorodással kelnek fel a' legizletesebb étek mellől; 's csendes szobájokba sietnek vissza.

Kedves érzéseink megcsökkennek a' velek való élés által; -le tőlünk függ az egész dol-g: Ne gyakorta, és ritkán is ne mérték-letlenül! 's így kedvesek maradnak.

Hálálhatatlan jótéte az a' Teremtőnek, hogy kedvetlen érzéseinkhez könnyen hoz-zá szokhatunk. E' nélkül mennyi volnánk boldogtalanok!

A' ki minden szenvedést rosznak gondol, 's minden szenvedés alatt zugolódik az örök Gondviselés ellen, maga gyöttri magát bé-kétlenkedés által; és soha nem fogja illen-dően tisztelni a' Teremtőt.

Minden veszteséget rosznak nevezünk, holott az sokszor jó, némellykor pedig a' legnagyobb gyarapodás reánk nézve, mert ennek köszönhetjük tökéletesedésünk' egyik grádusát.

Midőn tavaly minden épületeim elégtek; nem sokára annak képzelése foglalá el lelkemet: mim maradt még, a' mi elveszhetett volna; 's örömem mérséklette bánkódásomat.

A' Csapások némellykor arra szolgálnak, hogy kistekintetű életünket emeljék: mint Rembrand' fejeit a' hatalmas árnyékok.

Baja mindennek van, nagynak és kicsinynek, szegénynek és gazdagnak, ifjúnak és öregnek; de van öröme is; 's a' Természet' bölcs alkotója a' rendetlenség' színe alá rejté el a' legbölcsőbb rendet.

A' mi hibánk, a' mi vétünk, midőn magunk csinálunk bajt magunknak, 's nem ritkán csak a' roszkédv által, mellynél boldogságunknak nincs veszedelmesebb ellensége. Alcibiades eltördelé hárántsípját, mert látá tükrében, hogy az arcát rúttá tette. Nagy ok, hogy az asszonyok is kerüljék a' kedvborút. Férfiaknak azt tenni azért is kellene, mert őket gyengéknek kiáltja viszásságok. Egy rövid feleszmélés, hogy ez a' ború a' dolgot jóvá nem teszi, de

teszi rosszabbá, visszaadhatná nyugalmodat; ha tudnák, mit kell akarniok.

Némelly bajt reánk történet von, mint midőn házunkba üt a villám, 's azt elégeti; némellyet a' mások' gonoszságának tulajdoníthatunk, mint midőn nyájamat elhajtja a' tolvaj; némelly bajt magunk vonunk magunkra, 's ez a' minden kínok' leggyötrőbbike.

Das Leben ist der Güter erstes nicht,
Der Übeln grösstes aber ist die — Schuld.

Az első nemű bajok ellen nincs segéd; békével kell tünnünk, 's a' kár helyre hozásán igyekeznünk tellyes erővel. A' második nemű bajt férjfi lélekkel illik viselnem; megbüntetnem, ha helye van a' büntetésnek, 's azt tennem, hogy bántóm többé ne bántasson. A' harmadik neműben azt mondanem magamnak, hogy így járok, valamikor a' felhevült indulat', és nem az ész sugallatát követem.

Isten az eszen, értelmen kívül még egy Vezetőt ada az embernek, 's egy igen hálaást, igen jutalmazót — a' szép érzését. Mennyivel kevésbb baj volna e' világon, ha ezt követnők, 's nem az ellenkezőt!

Megbántott valaki, 's te vadon támadod meg érte. Az ingerelve bántásod által 's vádolva lelkiisméretétől, újra megbánt,

's te ismét megboszúlod, 's ez így megyen holtotokig, 's éltetek pokol.

Első megbántására, ha bántód csak erőtlen volt, gyujts eleven szemet fejére, 's fojtsd el sérelmedet; ha bántód akarva hibázott, állítsd szónak, panaszodat öntsd ki előtte, de szelíden, sőt bizakodó nemességel, 's magába tér, becsülni fog és szeretni; 's éltedet megmentéd az újabbi bántásoktól.

Az átalkodott Gonosz ellen egy neme van szabadon hagyva a' bosszúnak, minden egyéb neme tilalmas; az, hogy bántódnak nézz néma 's szelíd haraggal szemébe, hagyd ott, és soha többé magadhoz közelíteni ne engedd.

III.

Jaj annak, kinck az ég nem a' maga fészke, nem a' maga udvarkája felett mosolyog legszebben! Fergeteges annál fő és kebel. Újabb és újabb tolongásra, zsibugásra van szüksége: elfelejteni, hogy él. Sok férfi szenved így; asszony kevés, sőt egy asszony sem! Asszony! — a' szó' nemesebb értelmében.

A' férfi' érzése mindég nyer az asszonyok' társaságában, az asszonyoké többnyire veszt a' férfiakéban. Önnön szeretet a' mi ösztö-

nünk, barátnéinké önnönáldozat. Bennünket a' mi sokféle polgár-utaink sokfelé üznek; az asszonynak útja és célja csak Egy, 's melly szép: asszonynak lenni!

Boldog férfi, kit a' más nemhez mindig e' hit vonzott és kötött!

A' férjfiak' tiszte nagy, de kevés; az asszonyké apró, de örök.

A' házi gazdasszonynak hajnaltól estig ritkán van egy fertályá apró gondoktól üres: vagy a' major, vagy a' konyha, vagy a' cseléd, vagy a' gyermekek egészen elfogják idejét. S ő ezen apró örök gondokat nem csak örömet viszi, hanem azokkal még dicsekszik is.

A' mi nagy anyáink nem jártak olly szép öltözetben, mint most feleségeink; de egyszertekintettel általláttak mindent, a' mi a' háznép' javára szolgálhatott; nem terjeszkédtek úgy ki, nem voltak mindúntalan házaikon kívül; megelégedvén az otthoni uralkodással, a' házi gazdaságnak minden részeit úgy nézték, mint igen fontos dolgokat, a' ház' belső igazgatásában állott mind boldogságok, mind diccsőségek, a' kormányok alatt lévő dolgokban jó rendet tartottak, 's virágoztatták körülöttök a' holdogságot. Mostani leányaik ezen dicseretes erkölcstől elfajulván, a' nagy társaságokban 's a' nagy világ' lármáji között keresik az örömet, Hajdan a' háztartás körül szük-

séges ezer aprólékos dolgok elég foglalatosságot adtak nékik. A' takarékoság virágzásban tartotta a' főrendű házakat, mellyek annak nem léte miatt ma olly gyakran alá szállanak. Az asszony szintén olly hasznos és munkás tagja volt a' háznak mint a' férje, minthogy a' házi gazdaságnak belső gondjait viselte. A' leányok jó idején szorgalmatosságra szokván, jobb kezeik lettek annyaiknak, hathatósan segítették házaikban a' magányos élet' csendes és édes örömeinek gyarapodását, 's a' házassodni akaró ifju félelem nélkül választhatott feleséget, 's bizonyos lehetett abban, hogy a' jó példák és hasznos foglalatosságok között nevelkedett leány a' gondos és minden kötelességeikre figyelmező asszonyok' számát fogja nevelni. Melly távol estünk mi ezen egyszerű 's olly igen hájoló erkölcsektől! A' mi asszonyaink nem ismernek nagyobb gyötrelmet a' rendes és egyforma életnél; ők a' hiúságnak és pompának szemfényvesztő játékaival nélkül nem lehetnek el, szüntelen a' társaságokat hűjják, 's mindenkor gond nélkül, mindenkor multságban akarnak lenni. 'S életeknek ezen módja is soha nem szerez nékik megelégedést, mert mindég ott akarnak lenni, hol a' természet nem akarja; 's mihelyt a' háznép' igazgatását elvesztik, sehol nem lesz másutt módjok igazgatni és uralkodni. *Superint. Kis János.*

IV.

Éltünk' egyik gyönyörűsége abban áll, hogy bölcsesség és ártatlan dévajkodás rokon karokkal váltogatnak bennünket.

Vannak olly dolgok, mikre a' komoly okosság szemöldököt ránczol: de a' szemöldök nem csak ránczolódásra van teremtvé, hanem arra is, hogy a' szerelmes ifju a' szerelmes leánynak vele elgyengülést, elragadtatást jelentsen. *Ferenczy Lajos.*

. . . . Nem értem azt a' buja szerelmet, melly köz lévén az oktan állatokkal is, gyakran az embernek megaláztatására szolgál eszközül; hanem értem azt a' tiszta szerelmet, mellyet a' természet' alkotója öntvén az embereknek szívekben, még meg nem vesztegetett ártatlanságában; azt az édes gyönyörűséget, mellyet egyik Nem a' másiknak társaságában természeti hajlandóságból érez. Ez cselekszi, hogy a' szerelmesek akarván egymásnak megnyerni viszont-szereteteket, minden szép erkölcséssel, dicséretes minéműségekkel és nemes tulajdonságokkal igyekezzenek ragyogni; és hogy ellenben egymás előtt unalomba ne menjenek, az elfajult zabolátlanságot kerülik, 's óvják magokat az erkölcstelen társaságtól, melly megszeplősíthetné szép híreket. Ez cselekszi, hogy a' Vitézek előre hizelkedvén magoknak kedveseknek tetszésével, elijedhetetle-

nül rohannak a' legveszedelmesebb csatákban is, és a' szerelemnek paizsa alatt győzhetetleneknek képzelvén magokat, halhatatlan cselekedeteket visznek véghez, hogy borostyánokkal felékesítve térvén haza, isten-aszszonyoknak lábokhoz tehessék le diadalmas koszorújokat; és hogy levetkezvén oroszláni szilajságokat, nyájas kellemetességgel, gyönyörűségekben elrészegedve, mint fáradságoknak kedves jutalmát szedhessék gyenge ajkairól édes csókjokat. Ez cselekszi, hogy az Írók, nevezetesen pedig a' mulatságos Versszerzők, igyekeztvén szerelmes Chlorisokat szép gondolatokkal gyönyörködtetni, a' szerelem' istenétől elevenítetvén, ékes írásokkal kedveskednek az emberi nemnek. Ez cselekszi, hogy az országolás' dolgában foglalatoskodó Rendek, tetszetestebbekké akarván magokat oknak, kiket tisztelnek, szemekben tenni serény lépésekkel sietnek nagy méltóságokra. És ez cselekszi végtére, hogy a' veritékező Gazdák és fáradhatatlan Kereskedők bízván abban, hogy a' szerelem kinyujtott karokkal mégyen elfogadásokra elejekben, amazok a' mívelt földnek termékeny gyümölcseivel, ezek pedig gyűjtött kincsekkel gazdagítják országokat. *Báróczy Sándor,*

V.

Sok ifjaink önként vesztik el magokat; a' szép öröm helyett rút örömet keresnek; egy ártatlan leány' szerelme helyett undok vadságokat, az olly társaságok helyett, hol mulatva gyarapodhatnának hasznos ismeretségekben, hol erkölcsüket nemesíthetnék poharazást, kártyát és kávéházakat, ezeket az Úri-rend' csapszékjeit. Nem az ész Vezérök, hanem az indulat 's a' rossz példa. 'S mi lesz az ilyenekből, ha nem ők vesznek hatalmat az indulaton, míg még esztendeik lehetőnek hagyják a' hajlást, hanem az indulat ő rajtok? A' vad öröm maga után csömört hágy, 's ez hypochondriává válik; a' socialitas szédelgéseiből belé esnek az insocialitas' tonusába. Az illy szerencsétlenek körül olly barátoknak kellene forogniok, kik a' neheztelés' veszedelmeinek is készek volnának kitenni magokat. Az sem volna rossz eszköz, ha egy lelkes és jó leányka megkapná, 's oltár elébe vezetné. *Vitkovics Mihály.*

VI.

Professorodnak iskolája 's a' világnak iskolája közt, mellybe most te lépni kezdettél igen nagy a' különbség, de a' tanulásnak módja ugyan az. Hallunk 's látunk

sokat, igen sokat, de azok csak akkor válnak ránk nézve hasznosokká, midőn magány és nyugalom elegendő időt adnak a' fontolgatásra. Illyenkor principiumokat választunk és hagyunk el; 's ne hidd, hogy a' tanuló fejeknél az illy választás és elhagyás igen gyakran elő ne forduljon. A' ki soha sem lát magában tökéletet, mindég közelebb van ahhoz, mint a' csalhatatlan.

Mikor én még igen ifju valék, ezer félet láttam magam előtt, 's mind azt megtanulni 's tudni akartam; 's utóljára semmit sem tudtam megtanulni. Csak később hallottam Rouseautól, hogy az iskolai években csak methodust kellene szerezni, melly szerént azután tanulhassuk azt a' mit választanunk kell. Egy illy methodusnak megszerzése nélkül felette nehézé tétetik a' való tudomány; 's ha való tudományt nem szerezhetünk magunknak, jobb semmit sem tudnunk.

A' szép mesterségeken 's a' Humanisticumokon kívül két kiváltképen való útja van a' tudományoknak: a' Mathésis és a' Metaphysica. Mindegyik a' gyöngé fejeket csalhatatlanúl elveszti, de a' jó fejek az elsőbb által világosságra 's nyugodalomra meínck által, — az utóbbik minden külömbség nélkül a' legerősbbeket is megzavarja, világot 's nyugtot pedig soha sem ad: a' Skepsis' lelke száll meg bennünket azon pillantatban, mellyben küszöbére lépünk; 's nincs ok, nincs systéma, melly

többé bennünket az örvényből kivonjon. Ha minden systemákat megvetünk, örök bizonytalanság 's tudatlanságunk' kínzó érzelmé lesz hóbérunk: ha valamelyiket elfogadjuk, bizonyosságunk' kútfeje úgy sem lesz egyéb mint tudatlanság. Boldog, a' kit Géniusa olly útra visz, melly nyugodalmat nyujt.

A' szép mesterségekben élő ember az, kihez magát a' Grátzia csatolja, 's kiről mondhatjuk Tasso' szavaivál Götlhénél, hogy annak keblén lehet nyugodni. Én az újabb Nemzetek között nem lelem azon szellemet, melly a' görög Nagyokon 's némelly Rómaiakon is tündöklék. Azon boldog-egü Régieket, lettek légyen bár Philosophok vagy Bajnokok, egyformán vészi környül, mint valamely glória, a' széplelkűségnek 's örök-ké-viruló ifjuságnak bizonyos sugára, mellyet egészen ki nem magyarázhatok, de minden észre vesz, valaki reájok figyelmes pillantatot vet vissza. Ott az érzés a' szép éránt, egyesülve az érettkor' bölcseségével 's nagyságával teszi azt, a' mit én minden mai Nagyokban is találni óhajtanék. Így lennének köztünk szeretetre méltó Philosophok és Katonák, valamint el nem puhult érzelmű Poeták, kiket az istenségnek ezen szép ajándéka, a' Poesis, elevénítene, vidámitana, nem pedig eltemetne.

De hol vagynak azon környülmények, mellyek Homért és Sokratest, Plátót és Themistoklest szülték? A' Palaestra, 's az

az ifjak közt jókor 's sanyarúan - vidám órákban szótt szövetség, melly a' lelket idején felemelte 's gyulasztotta a' nélkül, hogy érzékenységre 's ez által puhaságba hullásra adott volna okot, örökre nincs többé közöttünk. Azonban, nem méltó e, hogy a' mit a' környülmények 's a' szokott nevelés tőlünk megtagadtak, magunk igyekezzünk elérni? Csak egy szikrát azon lángból, melly a' még fiatal Sokrates' lelkében lobogott — 's mi nem lehetne belőlünk?

Érzékenység és Speculatio 's a' történetek' nyugodt keresése egyformán elrontanak bennünket: csinálni, csinálni kellene! A' Cselekedetek, a' Publicumban - forgás formálnak hasznos embert; 's egy illy formált ember, ha szívében hordja a' szépnek magvait, lesz osztán Pászthorivá, Urményivé. *Cselkövi.*

VII.

Egész nemzeteknek, szintúgy mint egyes embereknek, meg vagynak az ő különböző koraik, Gyermekkorból virúl fel ifjúságok, ifjuból érnek férjfiává, 's férjfikoroknak erejét az öregségnek lankadása váltja fel.

A' férjfit a' lélek' érettségének nyugalma bélyegzi; fő pontjára jutott erejével rehez dolgokat vehet célba 's vihet véghez, de okos számvetéssel tudja magát a' sors-

sal 's a' környülményekkel öszvemérni, 's előre nézve midőn kezd, vigyázva lépteiben, fáradatlan a' küszdés közt, felemelkedett és magas érzelmeiben bámúlattal el egy tiszteletet gerjeszt maga körül; az ő neve: Nagy.

Az ifjúság' kebelében a' jövendő férfinak ereje áradozó bövségben habzik, forr és vív önmagával. Az ő characterében tűz és nyugtalanság önti ki magát; czéljai nincsenek, csak reményei; principiumokat nem követ, csak sejdítéseket; gondolatjai a' képzeletben süllyednek el, 's képzeleteinek a' kívánság emelvén fáklyát, mértéket, határt és lehetlenséget nem ismer, 's kezd és csinál több lánggal mint erővel, több szenvedelemmel mint ésszel, 's így szerencsében és szerencsétlenségben, akaratján és tettein bizonyos regénys szín ömlik-el.

A' Nemzetek' ifjúsága félig vad állapot. Kevés tapasztalással és ismerettel, sok kitörekedő, munkába folyni akaró tűzzel, felébredező, gyakran homályos és szempillantatnyi kívánságokkal: boldog nemzet, mellyet ilyenkor külső és belső akadályok vagy magába záródva eltespedni, vagy haszon és következés nélkül széllyeláradozni nem kényszerítenek; mellyet sors vagy történet kedvező, szép pályára vonz! Munka és szélvész közt, jó és bal szerencse' befolyásaiban kiforrvá 's megtisztúlva, magát megpróbált erővel 's időnként szélesedő ismeretekkel fog ő egykor regénységei-

nek csillogása közül kilépve a' való nagyság' világosságában állani. Az ő regény tettei a' dicsőség' sugáiraiban fognak késő századokra általfényleni, hogy általok a' jövőendő költőnek lelkesedése táplálatot, 's az unokának patriotismusa fennszárnyallatot találjon.

Az Új mindég, kisebb nagyobb mértékben, lelket lep, 's ez a' meglepés annál érezhetőbb, annál különösebb, mennél újabb maga a' meglepett lélek, azaz, mennél kevesebb tapasztalásokkal tudja a' feltűnő Újat öszvehasználni. Ki nem emlékezik vissza a' maga kifejlésének kezdő éveire? Minő sejdítések, minő kimagyarázhatatlan homályos érzelmek, minő varázslathoz hasonló állapot: midőn a' körülvevő jelenségeket legelőször figyelembe venni kezdtük! Az ég, melly a' láthatár' halmain nyugodni látszik, a' szivárvány, melly a' felhőn ragyog, a' sziklájából felbuzgó forrás, a' habokon lebegő csolnak 's minden egyebek úgy hatnak reánk, mint valamely tündérvilágnak képei. Mind addig, míg okot és következt messzéről sem sejdítünk, a' tüneményeket úgy tekintjük mintha azok ismeretlen magasságu Lénynek rendkívül való munkálódásai lennének. Egy valóságos Költői helyhezet! A' fejleni kezdő fiatalok léleknek épen úgy sötétisztában, homályon általsúgárzó gloria közt tetszik fel a' természet, mint a' Költő előtt; csakhogy a' Költő a' lelkesedés' pillanatában a' ta-

pasztalás' nyomvasztó világából kikapva él, a' fiatal lélek pedig még abba nem lépett.

Midőn egy merész embercsoport legelőször csatlotta öszve magát, 's valamely szomszéd társaságocskát nyugodalmassal mezejin felvert és kirablott; midőn egy tengerparti lakos kivájt fatörzsökét legelőször a' habokra vonta, 's a' szomszéd sziget partjáiig evezett: természetes, ha ezen tettek mind a' tevőben, mind egykorújiban különös érzéseket gerjesztettek, 's minden biztonnal különösebbeket, mint időkben egy százezerekből álló táborozás, 's egy út az egész planéta körül.

Nemzetek valamint egyes emberek, vagynak másoknál lelkesebbek, 's mennél lelkesebb valamely nemzet, annál több, annál merészebb próbákban fejti ki erejének érzelmét. Az illy nemzet a' maga körének keskenységét megszélesíti, idegen népekre befolyást szerez magának tettek által, hatalmas öszveérésekbe jön, hadat visz és fogad, 's most nyomva majd nyomatva, most támadási majd oltalmi küszdésben veszelő' és dicsőség', pusztítás' és önáldozat' viszontagságai közt tűnteti fel magának a' Hősi kort.

A' melly nemzet a' hatalom' és miveltőség' magas pontjain áll, nagy dolgokat vihet ugyan véghez: de ezen nagy dolgok a' História' telyes fényében láttatván, természeteseknek lenni megismertetnek, 's a' ma-

radékra a' való' piperétlen színében szállanak keresztül. A' széles kiterjedésű miveltség' koraiban az individualis nagyság' tünetényei ritkábbak 's kevésbé ragyogók; a' mesterség', förtély' és tudomány' közönségessé váltában a' magányos erők nagy részént alsóbb rendet foglalnak el; 's a' már régebben feltűnt találmányok' hosszú sora 's a' genialis lélek' ezerféle jelenségei után, az eredetiség' színét megnyerni felette nehéz, 's a' geniének bélyeg vonásai ritkábban ismertetnek ki.

Másképen van a' dolog a' fejleni csak most kezdő népeknél. Itt lelki és testi erők messzére kitündöklő fényvel ragyognak. Itt minden Jeles, a' vitézség' tetteiben 's a' geniének műveiben és találmányaiban, egyes pontokban mutatkozik. Itt minden, a' mit a' gondolkozó ész 's a' találó elme előhoz, az eredetiség' vonásaival jelen meg. Az, ki a' vadon talált magot legelőbb a' földbe vetette, ki a' kézmivességnek legszükségesebbait legelőszer ismeretbe hozta; ki fegyvert adott a' vitéznek, 's a' legelső hadi rendet kiszabta; ki a' házasság' olly egyszerű törvényét javallatba tette, st.: kétségkívül szokatlan fényben jelent meg, 's szokatlan behatással munkált egykorúji közt. 'S ki nem tudja, hogy épen a' behatás' mennyisége teszi a' nagy embernek és nagy tettnek külső mértékét? 'S a' behatásnak mennyisége hol lehet nagyobb, hol szembetűnőbb mint felvad nemzetnél?

Mikor tehát valamelly Nemzet a' maga félvad állapotjában, messze a' puhálkodás' veszedelmétől, 's hódításban tamadólag, vagy szabadságért védelmezőleg küszdve él és forr; mikor benne a' geniének és erőnek jelenségei sűrűn, de egyes alakokban feltűnnek; mikor ezen tünemények lelkesedéssel fogadtatnak, 's az a' mi benne új és hasznos és szép és nagy, a' Kültői érzellemhez hasonlóval éreztetnek, következőleg szív' és képzelet' segedelme által megdicsőítetnek: ekkor szokott a' Hőskor feltetszeni. 'S mivel feltetszik bizonyos sötétisztában; mivel tüneményi a' jelenkorban elragadtatással fogadtatnak, 's így a' jövőnek a' hagyomány' gloriájában adatnak által; mivel a' Históriai vizsgálat' későn fellobbanó fáklyája ezen sötétisztán és glórián a' közvéleményben többé erőt nem vehet: természetes, ha a' hősikör a' maga regényes alakját századról századra nem csak megtartja, de öregbíti, 's a' nemzeti lelkesedésnek és poesisnek sokáig tartó táplálót nyújt.

Külömbség van a' közt, ha a' hősi korra nyiló Nemzet a' míveltség' magosbb pontjain álló népek' közelében lakik e, vagy magához hasonlóktól vétetik környül? Midőn a' durva embercsoport mívelt lelkű nagy néppel jön öszveérésbe és küszdésbe, vagy hatalommal vagy világossággal fog elborítottani. A' szép virágzatu hőskor a' nagyra menendő nemzet' pontonként terje-

désének 's fejlődésének lépcsőji közé tartozik; 's csak lassanként kell a' teilyes műveltség' korába általolvadnia, hogy a' maga poetai varázsalakját maradandólag megtarthassa.

Az ifju lélek' forro ereje 's küszdő érzelmei vagy az emberből ki, vagy belől az emberben munkálnak. Kifelé munkáltokban tettek által Hősségre törekednek, bennmunkáltak alatt gondolati derengés és sejtítési borongás közt szövik a' Poesisnek fátyolát. A' munkálatnak mindegyik módja a' phantásia' befolyásával történik; 's így a' Hősségre kitörekező és a' Poesis' fátyola alatt bennküszdő fiatal lelkek rokonok egymással. Egyforma tünemények közt, egyforma helyhezetben tünnek fel, 's egyformán meg nem vesztegetett friss forrásokból buzognak ki. A' Költői szellem a' maga eredetében épen olly erős mint a' Hősi, puha ellágyulás és ellágyító érzékenységgel nélkül; mindegyik a' Nemzet individualis karaktere, és helyhezete szerént egyképen vigabb vagy búsabb, vadabb vagy szelídebb, több vagy kevesebb svermerséggel elborult. Európának utazó fiai az Új Zee-landi Kannibal' szájából csatadalokat halottak, 's Tahiti' szelíd ege alatt Énekese-ket találtak, kik módjokkal a' Homeridákra emlékeztetnek; ezek épen olly jelenetek: mint az Argonauták mellett Orpheus, 's mint a' Morvai Hősek közt Ossian.

Mikor a' kifejlés' után előre haladó Nemzet közeledik azon ponthoz, hol a' tettek' nagysága az ismeretek' nagyságával párosul; hol az ész' világa a' képzelet' csillogásának ellenében feltámad, 's a' Historiának pályája megnyílik; akkor az érzések' közönségesen zajlott csapongása szűnni kezd, a' tisztán természeti állapot mesterségesbbre megy által, 's már maga az a' komolyabb, hidegebb tekintet, mellyel az érett ész a' körülvevő dolgokat tekinti, nem egyéb, mint ezen mesterségesb állapotnak következése. Mennél inkább elhidegszik a' jelenlét, annál hátrább vonúlnak a' régibb kor' tündérképei, 's a' Poesis, melly a' forróbb étellel együtt ébredett és járt, lassanként elvonja magát az életkörtől. 'S ime itt van a' pont, hol a' Hőskor' határai észrevétlenül eltűnnek; a' Poesis pedig a' maga leg-tündöklőbb sugáiraiban ragyoghat. Az ilyenkor született Költő, szintúgy lángkebellet mint az előbbi kor' gyermeke, de kitzultabb fejjel 's gazdagabb ismeretekkel, midőn az ötet körülvevő étlettől elvonúl, természetesen egy jobbat, szebbet, belsőjével rokonabbat keresni kényszerítettik. Boldog ő; ha ezen jobbat, szebbet 's rokonabbat saját hazájának régiségeiben felleli! A' Költő, ki nem lél magának a' régiségben kielégítő világot, nyugalanúl csapong czél és határ nélkül magából kifelé; 's vagy eltompulás a' végtelenségben, vagy megromlott képzelődés a' formátlanságban, vagy vészes érzelékenység az epedés által,

lészen csapongásának következése: midőn a' Hősor' maradéka bátran veti a' múltira tekintetét, annak képeit a' távolság miatt megszelídült fényben láthatja, képzelete a' bizonyos célra repületben erőt és formát nyer, 's ugyan ez által érzelmei kitisztulnak és nyugalommal szállonganak, nyugalommal, melly a' nemzeti characterszínhez képest vagy derültebb vagy borúltabb, de mindég felemeli a' lelket, 's művészi virágzatban tenyész.

A' Poesisnek legkedvezőbb pillantatok tehát akkor nyílnak, midőn a' nemzet a' zajló ifjúság' korából a' tisztább és józanabb műveltség' csendesebb világába lépni kezd. A' nyelv ilyenkor kap hajlékonyságot, 's a' Poetának kívánságai 's szükségei szerint ezerféle alakra változhat el; az érzés ilyenkor nyer fellengést, mivel a' jelenkoron vagy felül vagy túl emelvén magát, más ragyogóbb tartományba siet vissza; a' képzelet ilyenkor talál szabad lebegést, mivel a' körülfogó valóság által meg nem szorítatván, az előtte felnyitott messze tartományt sajátjának tekinti, 's annak képeit önkéje szerint öntheti el varázssugáraival: 's így nyelv, érzés és képzelet a' magok kedvezőbb pontját elérvén, mi kell egyéb, hogy a' Költő a' legtündöklőbb alakban tűnjön fel?

A' nemzeti Hősor hagyja maga után a' nemzeti Hagyományt; 's nemzeti Hagyomány és nemzeti Poesis szoros függés-

ben állanak egymással. A' hol ősi Hagyomány vagy épen nincsen, vagy igen keskeny határookban áll, ott nemzeti Poesis sem származhatik; az ott születendő Énekes vagy saját (tisztulást és folyamat nem található) lángjában süllyed el, vagy külföldi Poesis' világánál fog fáklyát gyujtani; 's hangjai örökre idegenek lesznek hazájában. Mert a' nemzeti Poesis a' nemzeti Történet' körében kezdi pályáját, 's a' lyrának később feltámadó 's individualis érzelmekeket tárgyazó zengése is csak ott lehet hazáivá, hol az a' nemzeti történet' régibb Muzájától kölcsönöz sajátságot, 's személyes érzeményeit a' nemzeti Hagyomány' és nemzeti megnemesített életkör' nimbusán keresztül sugároztatja.

Ha ezen fejtegetéseket a' Históriara akarjuk alkalmaztatni: hova fordítsuk inkább szemeinket, mint a' Görögökre? Soha nemzeti Poesis ragyogóbb Hőskorra vissza nem tekintett, és soha nemzeti Hőskor ragyogóbb Poesist maga után nem vont, mint ő nálók. Ifjuságok' felvirulását azon idegeneknek köszönték, kik hozzájok míveltebb népektől jöttek, 's köztök magasabb ismereteikkel fenn ragyogtak ugyan, de nem úgy mint Banks vagy Forster Tahitinak lakosai közt; mert Triptolemus, Cadmus, Cecrops, Danaus 's máok több tapasztalások mellett is lelkek' ifjuságára 's emberiségök' kifejlésére nézve egy lépcsőn vagy legalább hasonlóan állottak azokhoz, kiknek

nek tartományában meglepedtenek ; 's midőn nekik némelly új ismeretet , némelly új szokást hoztanak , ugyan akkor nyelvöket 's nemzetiségöket elfogadván , mind magokat mind ismereteiket és szokásaikat a' a' görög földön meghonosították. E' környülménynek két következése lön. Első , hogy a' Hellen a' maga serdületének kezdetében hirtelen tellyes kifejlésre nem hívatatván , lépcsőnként haladhatott az érelem' nagy pontja felé , 's hosszú , szép ifjúságot élhetett. Másik , hogy idegen világosság által a' nemzeti körből ki nem kaptott , 's az eredetiség' színét ott is megtarthatta , hol kölcsönözött vonásokkal ékesült. Így leve lehetségessé , hogy a' varázsló emberfaj a' távol népek' Hagyományait saját földére plántálta által , 's azokat hazaiakká képezvén saját Hagyományaival elvegyítette. E' szerint történt a' dolog Vallási és Polgári szokásokkal , tudománnyal , mesterségekkel ; minden új , mihelyt a' görög határokba lépett , mint valamelly tündérpálcának csapásai alatt , elváltoztatta színét és alakját , 's mind kettő helyett mosolygóbbat 's bájolóbbat nyervén , többé idegennek nem ismertetett ; 's így az egész nemzetre mind a' jelenkorban mind a' jövőben kedvezőbb , bizonyosabb behatással munkálkodhatott , 's a' nemzeti lekesedést örök táplálattal éltetheté.

Midőn a' Hellenfaj' nemzetiségéről szölkünk , a' Religiót sem kell elfelednünk. A'

Religiónak alapideáji akar a Görög-földön magán tüntek fel valaha, akar idegenből szállongottak által, mindenképen nem csak a' Historiának, hanem a' hősi kor' Hagymányainak határain is túl a' gyermekemberiség' szűkebb körében vettek lételt; 's minden bizonnyal ha nem tisztán is, legalább sejdítésben az emberi természetben felül 's az emberi életben és történetekben túl fekvő 's egy más ismeretlen világból által-folyó erőket vettek tárgyazatba. A' Görög ezen ideákat nem csak az emberi életbe hozta le, hanem a' maga nemzetiségébe 's nemzeti történeteibe olvasztotta. Az istenségi erők a' Hellen föld' gyermekeiben individualizáltattak, 's így egy félig religiói sejdítésekben félig történeti Hagymányokból össze alkotott hazai Mythologia készült, melly a' maga ezerféleképen különböző, gyakran csudálatos, de mindég mosolygó alakjában egy vidámon exaltált Poesisnek örök tárgya lett, 's ez által a' görög Poesist a' görög hazaisággal elválaszthatatlanul összevegyasztotta. Illy boldog összevegyések közt származhatott Homerus, ki nem csak a' maga költői elérhetetlen nagysága miatt érdemel figyelmet, hanem még sokkal inkább azon példátlan behatás miatt, mellyel ő az egész görög népet, annak százképen megszaggatott polgári alkotványai közt, egy közönséges nemzeti szellemmel eltöltvén a' maga költői munkálkodása' körében egyesítette; 's religiót, 's játékszíni és lyrai Poesist, művészséget, philosophiát és életet

egyformán lelkesítvén, mind ezeket bizonyos varázkörbe foglalta, mellyen belől örök virágzatban, sanyarkodás nélkül, szabad lebegéssel tenyésszenek.

A' Római nemzet, melly a' maga kicsínységéből óriási nagyságra századokon keresztül tartott küzdsés közt emelkedett, úgy látszik, hogy a' legszebb tündöklésű Hőskort teremthette elő tetteiből. De a' Tiberis mellett nem azon esetek jönnek össze, mellyek a' Hellen ég alatt olly szerencsés befolyással dolgoztak. Egy sokfelől egybecsoportozott fiatal rabló népet pillantunk meg ott Romulusnak zászlója alatt, 's ezen rabló nép' megjelenésén felül a' Romulus' mesés születéséig, 's innen Aeneásig és Latinusig 's tovább Faunus' és Saturnus' uralkodásáig, egy alkalmasint setétben fekvő kornak perspectivája nyílik meg tekinteteinknek. Hazaivá lett félhítoriái mythus az, melly ezen perspectivában rajzolatik; de a' rajzolatnak két fő pontjai, (a' Trójai szökevények és a' Latiumi régiség' homálya) behatásaikra nézve messze maradnak azon ragyogó táblának színeitől, melly a' régi Hellást terjeszti elő; 's mind azért, mivel külömbfésésséggel nem bírnak, mind azért mivel a' későbbi kor' temérdek tettei mellett igen parányi alakban jelennek meg: lehetetlen vala, hogy a' nemzettel valamelly különösen lelkesítő öszvetételben állhassanak. Adjuk hozzá, hogy a' Római népmingyárt kezdetkor erővel tellyes ifjuság-

ban lép elő, 's korához képest igen is komoly kinézések közt magát a' rokon nemzetektől külön választván, fáradszón hévvel politikai nagyságra törekszik; 's innen Romulustól fogva a' később százakig még nyilván-mesés Történeteink is Historiái-szín ömlik el. Mind ezek nem valának a' nemzeti Poesis' felderülésének kedvező vezéresillagi; annyival is inkább, mivel a' Római Művészet és Tudomány elébb Hetruriai, majd Görög befolyás alatt, mint egészen idegen plánta nevedkedett fel, 's az eredetiség' színével, melly nélkül a' nemzetiség' fenn nem állhat, nem bírható. A' Római Poesis görög magvakból, görög színekkel virágozott ki; 's ha Livius Andronicust 's közel követőit nem említjük is, de maga Virgilnek ragyogó pompájú nyelve, 's a' Horatiusi lyra mi vala egyéb Hellasban szedett zsákmánynál?

Midőn Római nagyság és Görög műveltség a' történeti játékszínról lassanként tűnni kezdettenek, több fiatal nemzetek állottak elő Európában, mellyek egy, zajgással és munkával tellyes életkörben nyughatatlanul kerengvén, 's forrás által tisztulást, nyomás által emelkedést keresvén, egy felől nyers ifjúságokban a' birodalom' aggságával, másfelől csapongó vadságokban a' keresztyenség' szelidségével a' legkitetszőbb ellentételt formálták. Fegyvereik hatalmasok valának, de lelkeik a' Római műveltség' elborító világa által leverettek 's régi nyelv-

vöket sokan, honi vallásokat pedig mindnyájan feleserélvén, egy egészen új, ismeretlen életbe mentek által, mellynek tüneményei szokatlan világításban valának feltanendők.

Vad nép közlített a' műveltség' hosszú századaiban elpuhult Nemzethez, melly már minden poetai szellem 's lelkesedés nélkül, még csak a' vallásban találhata hevületet, azon vallásban, melly a' földiektől elvon, 's útát ugyan az égfelé mutat, de egyszersmind az emberi lelket romlottságának 's kicsiny voltának hathatós érzetése által poriglan nyomja le. Hevület égfelé, 's megaláztatás ezen hevületben: minő ellentétel ennek kimagyarázhatatlan érzelme, 's azon emberi vidám érzelmek közt, melly egykor a' mythologia' tündérképei körül lebegett! A' mythológiával együtt elsülyedt a' görög Pocsisnek világa a' maga utolsó visszasugárzásaiban is; tudomány, szív, lélek, 's az emberi élet egész folyamja a' religio' szent körében concentráltattak, 's így a' keresztyénség' kebelében új életszakot kezdő vad népek azt a' változást, mellyet érzelmeikre szokásaikra 's egész valóságokra nézve szükségesen szenvedniök kellett, csaknem egyedül a' religio' befolyásai alatt szenvedték. Ime tehát egyfelől míveletlen, nyers ifjúságban, csapongó indulatok közt zajló emberfaj; másfelől Vallás, melly az emberi szívet nehéz önmáldozat és határtalan emberszereket által a' maga megtaga-

dásnak, és szelidségnek elérhetetlen pontja felé buzdítja. Egyfelől ki nem fejlett, de a' természet' örök rendénél fogva kifejlésre indulandó nemzetek, mellyek a' Római nagyság' és műveltség' omladékai közt bolyonganak; másfelől Vallás, melly az emberi értelmet, nagyságot és műveltséget megálázza, 's földi példáktól elvonván, az isteni véghetetlen 's megfoghatatlan tökély' kövétésére hív. Minő öszvejövetelek az ellenkezésben! Hosszú forrás lett ezeknek következése, melly alatt a' régi nemzeti formák elváltoztanak, 's a' vallás' közönséges befolyásával a' nemzetek' külömbféleségében egy közönséges szellem kezdett lengeni, melly az Európai Hőskort, 's azt követő Európai Poesist a' görög régiségtől külömböző alakban hozta fel.

Vallás' szentsége küzdött emberi gyarlósággal. Amaz terjesztett nyugalmat szelidség és áhitat által: emez nyugtalanságot a' tenni akarásban. Amaz parancsolt a' kívánságnak zabolát: ez fáklyát gyujtott a' szenvedelmeknek. Amaz az embert testi köréből felkapni, ez a' maga örvényébe lemeríteni igyekezett. Így leve hogy az emberiség' nagy massája az ég és föld között megoszlanı kényszerítettett. Keveseknek jutott az erő, hogy magokat Isten előtt megsemmisítsék, 's életeket a' religio' gyakorlásaiban elsüllyesztvén, az emberi kívánságoknak meghaljanak; a' sokaság' hódíthatatlan kívánságaival, 's a' gyarlóság' kísértei között félenken vetette' olly-

kor ollykor a' vallás' kifüggesztett törvényeire pillantatait; 's vágy és rettegés, szenvedelem és megtagadás között fejelettki a' helleni korban ismeretlen Sentimentalismus.

Tacitus szerint már a' régi Németek nagy asszonytisztelők valának, 's ezen asszonytisztelet, melly a' szerelem' indulatát megnemesíti, fellengösíti és egyszersmind elbúsítja, erős szellemben leng az Ossiani költeményeken is. Mi vala természetesbb, mint az, hogy ezen hajlandóság a' kereszténység által tellyes kifejlésben terjesztessék el? Asszonytisztelet és vallási önmegtagadás által fojtogatott érzésben zengett az ének, melly Európát a' Caledóniai bérceztől az Apenninusig szelíd bánatnak és fájdalmas örömnök exaltált hangjával töltötte be.

A' Középkor' szilaj gyermeke a' maga erejének rendetlen érzelmében, clima és vallási befolyás által elkomolyított phantasiával, tetteiben és műveiben óriási nagyságra, 's csudálatosságra törekedett. A' Hellen 's a' Hellent utánazó Római művész még feledve volt, 's ne lett légyen bár; de mi módon fogott volna az egyszerű nagyságnak szép, de nem szembeszökőleg szép képe a' hatalomérzésben még kemény, még durva hősré munkálni? Az ő érzelmei 's ízlése más úton indultak, mint az Argonauták' unokájiké. Ezeknek képzeletét a' Grátia vezérlette vissza egy vidámon, 's magosított emberiséggel ragyogó hőskorba, 's onnan

visza a' társaságos élet' kellemes körébe. Csendes nyugalomban belőlről, szállongott a' tárgyak szép külsőjén tekintetök; 's lélekvonás és szívérzelem, bánat és öröm remény és esdeklés mosolygó megtestesülésben lebegtek szemeik előtt. A' középkori magzat' phantasiája, elfordíttatván az ősi sötét és vad mythusoktól, a' vallás' tetetlen országába ragadtatott, hol meghatározott formákat nem talált. Vedd hozzá, hogy a' vallásnak felségesen komoly szelleme az emberi lélek' hiúságát, 's az emberi képzet' és érzelem' játékos csapongásait nem táplálhatta, következésképen egy határtalan szabadsággal lebegő poesisnek gerjesztője nem lehetett. Hol leljen tehát a' költői lelkesezés czélt és hazát? A' pogány régiségben? Azon félig ismeretlen homály, félig a' keresztynségnek átka feküdt. A' jelenkor vala hátra, mellyben és mellyből a' Költő felemelkedésért törekedhetett. Exaltált szerelemérzés, és a' Rittervilági hőskor nyitottak pályát nékie; két tünemény, egyformán alkalmasok a' phantasiát rendetlen hevületbe hozhatni. Hevült is az rendetlenül; 's ez által leve, hogy az életet magosítani 's az emberiség' határait kiterjeszteni akaró Költő bizonyos mythológiának nem létében egy csudálatos formákból alkotott tündérvilág felé csapongott; 's így tündérezés, ritterség és szerelem vallási buzgósággal és köznépi babonával elvegyülve rendkívül való, bizarr világitásban tüngették fel a' Romantikát, melly az Európai

Poesisre még akkor sem szűnt meg fő behatással munkálni, mikor a Görög és Római művek új életre hozatván, követés tárgyává tétettek.

Most Görög formák közt lebegő's Görög és Római színt és lelket utánazó Romantikai szellem' befolyása kezdett az Európai Költés' művein megismerszeni; egy félig eredeti állapot, melly a Délieknél inkább lágyság' és enthusiasmus', az Északiaknál inkább magába-vonulás' és epedés', a' Francziáknál inkább elmésség' és udvariság' kitetszőbb vonásaiban jelentgette magát; a' szerént a' mint ezek a' nemzeti karakterben is kisebb vagy nagyobb mértékben a' kitetszőbb vonások voltak.

Óhajtanám, hogy valaki világosan megmagyarázná, ha nemzeti karakter és nemzeti nyelv állanak e egymással függésben? Annyi bizonyos, hogy karakter és nyelv a' Poeta' művére egyforma behatással munkálnak. A' nyelvbeli különbség Európának régi és új művelt népei közt, nem keveset tesz arra, hogy a' Görög és Európai új Poesis minden hasonlítani akarás mellett is egymástól különbözzenek. Accentuáltság, 's onnan következett Rím és Német prosódiai sajátság, 's a' régi nyelvekénél kevésbé szabad syntaxis, már magokban nevezetes elhajlásokat csinálnak; mi nem leszen még, ha a' nyelvvel a' különböző nevelés', erkölcs', szokás', itélet' és tudomány' következéseit öszvekapcsoljuk? Maga az újak-

nál olly közönségesen elterjedett Sentimentalismus a' Költés' minden nemeiben új meg új színeket hoz elegyedésbe; midőn nem csak a' komolyabb indulatokon önti el magát, de magának a' jó kedvnek csapongásaira is gyakran általfoly. A' Görög Költőnek, mint a' görög művész' szobrának, busongása is szép és nyugalmas; vidámsága pedig tiszta, mint a' felhőtlen ég. Az ujkori lelkes Költőnek bánatja gyakran a' vérzésig gyötör; s vidámsága sok ízben annyi komolysággal vegyül fel, hogy e' vegyületben egy egészen újalaku lélekállapot áll elő: *Humor*, tudniillik, melly a' Régiéknél ismeretlen.

Ha régi és új poesis' külömbiségeiről van szó, azt sem kell elfelednünk, hogy az új Európa' Költője a' maga nemzetével nem áll a' Göröggel egyforma jóltevő öszvefűgésben. Keresztyén vallás és Európai tudományos cultúra egyenlően Kosmopolitismusra törekednek. Innen van, hogy az a' kirekesztő, saját centruma körül forgó, de egyszersmind lelket emelő nemzetiség, melly a' Hellennek tulajdona volt, Európában nem találhatik. Ezen sokféle népek minden politikai és moralis elhajlásaik, s minden külömböző physikai fekvésök mellett is, vallás s műveltség és kinézéseknél fogva csak úgy választatnak meg egymástól mint az Athenai Görög a' Spartaitól, mint az Ephesusitól a' Rhodusi. Azonban a' Görög a' maga sokféle ágaztában is nyelv, já-

ték, hagyomány és azon épült nemzeti Poesis által bizonyos öszve húzó középpontot nyere, melly közép pont Európában sem a' nemzetek' egybefolyásában a' népek' különválása, sem a' népek' különválásában a' nemzetek' egybefolyása miatt, nem lél helyet. Ez az oka, miért az ujjabb időkben egy nemzetnek is olly nagy behatásu Költője, mint Homer nem születhetett; mert nem nyilván van e, hogy mind Ariosto és hasonlóji a' magok tündérvilágában, mind Milton és Klopstock a' religio' szent tartományiban épen úgy a' nemzetiségtől különválasztott képeket állítottak fel népeik előtt: mint azok, kik a' Görög Mythológiát hozák új életre? Magok a' német új Literatúrának Bárdjai, kik a' keresztyénség által feledékenységbe hullott Mythusokat, 's a' Romai korban történt dolgokat vették tárgyzatba, nem szinte olly idegenek maradtak e honokban, mintha Perunak és Mexikónak régiségeit éneklették volna? A' Görög Hagyomány szakadatlan idősorban, 's mindég tiszteletben tartatva szállott a' késő unokákra, 's ez az Európai Hagyománnyal nem törfént. Ezért nemzeti Poesis való értelemben egy Európai népnél sem találkozik, mert a' Poeta, még midőn saját korának történeteit énekli is, nem szűnik meg hazája' fíjaitól bizonyos távolságban állani, nem jöhetvén az öszveérésnek azon pontjaihoz, mellyekben a' Görög Poesis állott a' görög nemzettel.

A' Költés' három fő nemei, Epos, Drama és Lyra egyforma varázslattal vonták a' görög nép' Egyetemét magokhoz. Az első, mivel Homer, a' mindenhellenek' ősi Hagyományait egy közönségesen általölelő körben hagyá ragyoglni; a' másik, mivel a' nemzeti hagyományokból merítettett, 's egyszersmind a' nemzeti religióval, mint innepi tárgy, szorosan öszvefuggott; 's így a' Lyra is, melly hasonlóúl a' religiónak szolgált, 's hasonlóúl a' hagyományokat dicsóította meg.

Az újkori Költő csak a' játékszinen látszik a' nemzethez közel állani. De melly külömbség az Athenai és az Europai új játékszín között! Ez a' nép' egyik igen kicsiny részének nyílik fel mint magányos multság; amaz az Athénai nép' egészét, mint közönséges öröminnep, fogadta keblébe. Ez a' religió' határain kívül áll; az a' religió'nak körében kapott fakadást és virágzatot. Ez a' régi és új kor' Hagyományait és Történeteit, a' kül és belföldi dolgokat úgy terjeszti elő, hogy a' néző az ezerféle vegyítésben nemzeti szellemet fel nem találhat, 's nemzeti érzést nem táplálhat; az a' nemzetiség' határain belől alkotta öszve magát 's választotta tárgyait. A' Görög testvéri formákat látott maga előtt lebegni, 's a' scéna előtt is saját nemzetének világában lelte magát; midőn az Europai a' világ' egyik sarkától a' másikig ragadtatik, 's Poetáját csak messzünnen szerzett tudomány által értheti meg.

A' helyett, hogy ezeket messzebb nyomoznók, ideje leszen saját nemzetünkre fordítani figyelmünket, 's Történeteinkre, 's Nemzetiségünknek 's Poesisünknek azokkal való egybefüggésére vetni egy tekintetet.

Ha nézzük a' Régiséget, a' Hunnusok azok, kik Hagyományaink' legtávolabb háttárszélén előttünk feltűnnek. Bendeguznak neve hangzik fülünkbe, 's Attilának dicsőségét látjuk ragyogni; de ezen ragyogás, mint egy villám, elenyész szemünk elől, 's ez időtől fogva az Avarokig sötétség borúl el népünk' emlékezetén. Az Avarok' egész történet sorából egy pont sincs kiemelve, melly a' Hagyomány' közfényü csillogásában állana; 's így Attilától fogva Almosig századokon keresztül semmit sem találunk a' mivel nemzeti érzésünket öszveolvaszthatnók.

Minő helyhezet! Ime Tudósaink a' görög Hagyományt a' chaosztól és Kronostól fogva Prometheuson, Heraklesen 's az egész közben folyt és követő időn keresztül a' Historia' századáig nyomról nyomra követhetik; midőn saját nemzeti Hagyományunk olly parányi 's egymástól olly messze fekvő töredékeken fundáltatik. A' nemzeti Hagyomány pedig sok tekintetben megbecsülhetetlen kincs. Nem csak azért, mivel a' historiai Tudománynak ha emlékeket nem is, de legalább nyomokat mutat; hanem sokkal inkább azért, mert az a' nemzeti lelkesedésnek 's annál fogva a' honnszeretet-

nek vezérsillaga. A' Római Statusalkotvány, patriotismus és abból folyó nagyság mythuson épült, 's mythussal tápláltatott; 's még azok is, kik a' Scipiókkal, Aemiliusokkal 's több Nagyokkal együtt éltek, tisztelettel hevülő érzések közt pillantottak vissza a' tettekkel gazdag jelenkorból a' mythus' szentté lett képeire; mert jelenkor és valóság nagyon tiszta, nagyon emberi fényben állanak, midőn a' hajdankor' mesés ugyan, de hitelt talált tüneményei némiképen emberfeletti világításban sugároznak.

Mi annak oka, ha valamelly nemzetnek Hagyományai úgy megcsönkúlnak: mint, például, a' miénk Almoson felül? A' régiséggel dicsekedő nemzetek a' világ' teremtetéséig szoktak felhágni Traditiójikban, 's történeteiket, ha bár mesés alakban is, az eredettől fogva emlegetik. Azt fogjuk e következtetni, hogy a' nemzet, melly ezt nem teheti egészen új ága valamelly régibb törzsöknek, mellyből tekintet nem érdemlő kicsinységben szakadt ki, 's elvadulván, többé kiszakadásáról semmit sem tudott? Azt e, hogy a' hagyománytalan nemzet gyáván, tettek nélkül vesztegle, 's emlékezetét unokájira által nem plántálhatta? De a' Magyarok nyelve eredetiséget bizonyít, 's rokonsága sok kiholt nyelvekkel régiségét mutatja; az a' környülmény pedig, melly szerint Álmos 's fija Árpád egy félelmet gerjesztő nagyságban 's erővel tel-

Iyes ifjúságban fénylő nemzettel szállottak elő a' Karpatok megől, hagy e kételkedni a' felett, hogy e' nemzetnek már az előtt hosszú küszdések alatt kellett a' vérpályára kikészülve lennie.

Nem gondolt talán a' Nemzet saját tetteivel? De olvassuk, hogy Attilának asztalánál Bardok éneklettenek; 's Anonymus is említi a' köznép' énekeit, mellyekben régi tettek dicsőítettének. A' mi Attila alatt 's az Árpád' unokájának idejében 's még Mátyás alatt is megtörtént, miért ne történhetett volna meg a' köztök lefolyt korban is? Idő' hosszúsága és statusfelforgató szélveszek tehették, hogy a' hőskor' nyomai elfeledtettek; tehette talán az unokáknak vétkes elhűlése is a' régiségnek, nemzetiségnek, 's hazafiságnak emlékei eránt. Nem merném meghatározni, ha úgy volt e századok előtt, de már hosszú idő olta vélkeinket ki nem menhetjük. Nem kérdem, ha szenteltünk e valaha emléket a' Régiség' hőstetteinek; csak azt kérdem, ha viseltetünk e valaha tisztelettel valamelly emlék eránt, melly a' régiségből reánk általjött? Ime Rákosnak szent mezején egy magányos embernek ökrei szántanak; Magyar Királyainknak sírhalmaikat az elpusztulástól meg nem védelmeztük; 's a' Bethleneket és Rákócziakat borító márványdaraboknak megtagadtuk a' kímélést. Mi által dicsőítők meg a' helyet, hol Zrínyink elhullott, hanemha az által, hogy a' tőle védett sánczokat

kotyavetyére bocsátottuk? Nem kész akarva feledkeztünk e meg Dugovicsról, kinek neve még Bocskai' korában köz ismeretben vala? Mit talál a' szem, melly régiségeinket vizsgálja? Nemde Óseinknek várfalait, mellyeket a' gondatlan unoka lehagyott omlani, 's köveiből falujában korcsmát rakatott, 's maga városi fedelet ment keresni? Nem azt mutatják e az illyenek, hogy nemzeti lelkesedés' hijával vagyunk, 's a' nemzet' hőskorának hagyományai kebelünk' bűnös elhülésében lették sírjokat?

A' Hagyomány annál poetaibb alakot nyer magának, mennél több egyes történetekre oszlik fel, olly egyes történetekre tudniillik, mellyek a' regénység' színét viselvén, az egésznek elevenítő fényt kölcsönözhetnek. A' Görög Hagyomány tele van illyenekkel, 's az illyenek abban még több Költői felemelkedéssel bírnak azon oknál fogva, mert vagy mythusokká tétettek, vagy mythusokkal vegyültenek. A' Magyar Hagyományban semmi mythológiai nyomokat észre nem veszünk; 's ezek külömben is a' keresztyénség után idegenekké fogtak volna lenniék. A' Hagyomány annál fogva Álmostól kezdve egészen Históriai formát visel, 's ezen formában is az egyes vonások igen ritkák, 's a' Tót Királlyal tett cserének 's a' Lél' kúrtesapásának nem sok párjait találjuk közöttök. Ha nemzetünkben akkor több poesisre gerjesztő lélek lakott mint később, úgy mindent bírt a' mi a'

Nemzetiség' hatalmas érzésének , 's egy szép nemzeti poesisnek előteremtésére megkívántatott. Erős ifjuság, küszdéssel egybekötött vándorlás, ősi birtok' visszanyerésének reménye, vér, önáldozat, tettek, és győzelmek 's kielégült kívánság általok: nem elég okok e, mellyek a' Hazafit és Költőt ezer történeti különbféleség közt a' honi dicsőség' és hatalom' érzelmében lánggra gyújthassák? De meg kell jegyezni, hogy nem minden vitéz nép' körében ébred fel a' poetai szellem saját erejében. Példát lelünk Romában, melly nagy tetteket önmagából állíta fel, poesist pedig sokkal későbben Hellasztól kölcsönözött.

Igy történhetett Nemzetünkkel, az Attila' énekeseinek 's Anonymustól említett daloknak ellenére is. Annyi bizonyos, hogy a' Kereszthadi korból sem szállongott hozánk semmi, a' minél fogva a' későbbi Költő csak egy parányi, visszaemlékeztető dalocskára is hevülhetne. Azonban hajlandó vagyok ismét előbbi kikelésenként csak a' maradékot vádolni, mellynek vétkes hidegsége palástolhatatlan: 's áldást mondok a' Mongolpusztítást megelőzött korra, melly nekünk *a' maga vérevel nyert hazát* örökségül hagyá; egy szép örökség, mellynek birtoka és gondolatja az arra méltó maradéknál már magában is való nemzetiségnek és nemzeti költésnek lángját lobbanthatná fel!

Sietnék a' később kor' történeteire, ha Szemere, ki az ő Hivatal című Románkájában a' Magyar poetai szellemről egy cda nem illő levélkét írt, tovább is itt nem tartóztatna. A' levélkében azoknak erősegei, kik Eleinktől a' poetai szellemet megtagadják, két pontba vonatnak öszve: elsőben mert Mythológiával nem birtanak; másban, mert már a' kilenczedik száz' íróji által úgy rajzoltatnak, mint büszke, tüzes, de magába zárkozott kevés beszédű nép, melly tulajdonságok, ha az ízlésre 's ennél fogva a' szép művészségre alkalmazhatók e? méltán kételkedhetünk.

Románirónk az első pontot bővebben nem illeti, a' másodikat igyekeznek megczáfolni. A' búsongás, erre mennek ki okai, rab lélek' sajátja 's ez a' Magyarnek szabadságért hevülő, magas érzelmeivel nem férhet öszve; 's hogyan is lenne bús a' Magyar, ki annyi öröm innepeket ül, vendégszeretést nagy mértékben gyakorol, 's még a' halottas ház' szomorgását is habzó poharak közt deríti fel? Nem könnyűded sebes vérü ifjúra mutat e azon vád is, minél fogva némelleyek a' Magyar' tüzét olyan lángnak lenni állítják, melly magas oszlopban kél ugyan, de fel és el egyszerre tűnik? 'S nem ugyan ezen következésre vezet e azon egyenetlenség is, melly Eleinket folyton folyva dúlá egymás között, versenyküzdés bágyadságból vagy csüggedelemből nem forrhatván elő?

Szabad legyen megjegyezni, hogy sem a' Mythologia' nemlétéből poetai lelketlenség, sem a' Romániró által felhozott környülményekből Magyar characteri vídamság 's könnyüvérőség egyenesen nem következik. Eleinkről van szó, kik erős ifjúságban régibb lakjaikból e' földre vándorlattanak, 's így nem az elenyészett hőskor' maradéki. hanem a' virágzó hőskornak vagy kezdőji vagy folytatóji valának; 's kell e. tagadnunk, a' mi már felebb megjegyezve áll, hogy hőserő 's poetai szellem egyenlő forrásokból 's egymás mellett nem egyszer tűnnek fel? Orpheus és Amphion, kikről a' Görög hagyomány emlékezik, a' hőskor' csillogásai közt éltenek, 's lehetett e még akkor az a' gazdag tündökletü mythologia öszvealkotva, melly Homérnak 's követőjinek írásaikban felénk ragyog? 'S hogy minden egyebet elhallgassak, ki nek nem jut eszébe Ossian és társai? Nem tudták e ők mythologia nélkül is az elfolyt és együtt folyó hősi kor' tüneményeinél a' poesis' való szellemét kifejleszteni?

A' mi pedig a' nemzeti búsongó characterert illeti: annyira bizonyos e, hogy búsongásra hajlás, és a' szabadságnak magas érzelme nem férhetnek meg egymással? Búsongás nem csak szolgáliságnak, de az érzés' mélységének következése is lehet. A' melancholiás temperamentum kisebb vagy nagyobb mértékü idegen végyülettel is fátyolt von el a' lélek felett; azonban a' fá-

tyol hevet és lángot boríthat maga alá. Magány és csend borongásban tartják a' melancholiást, az örömmel szelíd kifakadásait ő nem ismeri; de lárma és zaj felriasztják andalgásiból, 's innen a' zajgó társaságok, 's a' szilajon csapongó örömmel tellyes vendéglés; innen a' vadászati és csatázási lárma-kedvelés, 's a' visszálkodást szülő békétlenség; innen a' hirtelen fellobbanás' lángja, 's a' féketlen kiáradozás utáni hirtelen elcsilapodás; innen a' nemzeti muzsikának majd a' pajkosságig eleven, majd a' csüggedésig lassú hangjai, 's több e' félek. Nem lehet mondani, hogy e' tulajdonok a' poetai szellemnek útát záránának; magány és bevonulás a' költőnek is sajátja, 's édes ének szintúgy szokott a' búsongás' fátyola alól, mint az örömmel virágbokrai között zengeni.

Azonban kifogja megbizonyítani, hogy e' többektől észrevételbe hozott nemzeti búsongás eredeti érzés a' Magyarban, nem pedig később az általunk ismert bal esetek' hosszú sorában magzott fel? A' Leo Császár' büszke, tüzes, de magába zárkozott, kevés beszédű Magyarja komoly volt bizonyoson, de ha bus e, azt ki merné meghatározólag állítani? Mert a' miket az én Romániórom a' maga Kapitányával kérdeztem: vallyon nem volt e nemzetünk vállain teher? Nem bágyasztá e valamelly elő és visszaézés? Nem hasonlíta e sorsa Baróti Szabó' diófájához? úgy vélem nem a' kijö-

veteli köskört illető kérdések. Azon gyanú pedig, ha a' jólélés, jóllakozás midőn a' lelket a' testnek alá vetették, nem a' lehettek e búsulás' okaivá? tekintetet sem érdemel. Az így lealacsonyúlt lélek nem búra, hanem tunyaságra vezetetik, 's tunyaságot ki fog ott keresni, hol harez és munka közt zajlik a' vitéz' élete? 'S lehet e gondolnunk azt is, hogy nemzetünk a' maga nyúgotra lett általplántáltatását épen úgy sinlette volna, mint minden illy túlültetés a' természetben? Bizonyosan hálátlan lakot hagyja el a' hős nép, 's ősi hazáját jöve visszanyerui, 's nem egy forrón szeretett honban ülepedett e le, mellynek határain kívül életet és boldog életet lenni nem hitt vala? Egyéberánt a' hagyomány' elenyészte megtült benünket, hogy a' régibb kor saajtsá-gai felől hitelesen értekezhessünk; mert az minden kétségen túl a' maga mesés alakjában is több psychologi vonásokat szállított volna korunkig, mint a' chronikának sovány tudósításai. Az időkről, mellyeket közelebb érünk, jól tudjuk, minő környülmények közül maradt reánk a' vissza és elő-érzés' bánatja, 's az' ezt tökéletesen kizengő *szegény bújdosó Magyar* nevezet. De nem ajkainkon forog e a' *Dieső Nemzet* cím is? Tedd a' kettőt egymásnak ellenébe, röpülj végig a' hir' és balszerencse' váltólag következett századain lelkedben, 's látni fogod mi fény és homály az, mellyek nemzeti érzésünkben fájdalmas vegyülettel ölelkeznek. Ki nem látja, hogy ilyen vegyü-

let nem szülhet mást, mint sentimentalismust? De a' Magyar karakteri sentimentalismus a' Romantikaitól különböző. Ez fő vonását a' szerelemtől, a' magyar pedig hazájától és nemzeti fekvésétől kölcsönözi; a' szerelem' epedése nálunk nem hazai plánta, Európai szomszédainktól nem régen kölcsönöztük azt, 's mit nyertünk benne? ki találni nem nehéz.

A' Római nép' eredeti vonásai közé sok komolyság vegyült; ők több más ártatlan dolgok mellett a' tánczot is illetlenségre kárhoztatták, mellynek gyakorlásában a' Helleneknél még az Epaminondasok is tündöklének; még is azt írja Cicero, hogy azok az olly sokban komoly Római öregek tréfát egymásközt örömet váltottanak. Képtelenség volna e állítanunk, hogy a' Leo Császár és Regino által komolynak rajzolt Magyar tudott ollykor mondásaiban vidám 's czélzásaiban csalfa lenni? Én ugyan ezen vonást láttatom magamnak a' nemzetben még most is nagy kiterjedésben feltalálni; nem tisztán szállongó, hanem komolyságba mártott kedves ez; 's melancholiás és sentimentalismusra hajló karakterben a' meglepőleg kicsapongó humor nincsen helyén kívül.

Keresztyénség, politika, és tudomány sokképen közelítették Magyarinkat Európai szomszédaihoz; saját statusalkotvány, nyelv, szokások, és kölcsönös idegenkedés sokképen visszavonták tőlök. Így történt

hogy sok Európai szint vettek fel, 's egyszersmind sok nem Európait megtartottak; de ez utólsók csak fél század előtt is sokkal szembetünőbbek voltak mint most; 's mennél inkább enyészetre hajlanak, annál nagyobb fájdalommal érezzük, hogy nincs Irónk, a' ki őseinket az ő egyszerű, eredeti nagyságokban előállította volna. Egy illy Irónak vagy magában a' régiség' hőskorában, vagy annak határain kellett volna születni. A' műveltség' késő éveiben a' régi is a' jelenkor' vonásaival rajzoltatik; így látjuk, hogy Virgilnek ezer szépségekkel ragyogó sorai-ban Trojai hősek lebegnek ugyan előttünk, de Octavianus' időszakának szellemével lelkesítve: midőn Homer' és Ossian' alakjain külszín, lélek, és korszellem összeolvadoznak.

Ha nem elébb, bizony a' Hunyadiak' ideje körül fel kellett volna a' meghatározó pontnak tűnni, mellyből a' nemzeti való költés szelvényességévé válna. Lehetetlen vala, hogy még akkor az Énekek, mellyekről Anonymus emlékezik, köz forgásban ne lettek legyenek. Egyéberánt is ezen kor' a' Lovagi hőskornak egyik szakasza volt; 's szabadsági szilaj érzelem, harcz, győzelmek és dicsőség, a' Várnánál elhullott Király, a' Hunyadi név' ragyogása, 's mind ezekhez az egész Európában felébredező tudomány: minő öszvejövetel, hogy általok valamelly lelkes Magyar a' jelenkorban felmelegülvén a' múltig andalogjon! Fájdalom,

mi már akkor idegen befolyásnak nagy készséggel adtunk helyet; 's az alatt míg Európának végén, az éhséggel küszdő Camoens hazája' örök dicsőségének szentelte hangjait: a' mi Pécsi Püspökünk Római lanton zengette a' nemzet előtt idegen, szép éneket.

Mátyás valóban Királyi pártfogást adott a' tudományoknak, de tudósainak nagy részént külföldi sergében, még a' hazaiak is elfeledték a' nemzetiségre vetni tekinteteiket. Lett volna talán későbbben, ki e' hiányt kifogta volna pótolni; de Mátyás keményen bánt a' nemzettel, melly őtet tömlöczéből emelte thronusra, 's a' kemény bánás elidegenítvén a' szíveket, fija koronánkat el nem nyerheté. Veszélyes kezekre szállt a' kormány 's kevés évek után a' köz boldogság Mohácsnál elsúlyedett.

Midőn egy virágzó nemzet dicsőségének magosságából lehull, 's elpusztult mezejin, és saját küszöbei előtt szabadságért és lételeért utolsó harczot vív: nem természetes e, ha néminemüképen őseinek hőskorába visszalépni látszik, hol az erőnek nagysága az indulat' sebességével párosulva félelmet szórva csapkodott maga körül. A' Mórok Spanyol Országban, 's a' Törökök hazánk' határai közt, egyforma két jelenés valának; hősek' világa mindegyik, 's hősek' világában mit várhatni természetesebben mint vitézt és költőt. A' Múzák, úgy mondatik, futnak a' fegyverzörgéstől; állítás, melly a' költés' Muzájára nem tartozhatik. Bajnok
és

és Énekes kölcsönösen vehetnek lángot egymástól; a' Spanyol Románczok' szép világa a' Mórokkal folytatott küszdésben nyílt fel; 's Magyar hazánkban a' Dobozi, Losonczy, Szondi, Dobó, Zrínyi név 's más százak nem gazdag táplálatot nyújthattak e a' költő' hevének? Azonban említenünk kell, mennyi különbség lett legyen a' két hosszú harc között, mellyet a' Spanyol a' Mórral, és a' Magyar a' Törökkel vívt' vala. Tudományt és Művészséget gyakorolt a' Mór, bárdolatlan és vad volt a' Török; amaz hódított 's egyszersmind ismeretet 's művészi formákat terjesztett, ez elborított és sötét tudatlanságot hozott magával; amaz eltűnté után márvány emlékjeleket hagyott a' Spanyolnak, ennek földünkön töltött éveit borzasztó pusztítások hirdetéek. Csuda e, ha Mi keservesebb sebeket szenvedünk, 's fájdalmainknak dühös érzetében a' poesis' virágait szűkebben szaggattuk? Vagy meg kell e' vallanunk, hogy ez időben szabadsági szellem, és bajnoki lélek hasonlatlanul gazdagabb mértékben töltötték atyáink' kebeleiket, mint a' költés' érzelme? Ragyogó tettekkel, 's bámulatra méltó önnáldozatokkal ékesülnek a' történetek; pirúljon az, kit az akkori nagy nevekre emlékeztetni kell. A' Magyar, úgymond egy Francia, oda hagyja házáát és mindenét a' földön hol Török uralkodik; 's vad erdőkbe, 's földalatti lyukakba vonja magát, 's évekről évekre küszd éhséggel, és veszéllyel, és halállal csak hogy ne szolgáljon. Lehetsé-

ges e, hogy illy magas erővel tellyes hőskorban, a' műveltségnek előre ment százada után, a' poetai szellem fel ne ébredjen, ha másként az a' nemzetből számkivetve nincs ?

Nem hiszem, hogy volna tartomány, mellynek földében, a' költésnek bár melly kevés virágai is ne tenyésznének. Minde-
nütt vagynak a' köznépnek dalai, minde-
nütt megdicsőítetnek a' merész tettek bár
melly együgyű énekben is. De vagynak né-
pek, kik az együgyű ének' hangját időről
időre megnesemesítik, az énekes magasabb
reptet vesz, 's honának történeteit nevedő
fényben terjeszti elő. Az ének' lépcsőnként
hágó ereje lassanként vonja maga után az
egykorúakat, 's mindég a' nemzetiség' kö-
rében szállongván, állandóul ismerős ma-
rad nékiek, míg végre a' pórdalbol egy
Selmai ének, vagy épen egy Ilias tűnik fel.
Másutt a' pórdal állandóul megtartja ere-
deti együgyűségét, 's a' nemzet' szebb része
felfelé hágván a' műveltség' lépcsőjén, a' böl-
csőben fekvő nemzeti költést messze hagyja
magától. Illy környülményben a' magasabb
poesis többé belső szikrából szép lánggra nem
gerjed; idegen tűznél kell annak megger-
jednie, 's a' nemzet' egészének nehezen fog vi-
lágítani. Velünk, úgy látszik, e' történt meg.

Ugy vélem, hogy a' való nemzeti poe-
zis' eredeti szikráját a' köznépi dalokban
kell nyomozni; szükség tehát, hogy pór-
dalainkra illy czéllal vessünk tekintetet.
Két rendbelieknek leljük azokat; mert vagy

történeteket énekelnek, vagy a' szempillantat' személyes érzéseit zengik el. Nagyon régieket sem egy sem más nemben nem lelünk, 's ez is igazolja jegyzésemet, melly Magyarainknak a' régiség eránt lett elhűléséről felebb tétetett. Ki merné azt tagadni, hogy a' hajdankor tiszteletesb tárgyú dalokkal ne bírt legyen, mint a' mostani? A' több százados daltöredék, melly a' magyar gyermek' ajkán mai napiglan zeng: *Lengyel László jó Királyunk, az is nekünk ellenségünk*, bizonyítja, hogy valaha a' köznépi költő messzebb kitekintett a' haza' történeteire, a' helyet, hogy a' mostani énekekben csak a' felfüggesztett rablónak, 's a' szerencsétlenül járt lánykának emlékezete forog fenn. Legrégibb dalaink, mellyekben még nemzeti történet említetik a' kuruczvilágból maradtak reánk; ezekből a' Tököli, Rákóczi, Bercsényi, Bóné nevek zengenek felénk; 's ezekben a' poetai lelkesedésnek nyilvánóságos nyomai láthatnak, a' mit az újabb pórtörténeti példalban hijában fogsz keresni.

A' másod rendbeli dalok közt több poetai szikra csillámlik. Némeltyekben, ha bár soronként is, való érzés, bizonyos gondatlan könnyű szállongás, 's tárgyról tárgyra genialis szökdellés lep meg beünket; de tagadhatatlan az is, hogy legközönségesbb karakterök nem egyéb mint üres, ízetlen rímjáték, melly miatt a' legidegenebb ideák egymással öszvefűzetnek, 's a' köztök olly-

kor elvegyült egymáshoz illőbbel nevetséges tarkaságot formálnak.

Azt kell e hinnünk, hogy a' nemzeti poesis már régen felemelkedvén, azt nem többé a' mai pórnépnél, hanem a' nemzet' magasb műveltségü rendében fogjuk fellelni? Lépünk vissza egy kevésbé, 's keressük az utat, mellyen poesisünk az írói nyelvbe által menvén, megnemesedhetett. Az *Emlékezzünk régiekkel* tűnik legelőször szemünkbe, melly valóban minden mesztelensége mellett is nem érdemel megvetést, mert lépcsővé tétethetett a' magasb emelkedésre vágyónak. A' Reformatio' kora jön sorba, 's látunk nép' számára készült énekeket, mellyek a' költés' határain kívül fekszenek. A' Mohácsi vészt közel érő kor számos történeti verseket hagyott reánk, mellyeknek az akkori hőstettek nyújtottak alkalmat; nagy nevek ragyognak azokban, de Tinódi 's egykorúji nem tevének egyebet, mint az tenne, ki újságlevelet foglalna versekbe. Ki nem kénytelen megvallani, hogy maga a' Rómaiaktól tanult, legalább mythológiát, és Ovidiusi descriptioviszketegét, és eláradozást tanult Gyöngyösi sem adott a' nemzetnek semmit, a' mi való poetai nevet érdemeljen? Az ő tárgyai többnyire hazaiak, de nem csak hogy a' lelketlen előterjesztés miatt hevíletbe nem hoznak, hanem azon felül a' sok Római tudománynál fogva a' nemzeti-ség' köréből kicsaponganak. Mellyik Ma-

gyar ismerjen saját mezejire, ha rajtok Pán fújja a' sípot, 's Titirus hajkássza bárányait? Mellyik Magyar találhassa fel magát saját nemzetiségében, ha nem csak az idegen mythologia képeire, hanem ez vagy amaz Római verselőnek ez vagy amaz sorában álló ez vagy amaz névre is emlékeznie kell, ha poetáját érteni akarja? A' Görög költő csak kitisztult érzést ízléssel párosulva kíván hazája' fijától, hogy lelkére hasson dalával: nekünk ellenben antiquariusi tudományt kell szereznünk, hogy költönket olvashassuk; 's ha megértettük is, minő behatást tehet reánk a' mythológiának világa melly nekünk csak valamelly allegorikai tarka festés gyanánt jelen meg? Valljuk meg, hogy nem jó úton kezdetünk a' Rómaiaktól tanulni. A' helyet, hogy segédöknél fogva tulajdon körünkben emelkedtünk volna, szolgai követésre hajlotunk; a' helyet hogy az ő szellemöket magunkba szívtuk és saját világunkban sajátunkká tettük volna, az ő világokba költöttünk által; de ott egészen fel nem találhatván magunkat, honunk felé visszapilongunk, 's örökre megoszlott képzelettel itt is ott is idegenek maradunk. Nem nyilván van e, hogy a' való nemzeti költésnek csak a' nemzet' kebelében lehet 's kell szárnyára kelnie? Az idegen tűznél gyújtott fény a' nemzetnek csak homály közül sűgárzik.

Azonban úgy akarta a' sors, hogy a' magyar költés' szelleme idegen világból leng-

jen által hozánk; 's minekutána ez a' Római néppel is megtörtént, szükség e pirulnunk? A' Római költő ugyan a' Homéri mythológiát veszedelem nélkül plántálhatta műveibe, mert az Rómában sem vala mindenestől idegen; de midőn a' Pacuviusi cothurnusban Heraklesek, Thyestések, Agamemnonok, 's több görög és mindég csak görög, soha sem Római hősekjelentek meg; midőn a' Plautusok és Terentiusok a' Tiberis' partjain görög neveket hangoztattak, 's görög háznépi scenákat terjesztettek elő: nem nyilván mutatja e ez, hogy a' Római poesis' saját honában félig idegen volt? 'S ez az oka, hogy az olly erőt és virágzatot, és köz kiterjedést nem is nyerhetett, mint a' görög ének nyert honában.

A' mi Zrínink, még a' Törökszászadi hősök' gyermeke, Római és Olasz példányoktól kölcsönözé költői erejét. Ő Virgilt is használta ugyan, de a' megszabadított Jeruzalemet úgy követé nyomról nyomra, mint Virgil a' maga Görögjeit; 's ime ezen külföldi tüznél lánggra lobbant férjfiúnk az, ki régi verselőink közt méltó poetai nevet egyedül viselhet; egyedül, hanemha talán Balassával párosítjuk.

Balassa és Zrínyi ketten állanak poesisünk' régibb körében, kik való érzés' szikrájival dicsekedhetnek. Ennek kebelében a' hazafiúság' bajnoki lelke és romantika, amazéban honszerelem és honvágy lebegtek. Balassa ritkán fogadta el a' való költői

szellem' intéseit, 's többnyire kegyeskedő gondolatokkal foglalatóskodván hevét elhigítette, 's nagy tünemény közöttünk nem lehetett. Zríni, mint a' Bánhoz 's az egész dőledező haza' bajnokoszlopához illett, alárendelte a' hősnek a' poetát, 's így a' költői körben sokat ugyan, de végtelenül kevesebbet tett vala, mint a' mennyire lelkének nagy ereje által képes volt. Ő siető kézzel dolgozott, 's munkájiban a' költői lelkesedés' szép vonásai nem ritkán ugyan, de magányosan, 's művészi gond nélkül elszórva fénylenek; külső ékességet 's versificatori érdemet ő nála hijában keresnél, 's ez utolsó okból foly, hogy a' nemzetben egy egész századig nem találkozott lélek, melly feléje vonzódott volna, midőn a' csengő rímü, vizenyős Gyöngyösi sok fülnek tetszett. Így történt, hogy Zríni, mint poeta, nemzetünkre semmi befolyást nem nyerhete; mert míg a' kornak felette állott addig nem ismertetett, 's midőn végezetre szemünk érdemeire felnyilni kezdenek, már akkor ha nem sokkal is, de még is valamivel, őtet meghaladtuk.

Gyöngyösi volt a' szúk körü Parnassus' usurpatora, mind addig míg hosszú idő mulva, a' versificatióval kezdett 's véghez vitt változás a' meg nem érdemlett polczról őtet lebuktatá. Faludi volt az első ki szebb hangon 's több lélekkel zengé verseit; Ráday mutatott útat a' poetai lelkesedést idegen példányok által magasabbá, 's a' poetai

művet idegen szebb technika által kellembbé képezni; Orczy, Barcsai, Bessenyei Francziákat kezdének követni; azalatt míg Baróti Szabó, Rajnis, és Révai görög lábak után mértékelték nyelvünket, 's Rómának gyermekeit több vagy kevesebb szerencsével utánazni próbálták. Íme tehát idegen szikrák ismét, mellyek által a' Magyar kebel fenntebb' lánggra kíván gyúladni. De úgy látszik, hogy Zríni alkalmatosb vala az idegen szikrát saját keblében nemzeti lánggá gerjeszteni, mint ez újabbak. Ő az olasz Múzáat magyar lepelbe öltözteté, midőn egy az egész nemzetet közönségesen lelkesíthető történetet énekle; nyelv, erkölcs, szokások, hazafiúság és szin ő nála még mind úgy jelennek meg, mint Nagy Atyjának idejében voltanak; magyar világot szemlélünk énekeiben megnyílni, magyar világot eltarkítva napkeletnek alakjaival, 's magok ezen alakok arra szolgálnak, hogy azon időnek szellemét még jobban érezhessük; minden tett, mozdulat, lélekvonás a' történet' századát festi előttünk; semmi újabbkori jelenet a' scéna elől vissza nem kapja lelkünket, és az egésznek tekintete hathatósan érezteti velünk, melly szerencsés a' költő, ki vagy saját korának, vagy saját korához hasonlónak tetteit zengheti! Minő kár, hogy magyarjaink ötet olly késon tanulják ismerni!

Való, hogy Bessenyei is Magyarokat tüntet fel, de ki fogja azokat az ő mun-

kájiban Magyaroknak ismerni? Nem Francia mindennapi emberkéek e ezek, kiket ő Attiláknak, Budáknak, Hunyadiaknak 's az ég tudja még kiknek nevez? Nem csak a' magyar régiség' saját színét nem leljük azokon, de a' Bessenyei' korának nemzeti vonásait is hijában fogjuk rajtok keresni. Bessenyei nem vala lélek nélkül; 's az hogy ő így eltévedhetett, bizonyítja, melly nem könnyű legyen idegen poesis' világából saját nemzeti világunkba visszaléphetni.

Azon kornak gyermekei közül bizonyosan Ányos az, ki leginkább saját tüzében látszik olvadni, 's kinek érzése a' nemzetiséggel 's phantasiája a' hon' képeivel leginkább rokon. Soraiból egy szelíden bús, 's a' házához hevélettel vonzódo léleknek harmóniája hangzik felénk; énekbe ömlő sentimentalismusát, a' honszerlem' érzelmei által vezeti, 's a' lenyugvó napban a' haza lebeg, mint a' szeretőnek kedvelt lánykája, szemei előtt; szívéből veszen táplálatot emlékezete, melly a' nemzet múlt korának története in olly örömmel andalog, 's a' viruló mezőn a' rajta elhullott hős' árnyékát pillantja meg; kísézőjévé teszi a' bajnoknak a' poetát, 's az új kort a' régivel öszvekötvén, e' párosításban egy költői közép világot keres, mellynek megszelídült, megnemesített fényében magát minden érző hazafi fellelhesse, 's meglelkesítve lelhesse fel. De nem bírhatott Ányos mind azzal, a' mi a' bámúlatra méltó költő' kifor-

máltatására kívántatik; kedvezőbben fogadó nemzet, 's szerencsésb környülmények kívántattak volna még, hogy e' himbókból a' szemet, szívet, és lelket gyönyörködtető virág a' maga tellyességében felvirúljon. *)

Azonban, csak az övéhez rokon lélek volna alkalmas magát a' nemzetiséggel jöltevő öszvérésbe hozhatni; 's illy lélek a' poesisnek akarmellyik pályáján is tudna ugyan a' nemzet' szívéhez utat találni: de még is minden kétségen túl legegyeseb ösvény a' játékszíni költésben nyilhatna meg. A' poesis' minden nemei közt ez áll a' közönséges életkörrel legegyeseb, 's legkönnyebben érezhető öszvefüggésben. Az epos és lyra mind ketten életet hagynak szemeink előtt lebegni, de ezen élet a' poetával együtt tűnik fel 's bizonyos távolságban, bizonyos emelkedésben áll felettünk: a' dramából ki kell a' poetának tűnnie, mellettünk és kö-

*) Berzsenyi Dániel, minden kétségen túl, legelső a' Magyar költők közt, mivel egészen Magyar. Lángolóbb valamit, mint az ő Ódáji, gondolnunk nem lehet. Olly elkapók, olly felhevítők! úgy ragadják a' lelket magokkal, mint szél az őszi lombot, 's mint Vág a' maga tajtékozó hullámaait. Csak az Úlmai csatára, 's a' felkelő sereg-re készült Ódáját említem. És midön panaszkodik!! Lehet e, hogy a' Magyar valami szívrepesztőbbet találjon, mint Berzsenyinek panasza a' Magyar nép' romlásáról? De minden más költeményiben is általán fogva magyar nemzeti érzés lebeg.
Gróf Majlát János.

rülöttünk ömledez a' megnemesített élet, 's családásunk a' való' színét kapván meg kikelni látszunk önmagunkból 's észrevétlenül a' költő' világába vegyülünk. Boldog költő, ki bennünket illy kellemes csalódásba rengethet által, 's kinek világából hideg érdeklések, kellemetlen öszveütkezés, vagy idegenbe tévedezés vissza nem taszítják képzetinket! Az ő műveiben alkotná öszve magát azon való költői tartomány, mellyben a' magosított nemzetiség tulajdon házáját fellelné; az ő műveiben ölelkeznek a' hősi szép kor a' jelenvalóval, emberiség' érzelmé a' hazafisággal; mi pedig emlékezet és részvétel által vissza visszakapaván megőriztetnénk azon veszedelemtől, hogy a' szüntelen előre és messzebb távozás alatt eredeti színeinket lassanként elveszessük, 's kebelünk többé felmelegedni ne tudhasson.

De mikor fogna illy költő származhatni, 's mikor fognának az illy költő előtt az igazságos nemzet' karjai, 's egy czélerányos nemzeti játékszín meggyülni?! —
Cselkövi.

MÁSODIK RÉSZ.

Z R Í N Y I.

TRAGOEDIA ÖT FELVONÁSBAN.

<i>Zrínyi, Várnagy.</i>	} <i>Hadnagytok.</i>	<i>Szolimán, Császár.</i>
<i>Éva, hitvese.</i>		<i>Mehmed, Nagyvezér.</i>
<i>Ilona, leányok.</i>		<i>Ibrahim,</i>
<i>Alapi Gáspár,</i>		<i>Ali,</i>
<i>Paprutovics Farkas,</i>		<i>Musztafa; Basák.</i>
<i>Ujlaky Péter,</i>		<i>Lévi, Orvos Zsidó.</i>
<i>Juranics Lőrincz,</i>		<i>Hirmondó.</i>
<i>Serenk, komornyik.</i>		<i>Aga.</i>

ELSŐ FELVONÁS.

Császári Palota Belgrádon.

Szolimán

mély gondolatok között ül, fejét kezeire támasztván.

Lévi

belép.

Felséges Úr, parancsolál velem?

Te hivatál, nagy Szultán, engemet? —

Urának a' rab intésére vár. — —

félre.

Még sem felel! —

Császárom és Uram,
Bocsáss meg hű szolgáltnak, Tán beteg vagy?
Te az vagy, ah...

Szolimán.

Volnék bár; nem segíthetsz.

Lévi.

De hátha mégis. Bizzál agg hüvedhez!
Ha van segéd, nálam van. Láthatád
Hűségemet 's isméretim' sok ízben.
Már negyven év múlt, hogy tekintetem
Élted' folyásán vizsgálódva függ.
Nagy Mesterimtől jókor a' mit hallék,
Természet a' mit később felfede,
Minden tudásom' célja csak te voltál.
Bel alkotásod' mélyét ismerem;
Erő 's kívánat benne nyilván nékem.
Köz birtok itt az Orvos-tudomány:
Érzem, 's szeretném hüven vinni azt;
Mert életed világnak élete!
Császár 's Vitéz egész néppel felér.

Szolimán.

Ismerlek én; hű szíved' ismerem.
Ügyes fejed rajtam gyakran segélt:
Azért akarlak most is. Szólj öszinte,
Éltem' határát meddig nyujthatod?
Mutassd magad', mint mindég leltelek,
Színetlen hív szolgáltnak; 's add elő,
Még meddig élek? Szólj! Valót ohajtok.

Lévi.

Uram, csak Isten adhat erre választ:
Itt véges elmém' láncza megszakad.

Szolimán,

O emberész' bitangolásai! —
Akartok éltünk' rejtékébe látni,
Kiméritek forgásit a' keréknek:
'S nem értitek, meddig fog az mozogui?
'S mi korban áll meg majd az óraműv?

Lévi.

Ne sértsd nemes mesterségünk', Uram.
E' szük határ istentől húzaték.
Természet' elzárt csendes műhelyét
Még nem lesé meg embernek szeme.
Éltünk' szerét megfejtenuék lehet,
'S csirádzatát, virágít és halálát;
De a' jövendő' kétes éjjelén
Homályba húll a' gyarló értelem,
Ha küszd az égi titkot felfedezni,
Melly ezredeknek éltakarva volt.
A' tűz, melly e' bajnokszemben lobog,
'S nagy érzeményid' lelkesült heve
Még számos évet ígérnek neked:
De mennyit? azt bizonynal nem tudom.
Illy ismerettel üzni kérkedést
Csak egy silány Kurúzsoló szokott.

Szolimán.

Még számos évet? így mondottad e?

Lévi.

Ha gondosabban kíméled magad',
És ön kezeddél el nem tépdessed

Léted' szorító kapcsolatjait,
 Ugy tíz tavaszt ígerek szívesen:
 De kell vigyáznod. Néked az juta,
 Hogy agg korod' határáig szerencse,
 Hir és erő hüven követtenek,
 És a' borostyán' friss virágait
 Még ősz hajak közé is fűzhetéd.
 Most már pihenj nagy Császár, nagy Vitéz,
 Pihenj ki szép győzelmeid felett.
 A' melly időt még Alla rád kimért,
 Töltsd a' dicsőség' hűs árnyékain.
 Nyerél az égtől több mint emberéltet:
 Örök napokra várnak tetteid.

S z o l i m á n.

Elég, öreg. Mást nem parancsolék. —
 'S még tíz tavaszt ígérsz, ha lelkemet
 Rest nyugalomban elhagyom temetni?!
 Az én időm tettekhez szokva van,
 'S még egy tavaszt hadakban elvisei.
 Nem kell nekem több. — Menj; 's jöjön Mehmed!

L é v i e l.

S z o l i m á n e g y e d ű l.

Kiméljem éltem'? 'S hát eröm' szikráját,
 Melly e' vitéz tagokban szendereg,
 Elhaldokolni lomhán nézzem e?
 Midőn felállék reszkezt a' világ;
 Reszkedjen a' világ ha majd leszálok:
 Ez hajnokinknak istensorsa itt.
 Lételt kap a' féreg, 's eltipratik,
 Nem jegyzi semmi léte' nyomdokát:
 A' gyáva nép él és kihal, 's felette

Más faj tenyész, 's a' törpe léthatárán
 Be nem jelentve jön 's megyen keresztül:
 De Hős ha támad és Uralkodó,
 Fény' árja közt őt isten hívja ki;
 Hirdetve száll fel a' hámult világnak,
 'S az élet sok tettére készen áll.
 'S ha majd a' győzön a' halál erőt vesz,
 A' sors ezernyi titkos érzetet gyújt,
 'S időkorának sejtve hirdeti,
 Hogy a' Phoenix lángok közé rohan.
 Örök koroknak, érzem, éltem én;
 Lánczomra vertem volna e' világot,
 Ha csak magam volnék korom' vitéze.
 De századomban Hősek éltenek,
 'S nagy férjfiúk támadtak ellenem. —
 Nem voltam én vak sorsnak kedvese;
 Mindent eröm' hatalma víva ki,
 Kértemnek a' mit Alla megtagadt. — —
 Mi tette nagyjá Sándornak nevét?
 Miért uralta Romát a' világ?
 Nem álla Károly ellenek soha,
 Sem La Valett nem gátlá győzteik!
 Károly, Károly! nem kelle mostan élned,
 'S Európa lábainnál vérzene.
 Azért utolsó harcra hívlak én,
 A' legnagyobbra mostan, Austria!
 Zászlót lobogtass, készítsd fegyvered':
 Szolimán győzve vágy leszállani.
 Lemosva véreddel kudarczomat,
 Bécsed' ledöntött, megvívott falán
 A' századoknak új törvényt szabok, —

Csatára Német! Gyűjtsd elő vitézid!
 Te isten és szabadságért ledölsz.
 Világ' láttára húnny az agg oroszlán:
 'S halotti fáklyát Bécs gyujtson neki!

M e h m e d j ö.

Felséges Úr, szolgálodat hívatád;
 'S parancsaidra készen itt vagyok.

S z o l i m á n.

Vezér, siettess indulást. Időnk
 Most drága, 's bennem a' szándék megért.
 Gyors végrehajtás tartsa fenn erőnket.

M e h m e d.

Császárom, illy hamar?

S z o l i m á n.

Ha győzni vágysz,

Füzz szányakat. Ki véghatáron áll,
 Az érzi jól a' pillantat' becsét.
 Még a' Nagyúr' szent felségére is
 Kinyujtja karját a' merész idő;
 Császári főnek fürtje is lehull! —
 Hármat kivánnék még elvégzeni,
 'S ha tellyesedve lesz a' legnagyobb,
 Nem bánom úgy, ha sorsom' végzete,
 'S éltem' lefolyt lánczának tört sora
 A' többiekben meggátolnak is.
 Szent templomomnak fel kell állnia,
 Fő városomban mellyet alkoték,
 Így a' folyam' csatornájának is!

M e h m e d.

Ha tetteiddel fényes életedhez
 Egyéb erő már nem köt Tégedet,

Ugy kénytelen lesz a' világ siratni
 A' legnagyobb Hőst, kit csudált körében.
 Mert a' mecsetnek ékes boltja kész,
 'S kevés idő haladva hírt veszesz,
 Hogy nagy csatornád' óriás mive
 Tökéletiglen elvégezve van. —
 De harmadik kívánatod mi lesz?
 Oh azt ne vond illy szűk határ közé.
 Nyiss vakmerő vitézpályát magadnak,
 Hogy míg keresztül küszdesz tág határán,
 Embernyomok váltsák egymást körüléd.
 A' sors' nyilát magadhoz szoktatád,
 Szolgálatodra bírtad a' szerencsét,
 Végy képtelen czélt, 's e' bajnokmakacsság
 A' kor' vesztét engedni kénszeríti,
 'S el nem rabol győzelmeid közül,
 Míg pályalomb itt is nem ékesít.

S z o l i m á n.

Bécsset kívívni vég kívánatom!
 Annak ledöntött sánczán nyiljon út,
 Melly holdam' Német föld' lakójához
 Vérgyőzelemnek árja közt vezesse.
 'S így bajnokéltém' önként elhagyom,
 Szép pályát nyitva gyermekink előtt.
 Még a' jövők is vágnak tetteket:
 Nekik világnak csak fél része jut;
 A' más felét szablyájok vívja ki. —
 Most Bécsre hát! Menj, 's hívd népem' Vezérit;
 Mert gyors erőt kíván a' gyors idő.

M e h m e d.

Előszobádban várnak ők reád.

Szolimán.

Kik?

Mehmed.

Boszniából Musztafa 's Ali,
És Ibrahim.

Szolimán.

Hívd mindnyáját elő:

Mindnyájan próba-edzett bajnokok!
A' sorsokat most nem számolni kell,
De fontra vetni belső érdemekben.
Döntő voksot csak ész adhat 's erő.
Menj, hívd el őket!

Mehmed *el.*

Szolimán.

Agg, merész szívem!

Csak addig ó, légy hív e' Hős eránt:
'S győzelmeim' dörgése közt elhülhetsz.

Mehmed. Ali. Mustafa. Ibrahim *belépnek.*

Szolimán.

Köszöntelek, derék Vitézeim,
Győzelmeimnek osztály-társai,
Köszöntelek!

Ali.

Nagy Császár, én Uram!

Közlé velünk szándékod' a' Vezér,
Hogy indulást még mára rendelél:
Intésedet várjuk, Felséges Ur.
Éretted és Prófétánkért mi mind
Készek vagyunk halálba szállani.

Szolimán.

Vig győzelemre, közzé, nem halálra mentek. —

Tudjátok azt, hogy Maximilián,
 Ki Róma' Császárnak hívatik,
 Adót már két év olta nem fizet,
 'S Tokajt kezembe vissza nem bocsátá.
 Mostan tehát Allára esküszöm,
 Bosszút veendek e' német kutyák',
 Ezen keresztyén vemhek' kölykein.
 E' hitszegő fajt, melly dicső Profétánk'
 Vadul gyalázza, 's ál Istent imád,
 Tövestől mind kitépem, szaggatom,
 Hogy a' világ uralja holdamat.
 De léssen e' ez, hogy ha a' magyarföld
 Határt vonand már első lépteinknek?
 'S utunk' elállják a' Német rabok?
 Azért hadat kívánok.

Mustafa.

Szózatod'

Már népem ütközetre gyúlva várja.

Ali.

Bátor vezérjek érettek kezes.

Ibrahim.

Adj helyt nekik, hűségek megmutatni.

Mehmed.

Jancsárhadunk' tüzes vitézei,

Ez a' tapasztalt, bátor, hív sereg,

Ki tégedet sok harezodon kísért,

Most győzedelmi dallal idvezel,

Szomjazva vért 's keresztyén háborút.

Szolimán.

Alkalmatosságok legyen tehát.

Ismérem a' Magyart, a' Németet;
'S derék seregnek tartom Elleninket.

A li.

Ellenvitézség serkent nagy tüzet.

Ibrahim.

Bajnokra küszd a' bajnok szívesen.

Mustafa.

Nehézbb leszen győzelmünk; kétes az
Még sem leend: mert jelszónk Szolimán!

Mehmed.

Azért im, első rabjaid közül,
Szultán, köszöntlek Német-föld' Urának!
Hű néped Alla' kardjának nevez,
Ég' ostorának téged a' Keresztyén,
Most szörnyü készüléthen kelsz te fel,
Magyar mezőn nem dült még illy sereg.
Két száz ezer főnél többet vezetsz,
Nem véve számba népét a' Basáknak;
Erőben áll a' Dráván Handzsa Bég,
'S hidat csinál általmenésedül;
Siklós körül Mehmet győzvén csapong.
Ez a' merész hős könnyü szálakon
Éjjel csapott ált' a' dagadt folyón,
Utát töretni néked a' Magyarhoz.

Szolimán.

Győzés kísérje bátor lépteit! —
Vezéreim, most kell választanunk.
Vagy Bécs felé fordítjuk útaink',
'S vivatlanúl marad Sziget 's Gyula,
Csak kis sereggel vétetvén körül,
A' többi vár ott szót sem érdemel —

A' vagy ha nem, vívjunk egész erővel
 E' sziklavárák ellen ostromot,
 Gyorsan sietve német nép felé,
 Melly mostanában Bécsnél gyűjtetik.
 Add véleményed, Nagyvezér!
 M e h m e d.

Uram!

Ugy vélem én, biztosbb 's vitézhez illőbb,
 A' háborút e' várak' ostromán,
 Mellyek gyakorta trücczoltak velünk,
 A' legnagyobb erőben kezdeni.
 Most Zrínyi Miklós, a' rettegető,
 Mint kémeim mondják, Bécsben vagyon:
 Könnyen lerontva lészen úgy Sziget,
 Ha e' derék bajnokkard vesztegel.
 'S így hirtelen nyomuljunk Bécs alá;
 A' győzedelmet egy nap döntse el.

Ali,

Ha Zrínyi távol van, megegyezem;
 Ugy víva lesz egy ostrommal Sziget;
 De hogy ha ott van, úgy — ismérem őt —
 Hétről hetekre foghatjuk fejünket
 Sziget falánál törni hasztalan.

Szolimán.

'S ennyit tehetsz fel egy ember felől,
 Hogy sok csatán forgott vitéz-erőd
 E' sorsvadással öszvejöni retteg?

Ali.

Szolgádat, o, ne vádold félelemmel.
 Vagy elfelejtéd hírét Zrínyinek,
 Ki Bécsnek ostromában ellenünk

Károly Császártól üttetett Lovaggá
 Még gyöngé korban? Most már férfi ez.
 'S néped ha senki mást nem retteg is,
 Elrettenend zászlójin Zrínyinek.

Ibrahim.

Ugy érzek én is, Császár, mint Ali.
 Ha Zrínyi nincs ott, vívassék Sziget;
 Körülkerítve hagyjuk azt külömben.
 Nem tarthatunk Gyulától semmit is.

Musztafa.

Helyes tanácsot nyújtott Ibrahim
 'S ezzel kimondá véleményemet.

Szoliman.

Mit Zrínyi nékem? Ő? Még Szolimán
 Nincs szokva, lelke' nagy szándékitól
 Egész világ is őt hogy elzavarja.
 'S hát habdagályom' én egyetlen egy,
 Csak egy bajnok-keblen töressem el?
 Van 's nincs jelen, Szigetre nem megyünk;
 De Bécs alá. 'S ezt én kívánom így.
 Osztrák' szivében kezdjük a' csatát.

Aga fellép.

Mehmed' fülebe súg.

Mehmed.

E' hírt nevemben Szancsáknak köszönd

Aga el.

Szolimán.

Mi az, Vezér?

Mehmed.

Szantsák Halláh izen,
 Hogy Zrínyi Bécsből régen visszatért,

'S Szigetbe vette sergével magát.
Ugy tetszik, mintha tudná céljaink'.

Ali.

Oh rajta, Császár! Alla nyujt jelet.
Vigy Bécs alá; Sziget maradjon el.
Vigy Bécs alá, 's ott kezdjük a' csatát!

Mehmed, Musztafa, Ibrahim.

Vigy Bécs alá, 's ott kezdjük a' csatát!

Szolimán.

Mit? Férjfiak vagytok ti, 's bajnokok,
Kiket remegni késztt egy pusztá név?
A' fél világot sarkamhoz vetém,
'S illy rettegést alig tudott nevem
Vert Ellenemnek szívéen elborítani,
Mint e' keresztyén eb ti rajtatok.
Végezve van tehát: Szigetre vívunk!
Ismernem kell e' gőz-csillagzatot,
Kitől remegnek elsőbb bajnokim.

Musztafa.

Gondold meg azt!

Szolimán.

Halál fején, ki többé szóllni mer!
Szigetre vívunk. Indulást, Vezér! —
Porig tapodta mérgem Ázsiát;
'S ezen Magyar trucczolna még velem?
Lakoljon ő! Várának omladékin
Plántáltatom fel e' bűnért fejét.

Agajó.

Császárom, Handzsa Bégtől egy követ
Ott kinn kegyes kihallgatásra vár.

Szo-

Szolimán.

Hadd jöjön!

Aga el.

Hirmondó *belép.*

Alla' szent áldása rád,

Felséges Úr!

Szolimán.

Szólj, mit hozál?

Hirmondó.

Uram!

Rabszolgád Handzsa Bég küld engemet;
 Három csapatban próbált ő merészen
 A' Dráva' habján általverni hidat,
 'S a' vad folyam széttörte jármait,
 'S három csapatba' mivünk' öszverontá.
 Sok híveid halálok' ott lelék
 A' lázzadásra kelt habok között,
 Mert most szokatlan nőtt a' viznek árja;
 'S partján felül hodítatlan csapong.
 A' Bég tehát kegyelmedért eseng,
 Hagynád bevárni a' kevés időt,
 Míg e' nagy ár medrébe visszatér,
 Mert rakni hidat mostan hü rabodnak
 Áltköltözésre nincsen semmi mód.

Szolimán.

Mit? várjak én? Mit? és az nem lehetne?
 Mi nem lehet, ha Szultán úgy akarja?
 Hah, Áruló! — Menj, mingyárt lóra ülj!
 Mondd néki, mondd: ma még elindulok,
 'S ha hogy huszonnégy óra múlva ott,
 Bár melly özönben, hidat nem lelek,

Úgy partjain akasztatom fel őt,
 'S tanítani megfogom, mi a' lehetőség.
 Menj, menj! ha néked kedves élte, menj! —
 Vezér, indulni kell. Szigetre vívunk!
mindnyájan el.

Palota Szigeten.

Ilona

félelmesen az ablakhoz szalad, 's lenéz.

Éva.

Miért szorongasz, gyermekem? Mi bánt?

Ilona.

Ah rossz, igen rossz sejdítés, anyám.
 Magam sem értem. Ugy fáj itt belől.
 Borongva kél felettünk fergeteg;
 Várudvarunk, nézzd, melly változva van!
 Egy kis csoport áll minden szegleten,
 Tűnődik a' nép, 's fel 's alá Vezérink
 Zajogva járnak, Istenem mi leszen
 Ebből megint?

Éva.

Vígasztaljad magad!

Egy új csatácska, semmi más egyéb;
 'S mind ezt mi már megszoktuk, jól tudod:

Ilona.

Nem, jó anyám; itt fontosabb forog fenn.
 Lőrinczet én ma lelketlen találám;
 Porral behintve jött a' grádicson.
 Tudhadd anyám, melly elragadtatás
 Repíti őt előmbe; 's mint szövi
 Szelíd szavakba nyájasan szerelmét:
 Ma mellettem köszönve elrohant;

'S midőn kiálték: Juranics, mi lelt?
 Igy inte csak: szolgálát hív; bocsáss meg!
 Szívem tiéd; időm Királyomé,
 'S atyámnak ajtajánál eltüne.
 A' mint lenéztem most az ablakon,
 Lovára épen akkor ugra fel,
 'S miként sebes szél a' kapun kinyargalt.

É v a.

Hát ez szorongat? Lyánka, nézz reám.
 Hadlárma, zaj között nőttél ennyire,
 'S egyébkor illy félemlős nem valál..
 Te elpirulsz —

I l o n a.

anyjának ülésbe dőlve,

Ah, édes jó anyám!

É v a.

Szükségtelen pirulnod, gyermekem.
 Leánynak Hős eránt hevülni, dísz.
 A' gyenge bimbók, mellyeket keblünk
 Álmok között horongva rejte még,
 Dicső virággá szépen fejlenek,
 Midőn remény' 's vonszódás' hajnalán
 Lelkünkben a' nap virradoz, 's szerelmünk'
 Csókjára nyíl a' bészarlott kehely.

I l o n a.

Melly jó vagy, o anyám!

É v a.

'S miként ne lennék?

Te nem sejtthedd, engem mint boldogít
 Rozsás koromnak eltünt álmait
 Ifjodva látnom boldog érzetidben;

'S első szerelmem' ébredéseit,
 Bús életünk' egyetlen innepét,
 Másodszor is köszöntenem tebenned.
 Ah, szép korunk csak így tér vissza, boldog
 Szerelmeim tér meg csak gyermekinknek.

I l o n a.

'S atyám — megtudta e?

É v a.

Sejditgeti.

Minthogy te nem bírsz semmi tettetést,
 'S erőszakot nem tűr az érzemény.

I l o n a.

Kárhoztatott?

É v a.

Szólnék e illy nyugodtan,
 Illy tiszta kedvvel hozzád, gyermekem?
 Így szólla nem rég: Herczegink közül
 Vömet nem óhajtom választani;
 Inkább veendek egy nagy bajnokot!
 'S Lőrinczed ő előtte becsben áll.

I l o n a.

Anyám, anyám! mi boldoggá teszesz;
 Mi boldoggá teszed leányodat!
 Ugy van, szeretni legszebb érzemény;
 E' kényre gyakran fel-felreszketek —
 De jó szülék' áldásain kívül
 Szívünk' zajára béke nem mosolyg.
 Keljen szelid nap, hol virág tenyészhet,
 Gyöngyelljen harmat, és Zephyr lebegjen!
 De ott, hol a' nap lángban forr alá,

Kiszárad a' víz, 's vad szelek zuhognak,
 Aszott mezőken dulva mérgesen,
 É v a.

Atyád közelget.

Ilona.

Hála! nyugalom

Látszik szeméből.

É v a.

Mindég így van ő.

Z r í n y i *pánczéiban belép.*

Várunkban új zaj ébredesz. De még
 Szorongatás né szálljon szívetekre.
 Hallik, hogy a' Török fegyverben áll,
 Hogy Szolimán személyesen vezérl;
 Hirt még azonban nem vettem valót:
 Ez órában várom küldöttem'.
 Még most tehát né tépelődjetez,
 Ha kardzajunk szobátokig behat.
 Vigyázat illik e' fontos helyen.
 A' nép is örvend, hogy munkája lesz;
 'S új hirre, tette tart számot kiki.

Ilona.

Nem mondtam e, anyám, nem mondtam e?
 Sejdítgetésem nem csalt engemet.

É v a.

'S véled, hogy a' czél sánczainkra van?
 Várszállat? Ostrom? — Mondd ki!

Z r í n y i.

Nem! 'S miért

Mingyárt a' leggonoszbat rémleni?!

Éva.

Megérdemeltem, Zrínyi bízodat:
 Valót kívánok. Szólj, Szigetre van czél?
 Alant ne ítélj hitvesed felől,
 Felőlem, a' ki oldalad körül
 Veszély' szemébe gyakran nézheték.
 Eröm se vond gyanú 's kétség alá;
 Valót kívánok. Szólj, Szigetre van czél?

Zrínyi.

Ha Szolimán felkészült, úgy felénk tart.

Ilona.

Anyám, anyám!

Éva.

Légy nyugodt gyermekem.
 Még él atyád, élnek barátjai.
 'S bajnokleány legyen bajnokra méltó.

Paprutovics. Alapi jönnek pánczélban.

Paprutovics.

Gróf, új hír!

Zrínyi.

Csak fenn szóval add elő;
 Egyszer kitudják úgy is asszonyink,
 'S előbb, utóbb — az szinte egyre üt.
 Rémületünk a' rejtettet nagyítja.
 Mi hír tehát?

Paprutovics.

Most érkezett meg Pécsről a' követ.
 A' város ettől azt jelenteti,
 Hogy Szolimán Belgrádot elhagyá.
 Temérdek a' nép, mellyet hoz magával;
 'S erányba minket 's várunkát vevé.

Alapi.

Ha Szolimán haddal jön ellenünk,
Ugy nem sokáig kell várjunk rá.
Az agg oroszánt ismerjük.

Zrínyi.

Valóban,

Dolgunk komoly kezd lenni. Már kiküldém
Lőrinczet is.

Alapi.

'S elő most vágtat épen.

Ilona.

anyjának keblén sír.

Zrínyi.

Új hírt hoz ő. — Hitves, leányodat
Enyhítsd! Csak így történ ez a' hadak közt;
Idővel ő is megszokhatja még.
De illy leverve nem láttam soha. —
Légy nyugtan!

Ilona.

Ah, van e mód tennem azt?

'S ha volna is, lennék e boldogabb?

Éva.

Lassan, leány!

Ilona.

Anyám, nézzd, ott jön ő.

'S bár melly vitéz láng gyúlad is szemén,
Én homlokáról bal hírt olvasok.

Juranics jö pánczélban.

Zrínyi.

Mi jót hozál?

Juranics.

Buzdítást a' csatára!

Gróf! már Mehmed Bég, Dráva' habjain
 Altszállva Siklós' környékén csapong,
 Éget, rabol, dúl helységet 's mezőt,
 Borzasztva szórván, a' had' átkait.
 Egy kis csoportot adj lovagjaidból
 Forr e' kebel, 's szomjúzom a' csatát,
 Hogy e' vad kölykeken bosszút arassak!

Ilona.

Isten! Juranics!

Juranics.

O, ne sirj kegyes!

Most vívni kell; 's téged megérdemelnem.
 Atyád' elébe most már léphetek,
 Megvallva bátran hű szerelmemet. —
 Gróf! úgy van: én e' hölgyért lángolok.
 Való, nincs semmim e' kardon kívül,
 'S reám csekély fényt hagytak őseim,
 De több esetben hallám tőled e' szót,
 Hogy bajnokérem vágyhat thrónusokra.
 Erő 's merész szív nem hibáz nekem;
 Bocskáss mutatni lelkeségemet,
 Szívemben élni mellyet érezek!

Zrínyi.

Csatád után lesz erre válaszod.

Több nékem a' Hős, mint herczegpalást;
 De rád, ifjúra, még nem bizhatom
 Hazám' veszély közt forgó sorsait.
 Gáspár, te végy ezer gyalog vitézt,
 'S öt száz lovast magadhoz; Juranics,

'S Farkas kísérjen: a' több Hadnagyot
 Kényed szerént választhatod magadnak.
 'S Mehmedre gyorsan! A' kevés sereg
 Sebes tüzében lelhet csak szerencsét.
 Érezze a' Pogány, hogy bajnokink
 Nem számra néznek. Isten véletek!
 Nyert ütközettel térjetez haza!

Alapi.

Bennem reméllj, 's hű néped' fegyverében!
 Munkára hát mingyárt, barátaim.
 Török zsákmánnyal térünk vissza holnap.
 Grófné, kegyes bucsút engedj te is.

Éva.

Menj; addig én könyörgök értetek.

Juranics.

Isten veled Grófné. 'S kedves, te is
 Küldj egy könyörgő szót az éghez értem,
 Repíts sohajtást harczaink felé;
 Örangyalom leend az, 's védni fog.

Éva.

Kiméld őt!

Ilona.

Ah, te kész halálra mégy.

Juranics.

Nem, nem! Szerelmemet nem sért a' halál.

Ilona.

Nem sért? Hagyd nékem e' vigasztalást!

Juranics.

Hidd el nekem, nem tör ránk a' halál.

'S e' hittet omlok a' csaták közé.

kivonja kardját; a' többi Hadnagyok hasonlókepen.

*

Ki bír erőt, terjessze azt tovább;
 A' harcz rövid, a' nyertesség örök.
 Ha drága kincsnak vágyok birtokára,
 A' legnagyobbat kell vetnem kockára!
elsiet Alapival's több Hadnagyokkal.

Ilona öszverogy.

Lőrincz, Lőrincz!

Éva.

Isten! Lerogy!

Zrinyi.

Leányom!)

a' grupp alatt a' kárpit legördül.

MÁSODIK FELVONÁS.

Palota Szigeten.

Éva.

Mint vagy leányom?

Ilona.

Jobban.

Éva.

Gyermekem,

Nagy rettegésbe hoztál. Még atyád is,
 Magát ki másként bírja nyugalomban,
 Elborzadott, midőn te, kedvese,
 Reszketve, sárgán karjának rogyál.
 Áldás az égnek! színed visszatért:
 Ifjú erődnek nyíló szép virágát
 Csak hirtelen fájdalomad nyomta volt le.

Ilona.

Ah, jó anyám, midőn kardjával ő
 Szótlan bucsút intett volt én felém;

Ez vég köszöntés tőle, gondolám; vég!
 Keblemben erre vérem megfeszült,
 Szemem behullt, megszűnt a' szívverés;
 'S halálos álom' súllya szállt reám.

É v a.

Lágy szívedet tanúld megedzeni,
 Ha mint Vitéznek méltó hölgye vágysz
 Élted' virágít füzni homlokodra.
 Öröm jutott olly férj' hölgyének is,
 Ki fészke' rejtekében él, 's egyenlő
 Csendes napoknak füzi lánczait.
 Midön a' csűr és szekrény megtelik,
 Midön jutalmat oszt a' fáradás,
 Midön kikötve megrakott hajón,
 A' dúzs szerencse nálok béköszön —
 Illyenkor szép örömben osztozik,
 Együtt aratva bért, az asszony is;
 'S elégedett férjének vig szemén,
 'S a' magzatok' mosolygó képein
 Szelíd örömben zöldell élete,
 'S e' nyugalomban sorsa megszelídül.
 Más végzet ér egy olly asszonykebelt,
 Ki hív szerelme' repkénylombjait
 Egy bátor bajnok-tölgyre szötte fel.
 A' pillanatnak kényét kell neki,
 Mint végjavat, szorítani hü kebelhez.
 Keserv 's öröm közt habzik élete,
 Most égi kény majd földalatti kínban.
 Ha férje szent szabadságért 's hazáért
 Szerelme' hü karjából elszakad,
 'S halál' elébe száll merész kebellet,

Istenben éljen akkor bízodalma,
 'S bajnokja' fegyverében, a' kinek
 Becsületét mint életét szeresse.
 Mert mint az ég' más martalékjait
 Létekbén a' lehellet tartja fenn,
 Úgy a' becsület minden férfiút.
 Ha bajnok-ifjad' akként kedveled
 Mint bajnok-hölgy, mint Zrínyi' gyermeke,
 Akkor nem a' szép arczat' virága,
 Nem hű szavának nyájas zengzete
 Szövték szerelmed' tiszta fátyolát;
 A' mit te benne kedvelsz: erő,
 Nyiltlelkűség, hír és mocsoktalan név.

I l o n a.

Anyám, kiméld meg e' gyarló leányt,
 Ki lelke' lágy érzelmit ismeretlen
 Formák közé képezni nem tanúlá,
 Ki bár anyjának érti hű tanácsát,
 De nincs erő keblében, hogy feléd
 'S nagy érzeményid közzé vágyni merjen.
 Anyám bocsáss meg, hogy 'vallást teszek:
 Gyakran sohajtám a' pillantatot,
 Hogy rejtve csendes völgyeink között,
 Keblén lehetne nézmem mint suhannak
 Az Órák' lánczba-font lejtései!
 Én benne csak bátor lelket 's erőt
 Szeressek e, melly bús veszélybe vonz?
 Nem, jó anyám; engem szerelme gyújt,
 Szerelme, melly ajkán zengvén lefoly,
 Melly könnye' gyöngyén visszatündököl;
 Ez az, melly bennem, mint egy lángfolyam

Süllyed, hanyatlik, reszket, kél, haboz,
'S örök cserék között lelkem' rengeti.

Éva.

Igy voltam én; az első szerelem
A' gyenge lányt gyengén ragadja meg,
Mint lelkesen a' férjfi-lángkebelt,
Hogy ő had és veszély után sohajtoz;
De majd ha a' vizonti érzés
A' távol egymáshoz költ lelkeket,
Repülve ismeretlen cél felé,
Találkozásra vonza nyájason,
Hogy eljegyezzék egymást szíveik,
Egyetlen gondolatban elcserélvén
Érzést, esengést, véleményt, hitet,
'S mind a' mit egykor sejtve álmodoztak:
A' lelkes ifju hölgye' szép ajkáról
Ki nyugalomnak szívta balzsamát,
Simulni látja keble' vad dagályit
'S a' vágy' homályát felderengeni,
'S azon erőzaj, melly minden határ,
Minden korlát közül kicsapta volt,
Mostan szelid, csendes habok felett
Ringatja vidám, nyugodt életét,
'S nyugtan vezérli biztos rév felé.
A' hölgy pedig lány lelkét a' szerelmes
Csókban magasbbra gyúladozni sejtí,
Tisztult merészség, vidám bizalom,
'S messzebb ható reménynek érzeményi
Szívébe folynak által édesen,
'S csillagpá'mát kötöznek a' dicső,
A' boldogított hölgye' fején.

Mint most te érzesz, úgy éreztem én;
De a' mosolygó kedves napsugár
Rifejledez kebledben nem sokára,
Tartsd őt erősen, 's vigyázz birtokára!

Ilona.

anyjának karjába hajlik.

Tisztelt anyám!

Éva.

Te kedves, jó leány!

De még is, ah, nincs szebb pillantatunk,
Mint a' midőn bizalma' szent hevében,
A' lelkesülés' könnyével szemében,
Hű karjainkba süllyed magzatunk!

Zrínyi *belép.*

Jókor kerestem fel kedvelteim',
Anyát 's leányt egymás' karján lelek;
'S mély illetődést árul arczotok.
Oh, hadd szorúljak én is kebletekhez!
Lágyúl szívem, 's szokatlanúl tolongnak
Örömkönyük a' férjfi' lángszemébe.

Ilona.

Atyám!

Éva.

Szerelmesem, rég láttalak
Illy gyenge érzemény közt tégedet.
Tekintetid sejdítésben borongnak:
Mi faggat, Zrínyi?

Zrínyi.

Hagyd el kedvesem!

Olly édes itten nékem köztetek,
Ezer varázkép tün fel itt réám,

Mosolygva szállong e' szilaj kebelre,
 'S az illetődést nem titkolhatom.
 Oh ember, ember, éld az életet!
 Egy óraperc se muljon el soha,
 Hogy el ne mondhassd, birtam azt egészen,
 'S örömkelyhét végeseppig ízlelém!
 Gyorsan repül a' szárnyra kelt idő,
 A' végezés még gyorsabban; ki gyáván
 Egy holdog órát elszalaszt, nyomába
 Többé nem ér, bár villámként haladjon.

I l o n a.

Nincs semmi hír még?

Z r í n y i.

Semmi; jó leány.

Nem is lehet még. Nyugtassd meg magad'.

É v a,

Hozzad egyéb követség nem jöve?
 Tudass velünk mindent; jót vagy gonoszt.
 Én, Zrínyi, bús időt sejdítek itt:
 Szoktassd előre hozzá lelkemet,
 Hogy végzetink a' lágy asszonykebelt
 Véletlenül ne lepjék fergeteggel.

Z r í n y i.

Ne félj! Miként hagynálak úgy Szigetben?

Miként lehetnék kába, 's vakmerő,
 Kockára tenni legfőbb kincseim'? —
 Sebes követ ment tőlem a' Királyhoz,
 Hazánk' veszélyes sorsát adni hírül.
 Már Handzsa Bég a' Dráva' habjain
 Hidat csinált a' zajnak ellenére,
 'S a' Szultán minden órán várattot,

Hatvan kilencz ezerrel jö Mehmed,
 És Musztafával Kárembég elöl,
 Vérben töretvén útat nékie.
 Ha nem sietnek a' mi bajnokink,
 Úgy Szolimánt várunk előtt lelik.

Serenk jö.

Uram, csak szinte most kiált az ör
 A' vártoronyból, hogy Siklós felől
 Porfelleget lát messze terjedezni.
 Úgy vélem a' mi társaink azok,
 Kik a' Törökről zsákmányt szedtenek.

Zrínyi

az ablakhoz járúl.

Ilona.

Miként köszönjem e' jó hírt, öreg?
 Beszéli, hol és mi tájon láttad őt?
 'S ha él e még? Frissen van e? Beszéli!

Serenk.

Kit gondol a' Kisasszony?..

Éva.

Oh, leány!

Hová ragadtak gondolatjaid?
 Csak porködöt látott az ör; 's gyanút
 Ez ád reá, hogy jönnek népeink.

Ilona.

Gyanút csak? Oh bár ott én állanék fenn!
 A' messze bérezen őt kikémleném,
 Ezek között fellelném őt szememmel. —
 Mint kezd dobogni szívem újlag,
 És minden kín, és minden gyötrem,
 'S álmatlan éjem' szenvedései

Együtt rohannak rám és öszvesen,
Anyám, anyám! fogj karjaid közé:
Hagyj a' te biztos, édes kebleden
Reményt találnom és vigasztalást.

Eva.

Szorítsd határba, jó leány, keserved?
Nem bír el illy vést még a' gyenge kor.
Kiméld magad. Folyhatnak könnyeid;
Zokogj; de hagyd el e' beteg vonaglást,
Melly reszketésbe hozta kebledet,
'S szemed közül fagy-villámot lövell.

Zrínyi.

Ök, ök! egész sereg jó!

Eva. Ilona.

Merre? Hol?

Zrínyi.

A' várhegyen vágatnak felfelé.
Hős Juranics lovagjaink előtt;
Jobbjában egy török zászló lobog.

Ilona.

Anyám, anyám! Oh tarts; leroskadok.
Szemem' forrása búm miatt kiszáradt,
'S örömkönyűt többé nem ejthetek.

Eva.

Ne hagyd magad'. Mingyárt meglátod őt.

Zrínyi.

Halljátok e a' gyözedelmi zajt?
Hajh! melly hatalmas hangon ömledez!
Tetteknek abban fényes híre zeng. —
Bejöttek a' kapun. Leszállanak.

ablakon keresztül.

Isten hozott derék vitéz sereg!
 Isten hozott! Az ég és a' haza
 Nyujtson jutalmat a' szép tettekért! —
 Srenk, le gyorsan; nyiss pinczét előttök!
 És tárd ki nékik élésházamat!
 A' bátor nép enyhülést hadd vegyen.

Srenk *el.*

Juranics, *török zászlót tartván kezében; 's*
 Alapi, Paprutovics, 's több Hadna-
 gyok *jönek.*

Zrínyi.

Bajtárs!

Alapi.

Barátom!

Ilona.

Lőrincz!

Juranics.

Kedvesem!

Éva.

Győzettek e?

Paprutovics.

Segített istenünk.

Több négy ezer Töröknél hullt rakásra,
 'S töménytelen zsákmányt hozánk magunkkal.

Juranics

a' zászlót Zrínyi' lábaihoz helyezteti.

Imé, Vitéz! betöltve van szavam. —

Egy öszvetorlott vad csoport közül

Ragadtam e' zászlót merész kezembe.

Betöltve van szavam. Kérd a' vezért!

Zrínyi.

Eszélld barátom, mint folyt a' csata?

Alapí.

Siklós előtt ült sánca közt Mehmed;
'S nem várva harczot, kis csoportokat
Körös-körül kikülde gyűjtogatni.
Három csapatban oszlánk el magunk;
A' balt vezette Farkas; a' középén
Állottam én, 's Lőrincz a' jobb csapatnak
Vezére volt; és ismeretlen úton
A' vad Pogány elébe rugtatánk.
Az táborába hátrált. 'S hirtelen
Népünk zajogva rá csap. Vad zavar,
És rettegés borúlt el rendein;
'S ellent nem állva mézároltatának.
Kevés csoportok tudtak egybegyűlve
Hétségbesés közt általküzdeni;
A' többi vagy csapásaink alá hűlt,
Vagy rettegésök a' posvány között
Kínos halált találtatott velek.
Mehmed közöttök fűla meg. Fiját
Sok fő Törökkel együtt elfogók.
Arany téherrel gazdag nyolcz teve,
Zászlók 's temérdek sok más drágaság,
Millyent el-eddig nem nyerénk soha,
Lettek jutalmunk a' szép tettekért.
De mindenek felett, tanú vagyok,
Hogy legtűzesbben Lőrincz birkozott.
Szablyája' hírét fenn-tartá vitézül,
'S szerzett nevén felül emelkedett.
Ugy van; dicső napunk az ő mive.

Igy vélekednek minden társaink,
Kik bár betölték híven tisztóket
Még sem valának olly merész csatázók.
Nem úgy van e, barátim? Szólljatok!

Hadnagyok *mindnyájan*.

Dicső napunk csak Lőrincznek mive!

Zrínyi.

Szívemhez, ifju Bajnok! Nincs Király,
Ki néked írjon olly nemes-levelt,
Mint hősi kardod által most nyerél:
Az gyermekidnél meg nem rothadoz,
Hontársaid' dalában fenn marad,
Hazánk' szívében évről évre tart,
Hadd fűzzön a' Király büszkékre bért;
Jutalmat a' szép tettért századunk oszt:
Engedd helyette hadd lépjek fel én!
A' mit szivedtől eddig elvonék,
Höstetteidnek, íme nyujtom azt.
Ifjú, leányom' kérted: végyed őt;
'S leghathatósbb áldásomat reátok!

Juranics.

Oh ég! — Atyám! — Ilona!

Ilona.

Juranics! —

O, szóllj anyám, nem képzetem csal e?

Éva.

Örömnapod kél; híven szállj elébe:
Arczod legelső hajnalában ég.

Juranics.

Áldásod', oh anyám!

Ilona.

Áldásodat!

Éva.

Áldás reád, boldog Pár, tőlem is!
Fiam, jer hív anyádnak karja közé.

Zrínyi.

Kedvünk' zaját csendesbb napokra tartjuk;
Meggondolást vár a' szük pillanat. —
Most hála néktek ismét, bajnokok!
Ím hőserőtök új fényben ragyog;
'S említve lesztek a' Pogány előtt.
De most, barátim, sullyos munka vár.
Sziget felé jön a' Szultán sietve,
'S a' harcziáltás' hangja, még talán ma,
Határainkon menydörögni fog;
'S alig repül el egy két óra, holdjok
Nyúgot' hanyatló fénye közt ragyogva
Tünend szemünkbe halmaink megől,
'S Jancsárcsoportot látunk mindenütt,
Ugy gondolom hát...

trombita szó.

E' zaj mit jelent?

Követ talán Pogánytól vagy Királytól?
Farkas, mi az? Nézzd!

Paprutovics.

Ujlakink kevés

Apródival most vágat a' kapun bé.

Zrínyi.

Oh, a' Királytól! — Menj, siess elébe
'S vezessd fel őt.

Paprutovics *el.*

Zrínyi.

Derék magyar Vitéz!

Bár ifju még; de próbált a' csatán.

Hírt szerze sok csatákban Schwendivel. —

De jön.

Újlaki, Paprutovics jönnek.

Zrínyi.

Hozott az isten, Újlaki!

Mi jó veled?

Újlaky.

Királytól e' levél;

'S neked ha tetszik bajtársúl magam.

Zrínyi.

Kivánt ajándék nékem mindenik.

Időnkben a' Hős szerfelett becses:

'S így kétszerest örvendek jötteden. —

Mikor hagyád el Bécsnek Udvarát?

Újlaki.

Hétfőn viradtakor.

Zrínyi.

Gyorsan lovaglál.

Újlaky.

Ragadt tüzem, 's Királyunk' szent szava;

'S midőn Hazámnak sorsa fenn forog

Mást is tudok, mint csak lovagolni

Zrínyi.

Számos Pogányok érzék karjaid'.

Te Schwendi mellett híres küszködél:

Nem ott valál e' Pest alatt? Azon nap'

Csatája fűzött néked is borostyánt.

Újlaki.

A' mit cselekvém, Gróf, az elmerül

A' megszokottnak széles tengerén ;
 De téged a' Keresztyénség, midőn
 E' vért nap ismét említésbe jő,
 Büszkén nevez hazád' védangyalának.

Zrínyi.

Isten' 's Király' 's Hazáért vívtam én ;
 'S akarki más ezt fogta volna tenni.
 De, szólj, mi hír van a' királyi várban ?
 Most Bécsset én hadzaj közt képzelem.
 Hallom, hogy ott sok bajnok összevgyült.

Újlaky.

Török csatának híre terjedezvén,
 E' neszre felkölt sok jámbor Lovag,
 Közös hitünkért harcot küszdeni.
 Már nyolczvan ezret tesznek; 's Ferdinand
 Fő Herczeg a' Vezér. Olly hír repült,
 Midőn kijöttem Bécs' határiból,
 Hogy Győr alatt szálland meg e' sereg;
 'S ott a' Pogánnyal szembe csapni fog.

Zrínyi.

Hirét fiamnak nem hallottad e?

Újlaky.

György Gróf Királyi Testőr. Szívesen
 Általcserélte volna sorsomat.
 Most azt reméli, hogy rövid időn
 A' nagy sereghez általtétetik.
 Ezer köszöntést küld itt általam.

Zrínyi.

Köszönjük e' jelentést, Újlaky! —
 Velünk maradsz hát?

Újlaky.

Engedjed meg azt.

Zászlód alatt ohajtok küszdeni.

Ahol komoly rend áll 's szoros fenyíték,

Ott van helyem; nem vágyok Bécs felé.

'S osztán, hazánkért halni hogy ha kell,

Legszívesebben hal meg a' Magyar

Igaz-magyar bajtársa' oldalán,

Igaz-magyar szívü vezér előtt.

Zrínyi.

Te büszkeségre gyujtasz engemet.

Küszdéseinknek legszebb bére tün fel,

Midőn rokon szív vonz 's hevül felénk.

Hideglelésbe' sínlik Lasczy Hadnagy,

Azon hadosztályt bízom hát reád,

A' mellyet ő győzelmeken vezérle:

Jövő csatánkban vedd tisztét magadra:

Újlaky.

Tettel, 's ne szóval hagyd köszönnöm ezt.

Zrínyi.

Most a' Király' írását felnyitom.

Farkas, te menj; és tégy vizsgálatot,

A' várkapuk bezárva vannak e?

'S ágyú van e már vonva sánczainkra?

Az öröket járd el körös-körül.

Bevárom a' jelentést.

Paprutovics.

Sietek. el.

Zrínyi.

beljebb lép és olvas.

Újla-

Újlaki *Alapihoz.*

Ti most nagy és dicső tettet tevétek,
Dúzs martalékkal érkezvén haza.

Alapi.

Agyon verők Siklósnál Mehmedet,
'S még négy ezer Pogányt együtt vele;
'S mintegy negyed fél százat elfogánk.

Éva.

Illy szép csatát már rég nem győztetek.

Ilona.

Boldog vagy e már Lőrincz?

Jurancs.

Boldog e?

Menny és dicsőség nyilt fel énnem.
Gazdag vagyok; mert nem csak elnyerém,
Hanem kivívtam birtokod' magamnak.

Ilona.

O büszke férjfi! Hát a' szerelem
Ingyen tenéked édes nem vala?
Szerelmemet nem önkényt adtam e
A' hű legénynek, és nem a' vitéznek?

Éva.

Hátrább vonúljunk; Zrínyim elmerült!

Alapi.

Rosz hír van a' levélben, úgy hiszem.

Újlaky.

Titok maradjon — az felette rosz!
Csak asszonyink volnának jobb helyen.

Zrínyi.

előre lépve, magában.

Tartsam magam'? Segédek ne várjak?

'S erősen álljak vég pillantatig,
 Mert a' Király' kis népe gyenge még,
 És a' keresztyén népnek köz javát
 Egy ütközet' sorsára nem veti?
 Hogy Szolimánt Győr mellett várja bé,
 Hogy engem ismer 's bennem népemet,
 'S hogy int időnk, 's hazánkért halni kell!
 Nagy szó! De ismersz Maximilián;
 'S hálám ezért, hogy Zrínyit megbizád.
 Szolgálatom szebb bért nem várhatott,
 Mint Köz-javunkért áldozat gyanánt
 Halál' veszélye közzé szállani...
 De, Zrínyi, nem! Megállj szentségtörő!
 Hová ragadt a' gondolat' heve?
 Hát elfelejtéd hitvesed' 's leányod'? —
 Távoznok kell nekik Bécs felé...
 De még sem így. A' nép leverve lesz,
 Ha rettegest sejt a' vezér körül.
 Kétszer rohant már ostrom váram ellen;
 'S itten hagyám leányom' 's hitvesem'.
 A' vég időre vagynak titkos utak.
 Maradjanak! Bár melly szerencse jő,
 Just tarthat a' Hon minden áldozatra,
 'S bajnokhalált szenvedhet asszony is.
 Maradjanak tehát, maradjanak! —
 Vallásomért, Királyért és hazámért
 Feláldozom legdrágább kincseim':
 De nemzetünkért drága semmi nincs.

Paprutovics jő.

Gróf, tellyesítve minden, mint hagyád.
 A' sánczfalak berakva, és körül

Várunkba' minden ajtó csukva van.
 'S ezt kelle tennem épen, mert az ör
 A' láthatáron messze, mint jelenti,
 Török hadat lát már sereglenni.
 Hat tornyok égnek; 's a' merész Jancsárok
 Apró csapatban bolyganak közel;
 'S egy elszökött rab Pécsről úgy beszéli,
 Hogy e' seregnék Ibrahim vezére,
 'S még ez nap öszve csapni fog velünk,
 Lovagjaink ha szállnak ellene.

Zrínyi.

Parancsra készen álljon a' sereg.
 Most gyűljön a' nép, minden a' ki fegyvert
 Hord vagy viselhet, váram' udvarára.
 Közlendem ottan, mit vár a' Király?
 És én magam miket határozék?

Paprutovics el.

Újlaky.

De hitvesed', Gróf, és leányodat,
 Míg biztosabbak útaink, talán
 Elküldöd innen Bécsig a' Királyhoz?
 Úgy vélem én, veszélyes hely vagyok.
 Itt asszonyoknak.

Alapi.

Én is úgy hiszem.

Éva.

Nem, Zrínyi, nem! Hagyj engemet magadnál.
 Ne véd, ne tartsd gyávanak szívemet.
 Pillantatídból látom, hogy komoly színt
 Ölt helyzetünk. Ne tolj, oh Zrínyi vissza.

Férjének oldalánál álljon a' nő;
Hagyj itt magadnál!

Alapi.

Hát leányotok?

Éva.

Mutassa meg, hogy forróan szeret.

Ilona.

Ugy van, ne hagyj magadtól jó atyám!

Juránics.

Várunk erős; 's mi férjfiak vagyunk:
'S féljünk?

Újlaky.

Mi nem; mert férjfiak vagyunk.

De asszonyink, ök...?

Éva.

Zrínyim!

Ilona.

Oh, atyám!

Alapi.

Mentsük meg őket; 's szívünk a' csatán
Könnyebb lesz.

Juránics.

Könnyebb: de nem tüzesbb.

Éva.

Ki ment meg engem jobban mint te itt?

Zrínyi.

Tehát — maradtok.

Éva.

Vedd hálám' ezért!

Zrínyi.

Dolgra most. Kinn várjatok reám!

Fegyverkezem; 's majd szóllok emberinkkel.

Alapi. Újlaky.

Meg lesz parancsod.

Zrínyi.

Isten véletek!

a' Hadnagyk el.

Zrínyi.

Jer hitves, egyszer kösd fel még övem'!

Komoly csatára készítsz engemet.

eltávozik Évával.

Juranics.

Magunk maradtunk: hála! most előtted

Tellyes kebelből im kiönthetem,

Minő szerencsés, melly boldog vagyok!

Ilona.

O kedvesem, mi térsen illy szeliddé?

A' béke' csendes érzetét reád

E' harczajok közt melly erő lehelli?

Juranics.

Szerelmed ébreszt. Nézzd, egyé levénk;

Nézd, feltalálták egymást szíveink!

Hadd zúgjon ott kinn harczvihar; de minket

El nem szakaszt. A' sors' vas végzete

Két hű szerelmes' bátor keblein,

Mint szirteken dagályhab szétt törik.

Az a' mi hív 's örök miként szerelmünk,

Idők' veszében nem süllyedhet el.

Ilona.

Ezt érzem én is, 's hajnal' fényeként;

Tisztán mosolyg el lankadt keblemen.

De, lásd, itt az zavarja kedvemet,

Hogy a' körülünk zúgó harczveszély

Éltem' legédesbb csöppjén mérget önt el.
 Ím hív atyám' áldásit ajka közzül
 Nem szívhatám le tiszta nyugalomban,
 Futólag adta gyermekének azt,
 Az illetődés' könnyét arczaín
 Hamar letörlé; 's karjaim' hevéből
 Komoly paranccsal a' Hon elvoná.

J u r a n i c s.

Ne mondj szilajnak, ha vallást teszek,
 Hogy így kivántam áldását reánk;
 'S így képzelém azt legszebb álmaimban.
 Békét az asszony, 's nyugodt élemben'
 Csendét ohajtja; nekünk legbecsesbb
 Jutalmat a' sors akkor ád, ha gyorsan
 Mint égi villám lelkeinkbe esap.
 Csatak' zaján, hól minden szív remeg,
 Dühös Töröknek vércsapási közt,
 Ott, ott akartam áldását reánk.
 De végzetünk nem így hagyá megesni,
 'S én e' miatt sem perlek ellene,
 Pillantatunk, mert még is szép 's dicső volt.

I l o n a.

Te vad, szilaj!

J u r a n i c s.

Vad? oh, az nem vagyok;
 De vakmerő szerelmemben 's tüzes,
 'S hazám' nevére büszkén lelkesült.
 Nézd, hogy kezed', hogy szíved' megnyerém,
 S hogy halhatok, kevélységem csak ez.

I l o n a.

Ne légy kegyetlen! Halni! Juranics!

Mit? 's elfelejtéd síró hölgyedet?
 Most elveszítни téged? Most? Van e
 Nyelv, melly kinyomjon illy nagy kint?'s vane szív,
 E' gondolatnak poklát elviselni?

Jurancs.

Nélküled halmom? Nem! Távol legyen!
 De így veled, de így karod között..!
 E' föld mit adhat már többet nekünk?
 Számunkra már több boldogság van e?
 Ohajtanék elhúnyi mint Vitéz
 Lángzó szerelmem' szép sugári közt,
 Hogy a' mit itt vad esdeklés ígért,
 Ott fenn az égnek várhassam kegyétől.
 Mit bírna még dicsőbbet a' világ,
 A' mit nem ízlelt volna kebelem?
 Csak egy arany pillantást nyújt az élet.
 Itt kedv 's öröm mulandó mint az árnyék
 Ott fenn örök, mint Istenünk' szerelme.

I l o n a.

O kapj-fel engem repted' fenn körébe,
 Fellegező! Még földhomály borít,
 'S e' keskeny élet tart itt engemet.
 De nem gyalázom. Szép, felette szép ez:
 'S boldog korunknak friss himbózata,
 Mellyet te láng zajodban megvetettél,
 Szelíd virágra nyílik keblemen.
 Szép, kedves, e' föld, oh de csak miolta
 Téged szeretlek, 's lelkemen keresztül
 Szelíd tavasznak ébred szelleme,
 'S egész világom rózsák közt mosolyg:

Oh csak szerelmem által szép az élet,
És csak szerelmem által érzem azt.

Juranics.

Hölgyem, te kedves!

Ilona.

Lőrincz, édesem!

Szélés.

Ilona.

Oh bár karod mindég így tartana!

Juranics.

Hah! férjűszót hallék az udvaron.
Ők lesznek, ők! Atyádra várnak ott.
Megyek, megyek; távoznom kelletik —
E' csókot még! Isten veled!

Ilona.

Ne verj fel

Olly gyorsan édes álmaim közül!

Juranics.

Bár azt tehetném; ah, de tisztem hív
Isten veled, mátkám; isten veled!

el.

Ilona *egyedül.*

Isten veled? 'S hát Hivét elhagyhatja?
Mint kél e' szív, midőn dobog mellette!
Édesbb az ég körülte és felette:

O boldog fény, melly őt körülfolyhatja!

De ah, hogy e' szép hajnal' sűgárzatja.

Mind elborúl, 's ködfelleg száll helyette.

Karjában lelke' melly öröm rengette;

'S most itt elhagyva keble' bú szaggatja!

Hová lett ő? Hol csillagom' sugára?
 Kevély tűz-vonta őt felsőbb pályára,
 Mellynek, mint szép lángunknak, nincs határa.

Szép álmaim, hajh, látom füstbe kelni. —
 Lelkébe lelkem' bár tudnám lövellni;
 'S a' kétség' kinját köny közt szétlehelni!
el.

Várudvar.

Alapi. Ujlaki. Paprutovics. Juranics.
 Hadnagyok. Katonák *rendben.*

Alapi.

Nem láttam így még a' Grófot soha;
 Pedig követtem sokszor a' csatán.
 Meglelkesülve 's büszke láng között
 Fénylett reám le hős-tekintete:
 Sejtésemet közölni nem merem.

Juranics.

A' bús oroszlány' lelke tüzre gerjed,
 Mihelyt az Ellen harczot int felé.
 Így érzek én is: szívemen keresztül
 Csapongva gyújt a' harsány trombita,
 Mint a' gerézdből forró lángital.

Paprutovics.

Barátom, ifju vér zajog te benned,
 Melly Zrínyi' bajnok-lelkén már nem ég.
 Midőn ilyen hős lelkesítve felleng,
 Többet jelent az, mint csatára vágýást.

Ujlaky.

Ugy tűnt nekem fel mint véráldozat,
 Hit' és Király' és Némzet' áldozatja.
 De csak magunk közt légyen a' titok,
 Gyengédedebb füleknek nem való.

Sok férfit a' pillantat elragad,
 A' példa hogy ha téttre lelkesít;
 De a' mit a' vérfelhök' méhe zár,
 Napfényre vonni nem minden merészli.
 Ha int időnk, készség is jö vele:
 Sergünk magyar nép, 's Zrínyink a' vezér.

Alapi.

Jön Zrínyi.

Paprutovics.

Mindjárt megtudjuk mi lesz?

Azt vélem én is a' mit Ujlaki.

Juranics.

Üdvezletet! közelget a' Vezér.

Zrínyi fellép.

Mindnyájan.

Idvez légy Zrínyi, bajnokunk 's atyánk!

Zrínyi.

Áldás reátok! — Öszvegyültek e,
 Mint rendelém, minden csatázhatók?

Paprutovics.

Úgy van, nemes Gróf, mind jelen vagyunk.

Zrínyi.

Jól van tehát. Figyeljetek reám!
 Szörnyű hatalmmal indult Szolimán,
 Szigetre jö, 's minket feldúlni vágy:
 Itt hát az óra, társak. A' Király
 Györig vonult, ott sánczba szállani;
 De kis csoportja még elégtelen
 A' természetben vívni vérborostyánt:
 Azért is ércz hívségünkben reméll,
 'S bízik, ledölni hogy nem rettegünk

Bajnokhalállal isten' és hazáért.
 Erőt ne féljünk: milliom hab' árja,
 Egyetlen egy köszirten megtörik;
 Számot se féljünk: bár ha száz csap is
 Egy egy magyarnak a' török közül;
 Isten velünk, 's az ő szent Angyali:
 Keblemben én ezer hőst érezek.

Egész keresztyén föld reánk veti
 Csekély seregre, könnyező szemét;
 'S a' szent kereszt a' merre tündököl,
 Térdére hullva minden nép könyörg
 Istenhez érttünk 's győző karjainkért.
 Ha ők erőnkre bízzák sorsokat,
 Jertek csatára bátran és halálra!
 'S ha majd halandó sors ér engemet,
 'S tinálatok korántabb elveszek,
 Legyen vezér bajtársunk Alapi;
 Fogadjatok szót néki, mint nekem. —
 De most vegyétek vég intézetim',
 Vezéretek' legfontosbh szózatit!

Ki nem leszen Tisztéhez engedelmes,
 Halál reá; ki rendét elhagyandja,
 Vagy a' pogánytól írást vészen el,
 Mint hitszegőnek pallos száll nyakára;
 Ki mással együtt suttog, titkolódik,
 Kötél alatt vesz; 's illyent a' ki lát,
 'S mivel barátja, tettét elfödi,
 Lakoljon ő is — haldoklók vagyunk mi,
 'S egymás előtt már titkunk nem lehet. —
 Azon Vadász, ki vakmerő kezével
 Szablyát emelt ma Tisztének fejére,

Haljon meg, és hirdesse vesztivel,
 Hogy végzetem mely szent 's megtörhetetlen!
 Haljon meg együt a' gonosz pogány Tiszt,
 Ki vad szitokkal illeté Hitünk'.

'S kövesse öt a' foglyok, serge mind,
 Ugy sincs mit enni nyujtanunk nekik,
 Regyelmet adni 's kérni nem szokásunk,
 Sánczunkra kell a' főket szegzeni;
 Bűnhődjenek felgyujtott városinkért
 'S barátaink' véérért a' kutyák!
 Egy nagy kereszt, hitünk' szent czímere,
 Vérszínre festve tétessék kapunkhoz,
 Hogy a' pogánynak ez jelentse némán,
 Mely okra küszd, 's miért hal a' Magyar?

Mostán pedig, mint én itt, a' Vezér,
 Istennek hajtva térdet, esküszöm,
 Esküdjetek kardomra mind utánam.

előbb lép; letérdepel.

Én, Zrínyi Miklós, készen eszküszöm
 Királynak és Hazámnak szent hitet,
 Mind a' halálig. Vég pillantatimban
 Elhagyjon Isten engem, hogy ha én
 Elhagylak itt, 's testvéresen nem osztok
 Tivéletek győzelmet és halált!

feldáll.

Esküdj utánam nagy lelkű sereg!

Mindnyájan

letérdepelnek. A' Hadnagyok Zrínyi'

kardjára tészik kardjaikat.

Ujlaky. Alapi.

Előtted, Zrínyi, mink is esküszünk

Királynak és Hazánknak szent hitet:

Mind holtig és utolsó emberig!

Mindnyájan.

Mind holtig és utolsó emberig!

Juranics. Paprutovics.

Hív engedelmet esküszünk mi is,

Bár melly veszélybe küldjön is parancsod:

Mind holtig és utolsó emberig!

Mindnyájan.

Mind holtig és utolsó emberig!

Zrínyi.

Hallottad Ég; 's büntesd a' hitszegőt!

a' kárpit hirtelen leesik.

HARMADIK FELVONÁS.

Császár' sátora.

Ali.

Előre nem megmondám? Boldogulnunk

E' bús Magyarral könnyen nem lehet,

Beléje lángot, hogy ha Zrínyi gyújt.

Ismérem őt.

Musztafa.

Szultán előtt ne szólj így!

Az agg oroszlány vad méregben ég;

Már érezé haragját Ibrahim. —

A' megdühödtek! Várak e valyon,

Hogy a' csatát nekik magunk ajánljuk?

Előrohantak önkényt sánczaikból,

'S a' természetben szálltak ellenünk.

Illy kis csapatka; még is két ezer

Török veszett. Elkábulok, ha hogy
Meggondolom.

Ali.

Nem mondtam e? Mi most
Bécsnél lehetnék, míg erönk hijában
E' puszta szirton vesztegetjük el.
Királyok addig népet gyűjtöget
Minden keresztyén föld' határain;
'S ha majd az ostrom minket elyisel,
Akkor megyünk e' megpihent had ellen?
Már ez fonákság, már ez esztelenség!

M u s z t a f a.

Fejedre szállsz.

Ali.

Éjh, a' tiéd talán
Erősbben áll, hogy némán vesztegelsz?
Holnap ha jobban nem megy ostromunk,
Mi hünhödünk a' kába tett miatt;
'S Urunk saját hibáján költ dühét
Hős-véereinkbe készül fojtani.

M e h m e d j ö.

a' scenába kiáltván.

Csak vissza már! Az ostrom megszakadjon!
Hijában omlik a' nemes török vér.
Nincs mód egyéb, hátrálót fúvjatok!

Alihoz.

Hajh! rosز jövendöt éneklél nekünk;
'S tetézve bétölt rajtunk az.

Ali.

Sokat

Előre láttam én. De Szolimán

Illy bölcseséget nem szeret; 's fizetni
Balúl szokott a' kelletlen tanácsért.
Hányan hullottak el ma?

M e h m e d.

Három ezren;

'S legjobb Vitézink. És nem láttad e,
Mint küszde Zrínyi sérült vad gyanánt?
Ki vakmerőn a' sánczra hága fel,
Azonnal azt a' mélybe lökte le.
Egész sorokban hulltak népeink.

M u s z t a f a.

Jancsárhadunk heven vitézkedett.

A l i.

Mit ér hevünk illy ellenség előtt,
Ki vak dühében azt hívén, hogy Isten'
És a' hitért áldozza fel magát,
Vig győzelemnek nézi bús halálát?
Ismérem őket. 'S im e' szellem az,
Melly ezreinkbe-telt Rhódus körül,
'S hirünk' hagyatta Máltánál velünk.

M e h m e d.

Láttátok e' már a' Szultánt?

M u s z t a f a.

Parancsát

Rövid időtől fogva várjuk itt.
Nem hívatott még.

M e h m e d.

Jöni hallom őt.

O bár az ég most adna nékie
Rosz híreimre kedvező fület!

Mert győzelemhez szoktatott oroszlánt
 Illy szóra várni nagy veszély.

Ali.

Jön ő!

Mehmed.

Ha majd hanyatlom, légy segéd, Ali!
 Benned leginkább bízok Szolimán.

Szolimán *fellép.*

Mint áll az ostrom?

Mehmed.

Már félben szakadt.

Szolimán.

Ördög 's pokol! Ki rendelt szünetet?

Mehmed.

Jancsárainkat látám hasztalan
 'S szükség felett mint hullanak soronként,
 'S úgy fúvaték hátrálót, népedet
 Hogy kedvezőbb nap' feljöttére tartsam.
 A' sánczfalak külömben is, soká
 Tüzünk' nem állván, széllyel omlanak;
 És omladékin hág fel serged akkor,
 'S Sziget' falára szegzi holdodat.

Szolimán,

Hogy dőlni kell Szigetnek, jól tudom:
 De nékem a' szempillantat becses,
 Bár millióknak éltében kerül is.
 A' gyors időért drága semmi nincs.
 Hadammal én még nem fősvénykedém;
 'S vég tetteim közt légyek e' fukar?
 Ismersz Mehmed jól: rettegj mérgemet.
 Szándékom' íme vállaidra tettem;

Nagyobb e sullya mint elbírható?
Vigyázz; poriglan zúzhat téged is.

Mehmed.

Bocsánatot, Császár, botlásomért!
Tettem hibás, de czéлом jó vala.

Szolimán.

Vak engedés a' szolga' tiszte csak,
Az Ur szokott fontolni: jól megértsd.
Mit? És te késel? Minn gondolkozol?
Ostrom legyen most, ostrom! Hogy ha népem
Hátrál, kutyákkal üzzed a' falakra.
Ostrom legyen most, ostrom!

Ali.

Én Uram!

Szolgád előtted szólni merhet e?

Szolimán

Halljam.

Ali.

Ne vívj ma többet. Még az éjjel

Engedd lövetnem a' vár' sánczait:
Hidd el nekem, nem állnak már sokáig.
Hivassd magadhoz a' magyar fogolyt,
Hadd vallja meg, mi karba' van Sziget?
Bölcs elhalasztás néha többet ér
Mint hasztalan vitály. Erőszakot
A' győzelem nem türhet el.

Szolimán.

De türjön!

Én kényszerítem.

Ali.

Juttassd oh Uram,

Eszedbe Máltát.

Szolimán.

Ördög és Pokol!

Egy szót se róla, hogy ha kedves élted.

Ugy is tenéked többet nézek el

Mint Szolimánhoz illenék.

Ali.

Uram,

Kezed között van életem.

Szolimán.

Mivel

Azt jól tudod, 's még is szemembe mertél

Szíved szerint beszélni, megbocsátok.

Becsülöm a' valót, halált ha nem fél.

'S kegyem' jeléül, im tanácsodat

Hajlok követni; 's vívni nem fogok.

Hozzátok a' fogolyt!

Ali.

Mingyárt, Uram.

Hivattam én már.

Musztafa.

Bátor bajnok az.

'S élvén kezünkbe nem kerül vala,

De mély sebekkel vérzett homlokán,

'S ájúlva dőlt el a' harczon lováról;

Életre csak most hozták orvosink.

Im itt jön ő tikkadtan 's lankadozva,

Még csak szemében ég vitézi láng,

Fájdalmi közt a' test elroskadott.

Ujlaky

nagyon megsebesítve 's bágyadtan egy

Aga által bevezettetik.

Szolimán.

Melly hős-tekintet; délcég és merész!
Így, így ohajtom Ellenim' találni. —
Ifju, ki vagy te? Szóllj!

Újlaky.

Magyar 's Keresztyén;

'S így kétszerezve gyűlölt általad.

Szolimán.

Azt véled e', kevély ábrándozó,
Hogy Szolimán gyűlölhét egyes embert?
Én tengeremnek cseppjeit soha
Nem számolám; csak nép mint nép lehet
Gyűlöletemnek méltó tárgya. Most
Valld meg nekem, mi karban áll Sziget?

Újlaky.

Vívj ostromot, majd megtapasztalod.

Mehmed.

Rab, vakmerő! 's te Császárunkhoz így?!

Ujlaki.

Rab vagy magad; nem én. Szabad Magyar
Csak Isten és törvény előtt hajol meg.

Szolimán.

Meg fogsz hajolni még előttem is. —
Ha büszkén hallgatásban megmaradsz,
Tudd meg, feloldom néma nyelvedet,
'S halál, gyalázat várnak itt reád.
Tehát dologra! szóllj, mint áll Sziget?
Ha nem sokára fel szegezzük e
Ledölt falára szent zászlóimat?

Újlaky.

A' mit neked kell, Szultán, mondanom,

Valóban ennyi szót nem érdemel.
Csak vissza! mondom néked; e' falakban
Szerencséd' zajhulláma szélytszakad.
Új La Valettet lelsz itt Zrinyiben;
Új Málta nyíl e' földön, 's Szent Mihályt
Most másod ízben vívod itt hijában.

S z o l i m á n.

Én Afrikát feldúltam; Ázsiának
Törvényt szabék. 'S te kába, véled e,
Hogy győzhetetlen e' maroknyi nép?
Két száz ezerrel fekszem itt; egész
Európát lánczra fűzhet illy erő:
'S előttem e' szirt lenne vívhatatlan?

U j l a k y.

Az ércz merészség meggyőz ezreket.
Szigetbe' többet tudnak, mint körüléd
Száz ezreid tehetnek. Ők tanúltak
A' szent hitért meghalni, nem csapongó,
Részeg dühökben, mint néped szokott,
De hőshez illőn elszánt nyugalommal.

S z o l i m á n.

Hát haljanak meg mind a' vakmerők! —
Bódúlt hajós, ki szirteken keresztül
A' völgyre zúgó víznek ellenében
Örjöngve hajtja fáradt csolnakát!
Leomlik ő, 's széltúzva süllyedez
Vad árjain az örvénylő haboknak;
Nevét magával együtt eltemetvén.

U j l a k y.

Nem, Szolimán; él és fénylik neve,
'S örök csillagként a' napok' veszében

A' messze század' éjén is ragyog.
 Nagy az, ki mint e' széles föld' Ura,
 Az eltiport, a' hódoló világban,
 Csillogva győzelemmel lép elő:
 De, hidd nekem, hogy szebb még és dicsőbb,
 Magát -- midőn egy rontó tünemény
 Éltünk' körében dúlva menydörög --
 Törvény' 's hazáért áldozatra vetvén,
 Egész világgal harczba szállani!
 Téged, Török, megítél a' jövő kor;
 És átka vad Tyrannak bélyegez.
 Ezt mondom én. -- Mit reszkettek pulyák?
 Hogy a' rettentő szót szemébe mertem
 Szultánoknak bátran mondani? --
 Ugy van, Török, megítél a' jövő kor.
 Győztes valál te sok csatáidon,
 De hidd nekem, nem áll olly fenn neved,
 Testhalmokon a' mellyet 's várromok közt
 És a' kivívott fél világ felett
 Nyerél magadnak, mint Villers' neve,
 Kit, bár leroskadt nagy hatalmad által,
 A' benne forrott hőslélek 's erő
 Hír' és dicsőség' szárnyain ragyogtat.
 Most, Szolimán, hóhérid' hívd elő.
 Kimenydörögtem néked a' valót;
 'S illy szót szemedhe senki nem lövell.

S z o l i m á n.

Magyar, szabad vagy. A' holdnak mit árt,
 Ha eb morog reá? Szent istenemre!
 Csekély ajándék tőlem életed.

Nagy férfinál van csak becsben az élet;
Ki láb alatt porban fetreng, nem él.

Ujlaky.

Illy csúfos áron nem kell életem.
Tanúlj becsülni; 's mondj reám halált.

Szolimán.

Embert becsülni régen elszokám.

Ujlaky.

Szokj vissza hát én rajtam újlag.
Nekem kudarcz az ellenség' kegyelme!

felszakasztja kötését.

Omolv, te hív vér! Itt vagy a' csatán;
Elég, hogy én a' köz jóért halok.

Átok reád, és áldás nemzetemnek!

ajúlva összeroskad.

Szolimán.

Dühös bolond! Ha Maximilián
Több illy barátot számlál, gazdag ő.
Vigyétek el, 's ha még az életet
Fenn tarthatjátok szívéen, gondosan.
Védjétek őt; 's hívjátok Lévit is.

Ujlaky elvitetik.

Szolimán *magában.*

Kevély Magyar, gonosz szót ejte szád!

Mehmed.

Gondok között a' Császár elmerült;
Az a' merész rab megzavarta szívét.

Musztafa.

Vezér, az agg orosz lányt féltem én.

Ali.

Ma Lévi volt itt vélem a' teremben,

'S midőn, Urunk mint volna? kérdezém,
 Vállat voníta, mondván, hogy ez út
 Inkább megártott mint sem gondolá;
 'S öröme volna szükség 's győzelemre,
 A' hőst erőre felserdíteni.

M e h m e d.

Gyengébb bizonynal, mint magát mutatja.
 Volt volna benne, mint hajdan, erő,
 Ezen Magyarral így nem bán vala.

M u s z t a f a.

Hátrább vonuljunk; gondba' lenni látszik.
 Nézzd, mint redőzte fel szemöldökét.
 Hátrább vonuljunk; 's hagyjuk álmodozni!

S z o l i m á n.

Valld meg magadban, aggott, ősz Vitéz,
 Illy bátorságra készen nem valál,
 Nem álmodál egy más Máltát elődbe.
 Van férjfi még, kit kénytelen becsülünk.
 Ha Zrínyi' népe mind így forr, huzog,
 Mint e' dühödt rab, úgy vad balgatagság.
 Ezen csoportka sorsvadász miatt,
 Kik nem veszítenek mást, csak életet,
 A' szép időt, a' drágát vesztegetnem.
 Mert dölni, dölni kell egyszer nekik,
 Ha bár Szigetnek minden árkait
 Jancsárfejekkel szórom is tele.
 De megragadni a' kívánt időt,
 Ez a' világ' találós nagy meséje!
 Azért jövék e, hogy Szigetre vívjak?
 Czéлом tehát 's merész kívánatim
 Csak e' maroknyi földig terjedének?

Csak e' dühödve küszdö népig itt?
 'S e sorsvadászig, e' vad Zrínyiig?
 Európát öszvedülni fegyveremmel,
 'S Bécsnek kivívott sánczán fenn ragyogva,
 Törvényt a' nemzeteknek szabni jöttem;
 'S im ülök egy holnaptól másikig
 E' vár előtt, hogy vén makacs fejem'
 Szélyttörjem itt e' puszta szirteken;
 'S e' kis szugolyból két ezer Magyart
 Bajjal kiverve, gyáva hírt arassak.
 Örjület égne bennem, hogy ha nagy
 'S szép bajnokéltem így elvégzeni
 'S eröm parányi harczban fogyni hagynám.
 Nem, istenemre! nem szándékom az!
 Érzem kevés nap van még hátra nékem;
 Belől emészti mérgelem a' velöket.
 Gyorsan tehát. Sziget miénk legyen
 Gyulával együtt, míg a' harcmezön
 Német' hadával szembe szállanék.
 Meg van! — Ki egy világot vív magának,
 Kivethet egy országot zsold gyanánt.
 Enyém legyen Sziget! Mint? Így vagy úgy;
 A' leghecsesbb kincsért nem drága semmi.
 Vezér!

M e h m é d.

Uram, Császár!

S z o l i m á n.

Hamar Szigetre;

'S ott értekezzél Zrínyivel, magát
 Hogy adja meg, mert ellent állani
 Dühös bolondság, 's illetlen vitézhez.

Kroá-

Kroáziát örök jutalm' fejében
 Királyi czímmel ígérd nékie,
 'S a' mennyi kincset óhajt. Most Sziget
 Minden felett van. Mondd, hogy öt rokontárs
 'S Frigyes gyanánt tekintem, csak magát
 Hogy adja meg. Mond néki; hallod e? —
 Kroáziát királyi czímmel együtt!
 Használd beszéded' minden ékeit.
 Bért osztok úgy, mint Császár még nem osztta
 Csak adja fel magát.

M e h m e d.

Császár 's Uram,

Ismérem őt; ez semmit nem segít.

S z o l i m á n.

De kell segítni, kell! Jelentsd neki,
 Ha nem hajol meg, akkor gyilkolunk.
 A' kisdéd elvész anyja' kebelén;
 Nőt és leányt népem' dühére bizok...
 Megállj. Nem volt e hír itt a' minap,
 Hogy fogva nálunk Zrinyinek fija?

M e h m e d.

Csak pusztá hír ez.

S z o l i m á n.

Mindegy. Mondd neki,

Hogy birtokunkban a' fiú; 's ha várát
 Által nem adja, kín alá jutand,
 Mint nem jutott még ember; gyötröm ötöt,
 Ínsége közt hogy a' pokol maga
 Borzadjon öszve bús vonaglatin.
 'S így álljon ellenében a' Királyság
 És ön fijának zúzott teste; 's hogy ha
 Repesve nem kap a' Királyi széken,

Ország után ha nem kap, Istenemre — !
 Játékom elvész, 's rajtam e' kudarcz
 Bosszút veend a' meggúnyolt világért.
mindnyájan el.

Palota Szigeten.

Zrínyi. Alapi. Paprutovics. Jura-
 nics. Több Hadnagyok *előlépnek*
a' szín' mélyéből.

Zrínyi.

Mint vélekedtek bajnok társaim?
 Újvárosunk' tarthatjuk e tovább?
 Tanácsos e, bizván a' köfalakban,
 Bevárni még a' másod' ostromot?
 Vagy láng röpüljön a' tetők felé,
 Hogy ön kezünkkel rontsuk széllyel azt,
 Kardunknak a' mit védni nem lehet?

Juranics.

Atyám, ne hozz fel illy sanyargatást;
 Az égetést bizd által a' Törökre.
 Hát a' Lakos, ki birtokát, 's fejét
 Bizvást adá köz oltalmunk alá,
 Vad lángba kelni lássa csüreit
 És udvarát, hol védelmet reméllé?
 Sánczunk erős, hív 's bátor a' sereg;
 Várjunk be még egy ostromot; talán
 Erönk alatt elcsügged a' Török.
 'S egy város a' Királynak mentve lészen,
 És a' Lakos birtokban megmarad.

Zrínyi.

E' vélemény nemes szived' mutatja.
 Kedves nekem, hogy olly hevülve szólsz:

Emberbarátid' sorsaik felől;
 Ki, mint oroszlány, bátor harcz között,
 Nemes szívet viseljen mint oroszlány!
 De hőskörünkben ifjabb vagy te; 's bár
 Erőd sokakkal öszve mérkezik,
 Az a' mi föbb itt, nincs tapasztalásod.
 Öreg barátom, Gáspár, szódra várok.

Alapí.

Lőrincz' tanácsát jól megfontolám,
 'S megmenteném a' várost szívesen;
 De, látod e, számunk millyen kevés,
 'S millyen nagy a' sáncz e' kicsiny seregnek!
 Nincs mód, hogy álljon mindenütt elég nép,
 Ha feldühödve ránk üt a' pogány.
 Másként is a' fal gyenge már; 's az ágyúk'
 Sok menykövének mint áll ellene?
 Mód nincs egyéb; a' Polgár mindenét
 Nagy gyorsasággal szedje fel, 's lakát
 Óvárosunkban végye; mink pedig
 Tüzet vetünk az elhagyott tetőknek.
 Mert égjen inkább a' város porig,
 Mint sánczba szállván ottan a' Török,
 Könnyebb erővel vívjon ellenünk.

Zrínyi.

Ezt vélem én is, bajtárs.

Papruťovics.

Én pedig

Nem foghatom meg, 's majd haragra gyúlok,
 Mihelyt eszembe jut, hogy a' Király
 Olly nagy sereggel Győrnél táboroz;
 'S minden segédet tőlünk megtagad.

Hát a' magyar hű népre gondja nincs?
 Várára nincs? 's e' bajnok' életére,
 Kit áldozattá kész akarva tesz?
 E' gondolatban elkábul fejem!
 Így elveszítni híveit, kiket
 Még jobb idökre tarthatott vala!
 Bár értse minden, én nem érhetem.

Zrinyi.

Ne sértsd barátom, a' mi jó Királyunk'.
 Sok gond borítja másként is fejét,
 'S lerontja célját gyakran a' Gonosz.
 Kíméld meg ötet e' bús érzeménytől,
 Hogy balra értik még a' jobbak is:
 Királyi-székről máskép' látszik éltünk.
 Tudom, miként fáj szíve, 's mint kerül
 Hévíz könnyözönbe néki titkosan,
 Hogy a' halálnak minket szentele.
 De céljait mély bölcseség fedi;
 'S előtte lelkem meghajolni kész.
 Parányi sergünk itt hasznot tehet,
 Velünk csatázva késik a' pogány,
 'S népét Királyunk addig öszvegyűjti.
 Egész sereghez kepest mik vagyunk mi?
 Egy óceánt akarsz e nyerni meg?
 Az elveszett csöpp számba nem jön akkor:
 A' számtalanban elmerül az Egy.
 Uralkodónak just ád a' Haza,
 Hogy áldozatra szórjon ezreket,
 Ha millióknak sorsa fenn forog.

Tisztjő Zrinyihez.

Kapunk előtt áll egy török követ.

Tevéled , úgymond , a' Szultán nevében ,
 Békét jelentve , kíván szóllani.
 De csak magadhoz útasított;
 'S kér , hogy ne hallja más tanú szavát.

Zrínyi.

De felbocsássam e?

Alapi.

Bizvást; nem árt.

Zrínyi.

Jöjön tehát. Ti künn a' csarnokon

Intéseimre készen várjatok.

Ujvárosunknak sorsát fontra vészem.

Addig siessen a' nép birtokát

Biztos helyekre vinni; 's a' kanócok

Gyujtassanak meg , hogy , ha jelt adok ,

Hét oldalon egyszerre keljen a' láng.

Siessetek! — Hadd jöjön a' Török.

míndnyájan el Zrínyin kívül.

Zrínyi egyedül.

az ablakhoz járul , 's lenéz a' városra.

Amott tehát a' város! 's még felette

Borongva leng a' béke' szép alakja.

A' zaj leszűnt , és a' hosszú csatázat

Ellent 's barátot lankadásra vonz.

Az útsza csendes mint volt hajdanában.

Gond nélkül üzi minden dolgait;

Ajtójokat bezárják , nem gyanítván ,

Több hajnalon hogy nem nyil újra ki.

Nem sejtik ök , hogy a' villám' dühe ,

Melly szép reményök' öszvezúzni készül ,

Már a' veszélyes felhőn lobbadoz ,

A' kézre várván, melly lesujtsa rájok.
 'S mind e' szerencsét egy pillantatom
 Szélllyelröpíteni fogja? Hát azért
 Bizott az Isten ezreket reám
 Hogy eltíporjam őket? Hát szabad
 Megtennem ezt? 's kívánnom másnak éltét?
 Ennen magam' kockára vethetém,
 És áldozatra nöm', lyányom' 's barátim';
 Sorsomhoz a' kik önkényt álltanak,
 Ártatlanúl kell veszniek velem.
 De, hajh ezen szegények! Fogjak e
 Pusztítani, mint a' sorsnak angyala?
 Feldöntsem a' mit nem rakék? minő
 Fájdalmas érzés kap meg hirtelen!
 E' köny miért, öreg bajnok, szemedből?
 A' hon karod' kívánja; 's szívedet
 Tanácsra hívnod itten nem szabad.
 Tiszt jö.

Itt a' Török.

Zrínyi.

Magam vagyok; jöhet.

Tiszt el.

Mehmed belép.

Zrínyi.

Hogyan? Te volnál, Mehmed, Nagyvezér?
 Légy idvezelve, bár melly hírt hozál!
 Fontos lehet Császárod' dolga vélem,
 Mert a' Legelsöt küldé serge közzül.

Mehmed.

Hozom tenéked a' Szultán' kegyelmét,
 Ki téged int, és inti társaid',

Hogy megtekintvén gyengeségteket,
 Előbb-utóbb melly bús veszélybe dönt,
 Adjátok által a' várat neki!
 Hőslelked' a' Császár becsülni tudja,
 Mindent tehát, a' mit kívánsz, ajánl,
 Ha még ma várad' általengeded;
 Ha nem: kimélés nélkül újra vívat.
 Gyilkolj! ez a' nagy jelszó; 's minden élet
 Pallosra hány az ingerlett harag.

Zrínyi.

Azért jövél csak? Ugy hát kár vala
 Fáradnod érttünk. Zrínyi még nevem:
 'S beszédeidre válaszom csak ez.
 Urad ha bennem bajnokot becsül,
 Úgy nem kívánhat tőlem hitszegést.
 Mit térszen ő, ha várunk' béveszi,
 Majd más fog arról véle vetni számot;
 Én tisztem a' mit rendel, megteszem.

Mehmed.

Szavad' javalnám, csak Vitéz ha volnál;
 De férj 's atyától illy szó! Zrínyi, hidd el,
 A' gyenge nő sem fog kegyet találni:
 Megesküdött a' Császár, hogy dühös,
 Vad népnek adja véres áldozatra,
 Ha nem hajolsz. Te meghalhatsz magad
 Bajnok gyanánt a' fényhozó csatán;
 De nézz fel asszonyidra, Zrínyi, Zrínyi!
 Hajh, borzadok, ha képzelem miként fog
 A' gyöngé nemre népünk' vad dühén
 Gyalázat és kín búsán omlani!

Zrínyi.

Derék öcsettel birsch te, Nagyvezér,
Ha vért zavarni kívánsz a' kebelben.

Mehmed.

Fogadj, o Zrínyi, szót!

Zrínyi.

Szegény Török!

Látom, magyar nőt még nem ismerél.
Nem tudhatod te, melly fenn-érzelem
Dagasztja még a' gyöngéd keblet is.
Hóhérjaid várhatnak áldozatra,
Nőm' és leányom' Zrínyi-vér hevíti;
'S tudják, mikor kell halni nékiek.

Mehmed.

De, nem kívánjuk ingyen váradat,
Méltó jutalmul igérvén neked
Kroáziát együtt királyi czímmel,
'S a' mennyi kincset óhajtasz felül.
Szultán' barátja léssesz, és frigyében
Legfényesebb polcz' birtokába lépsz.

Zrínyi.

Pirulj Mehmed, hogy vakmerő valál,
Illy rútot ajánlást tenni Zrínyinek!
Menj, 's mond Uradnak, hogy magyar vitéznél
Több a' becsület mint Hirályi fény.
Elúzhat engem ő's hű népemet
Él a' becsület, nincs azon hatalma,
Hogy felrabolja mint a' tartományt:
Addig nem ér egy Gyöző' karja sem.

Mehmed.

Ha már nem indít, kösziv, semmi tégéd,

Bucsúszavam' hát halljad, 's borzadozz!
 Fiad fogoly; bilincsben tartjuk őt;
 'S ha nem hajolsz, a' Szultán esküvék,
 Hogy kínokat fog néki feltalálni,
 Mellyekre szánást érez a' pokol;
 'S gyötörni fogja tagról tagra, 's így
 Fiú lakoljon atyjáért!

Zrínyi.

Fiam! György!

Isten, kezednek sullya melly nehéz!

Mehmed.

Végezz tehát! Készek hohérjaink.

Zrínyi.

Végezni nincs itt semmi. Zrínyi már
 Mindenre kész, Kint, gyötrelmet talál;
 Tüzes vasakkal tépjed tagjait:
 Az én fiam volt; 's úgy hal mint vitéz.

az ajtón kikiáltva.

Paprutovics! Kanóczot a' tetőknek! —
 Legfőbb ez, a' mit kértem Istenemtől:
 Eldődihez hogy méltán haljon el;
 Kértem betölt, és én nyugodt vagyok.
 Bárd avagy kard alatt? mind egyre megy;
 Elég, hogy Istenért hal 's a' hazáért.

mint fellyebb.

Kanóczot a' tetőkre, hadd lobogjon! —
 Kérdezd meg őt a' kínban: életét
 Gyalázatommal kész e menteni?
 Kérdezd meg őt, 's ezt hörgi Nem 's kihal.

Mehmed.

Lelkem lesüllyed illy nagyság előtt.

*

Zrínyi.

Ne hidd, hogy egy is népeim között
 Más értelemben volna mint Vezére;
 Ne hidd Török, hogy hitvesem 's leányom
 Más szollanának, mint szollék magam:
 Én férfi módon, ők asszonyhoz illőn!
 De halld magoktól,

kiált.

Kedvesim, barátim!

Mind, mind elő! győzelmünk' innepelni!

Ilona. Éva. Alapi. Juranics. Papru-
 tovics. Hadnagykok *külömbféle oldalokról*
jönnek.

Éva.

Mi ez? Dicsőült arczod mit jelent?

Alapi.

Bajtárs, miért csillagzik így szemed?

Zrínyi.

Im, halljad őket! Mondjátok neki:
 Halált nem önkényt esküvétek e,
 Ha vérmezőre hív a' hon' java?

Férjfiak.

Ugy van. Halált mi készen esküvénk.

Zrínyi.

Most szólljatok ti nők is e' Töröknek,
 (Mert nem hiszen) hogy bírtok lángertőt,
 Önkényt fogadni gyilkot kebletekbe,
 Midőn becsület 's vallás intenek.

Éva.

Kísérlek a' veszélybe vig orczával.

Ilona.

Bajnokleány hal együtt bajnokával.

Zrínyi.

Szívemre jertek! Isten, melly öröm!

Ölelés.

az ablakok a' tüztől általvilágosodnak;

a' rakétek keresztül repülnek.

Paprutovics.

Amott röpülnek immár üszkeink;

Gerjet kap a' tűz, 's hét felől lobog.

Zrínyi.

Menj el Mehmed, 's vidd hírül ezt Uradnak,

Hogy így találtad Zrínyit sáncza közt,

'S így érezett, 's így érzett népe is.

De még elébb mint hozzá visszatérsz,

A' felcsapongó láng tudatja véle,

Hogy Zrínyiben szent elszánás huzog,

'S több a' becsület néki mint Királyszék,

'S becsesbb fijának élténél hazája —

'S érzelmi hogy mind a' sírig nagyok.

Most harczra hát; én itt készen vagyok:

De senkit élve nem fogtok rabolni;

Sírhant gyanánt Sziget fog ránk omolni.

a' kárpit hirtelen lefoly.

NEGYEDIK FELVONÁS.

Szolimán' Sátora.

Szolimán *elbágyadva egy széken. Lévi háta megett.* Mehmed jön a' fő folyosón.

Mehmed.

Urunk miként van?

Lévi.

Roszúl. Semmi jót

Nem várhatok.

Mehmed.

'S miolta nőtt baja?

Lévi.

Utad miolta viszatért Szigetről.

A' hir, mit akkor hoztál, úgy hiszem,
Örömjelentés lenni nem fogott.

Mingyárt parancsolt engem. Megzavarva

Találtam a' vért felhevült erében

'S hideglelési tüzre gyúlt szeme

Mutatta, mint küszd a' tépett kebel.

'S a' másod ostrom hogy hijába lön,

'S más három újra nem talált sikert, —

'S később ugyan felvetve puskaporral,

Kivívatott az Ó-város, de Zrínyi

Vad harcza közt a' várba felvonúlt:

A' méreg ekkor belsején előmlött,

És életének megkapá kötését.

A' holtakat mind számba véteté;

Öt száz Magyar feküdt csak a' mezőn,

'S körülök olly sok ezren társainkból

Halálos ágyba voltanak terítve:

Forró-hidegként rontott ez reá;
 'S a' vég erőt is öszvezúzta benne.
 Most fekszik immár sárgán mint halál,
 'S a' ránk jövő reg őt az égben éri.
 M e h m e d.

Vonúlj te hátra! —

Nagy Császár, Uram!

Petov Basától kedves hírt hozok:
 Birjuk Gyulának várát. Kerecsényi
 Bebeknek önkényt adta fel magát.

S z o l i m á n.

Mit az nekem? Mondd, hogy hódol Sziget;
 'S Egyiptomot vedd országu magadnak!

M e h m e d.

János Király a' várnak kulcsait
 Kéré Petovtól. Ez nem álla rá,
 Négy száz ezert ha díjul nem fizet,
 Mert ennyiben telt néked a' magyar had.
 De pénzt fizetni néki kedve nincs;
 'S hozzád követjét küldé.

S z o l i m á n.

Csak fizessen!

Enyém külömben a' vár. Úgy is engem
 Szükség kívül ő bujtott harcra most.
 Bécs, monda nékem, most vitályban él
 A' többi Német Fökkel, és eröm'
 A' vérmezőben nem bírhatja meg.
 Ezer Lovast is ígért még felül,
 És a' Magyarától békés hódolást.
 Im eljövék, 's a' Német hírtelen
 Temérdek embert gyűjte táborába,

És a' Magyar, még mint volt is, dühösbb;
 Igért lovagját sem küldé felém.
 Mondd néki, hogy hazudni megtanítom;
 Boszúm' epéje még torkára forr.

M e h m e d.

Illy szókat immár hallott tölem is.
 Azonban, így szólt a' követ; neki
 Készséget ígért a' Magyar, de népünk
 Dúlongni kezdte mingyárt a' határon!
 'S ez által ismét felgerjedt reánk.
 És, Bécszet a' mi nézi, vallomást tesz,
 Hogy a' Királyt is ál hír csalta meg.

S z o l i m á n.

Hát a' Lovasság? Mit mond erre? Szólj!

M e h m e d.

Későn verék fel a' hidat, 's ezért
 A' Dráva' partján népe fenn akadt,
 'S hozzánk csatolni nem tudá magát.

S z o l i m á n.

Pokol! 's ki volt a' hidnál?

M e h m e d.

Handzsa Bég.

S z o l i m á n.

Pallost nyakára! Menj! Szenvedjem e,
 Hogy martalékim ön hibájakat
 Egy vállról másra tolják? Menj, siess!
 És meg se hallgassd, mentséget ha kér.
 Bünhődjön a' mért János ellenem
 Az ő hibáját vetheté palástúl.

M e h m e d e l.

Szolimán.

Itt állok én hát, végén tetteimnek!
 Rengett alattam a' világ, midőn
 Útat törék a' szirtpályán magamnak;
 Most lankadásra gyáván dőlök el,
 Erőmet itt e' váron szaggatom;
 Végem van immár. A' bajnok kihal!

Lévi.

Kihal!

Szolimán.

'S utánam hangzod bús bagoly?

Lévi.

Bocsáss meg agg szolgáltnak, én Uram,
 Ki már keservét nem fékezheti.
 Ne sírjak e, ne zengjen e jajom,
 Midőn egünkről illy csillag leszáll,
 Melly századának, mint nap, tündökölt?
 E' lángszoborban bíza lelkem is,
 'S kedvem, reményem együtt száll vele.

Szolimán.

Hát halni kell?

Lévi

Ó fájdalom! hijában

Ébreszteném fel a' remény' szavát.
 Nyugtasson az, hogy élni fogsz örökké;
 Nagy ismerethen harcz' és élet' utján
 Megraktad a' hír' templomát magadnak,
 Hol lángbötükben csillog nagy neved.

Szolimán.

'S hát halni kell?

Lévi.

Isten csudát ha nem tesz,
Úgy holtodon sír holnap a' világ.

Szolimán.

Melly nap lehet ma?

Lévi.

Szultán, az vagyon,
Mellyen Mohácsnál meggyőzéd Lajost,
Mellyen Budát és Rhódust megvevéd:
Egy kedvező nap öseidre 's rád.
Atyád is, a' nagy Zélim, e' napon
Nyert győzedelmet sokszor.

Szolimán.

Ez legyen hát,
O Zrínyi, rád is a' végpillanat!

Mehmed. Ibrahim. Musztafa. Ali
jönnek.

Mehmed.

Betölt parancsod; és a' hitszegőnek
Ön sátorában hullott el feje.

Szolimán.

Ostromra! Most van a' Mohácsi nap:
Ez nap' vevém meg Rhódust és Budát;
Ma kell ledölni még Szigetnek is.
Egész sereg rohanjon a' falaknak;
Ma kell Szigetnek, még ma dölni. Rajta!
a' három Basák elsietnek.

ostrom hallatszik.

Szolimán.

Tarts Lévi, tarts; im, roskadok. Nagy Alla,
Ne hagyj meghalnom, addig míg felütve

Zászlóm Szigetnek ormán nem lobog,
Ne hagyj meghalnom addig!

Mehmed.

Én Uram, végy

Hatalmat élted és erőd felett:
Engedni néked a' sors megszokott.

Szolimán.

Mint Zrínyi, gúnyol engem a' halál. Hajh! —
Halljátok a' zajt? a' dörgést? Mehmed,
Ez volt örömdal nékem egykoron;
Ezer csatákból menydörgött felém,
'S vérgyőzedelmet harsogott fülemben.
Még egyszer a' sír' szélén hallom azt —
Egyszer fogadj még szót uradnak, o sors!

Mehmed.

Nem fekszik e még szíveden egyéb?
O bizzd meg abban hűséges rabod'?
Hagyd rám örökben minden gondjaid'.

Szolimán.

Volnék e hős, ha gond feküdne rajtam?
Harcz, élemény és hódolásban éltem,
Vérrel vevém meg a' pillantatot,
'S fenékig ittam kénye' csöppjeit,
Hírem keresztül dörgött a' világon,
Jelenkoromba rettegést lövellt,
Kivívta nékem a' jövő' javaltát,
'S örök napokra tört előttem útat.
Hogy holtrakáson 's rom közt járdalék,
Hogy millióknak éltét eltiportam,
Kedvem ha tartá, hadd regéljen arról
A gyáva féreg, mellyet lábaim

Porban tapostak, elszáll e' nyekergés.
 A' nagy marad csak hív emlékezetben;
 'S a' századoknak sirján túl is él.
 Emelj, Halandó, templomot nevednek,
 Vérengzésen, vagy jótét felett,
 Boszún, szerelmen csak magasra! csak fenn!
 A' korfolyam felárad életedre,
 'S a' bércz, hol épült mived, elmerül,
 A' templom áll csak, fény között ragyogván,
 Aranybötükben lángzik ott neved,
 Magasztal a' jövő kor, 's elfelejti,
 Mi volt alapja híred' oszlopának.

Lévi.

Kíméld magad', Császár, kíméld magad!
 A' sok beszéd árt. Egy kis nyugalom,
 Isten csudát ha tész, erőre hozhat.
 Kiméld magad'!

Szolimán

Hűségédért ezen szót

Megengedem. 'S azt véled e, botor,
 Hogy a' ki, mint én, lárma 's zaj között élt,
 Gyáván akarná vég sohajtatit
 Lágý béke' csendén ellehelleni;
 Elöttem az csak élő-tett, erönk'
 Melly felriasztja szepdergése közzül;
 A' nyugalom fojt, él az a' ki munkál.
 Igy vágyok élni, 's nem meghalni még
 Halál előtt....

Musztafa jö.

Uram, parancsolj. Hátrálót fuvass!
 Serged' hijában üzöd vész közé.

Dühödye harczol Zrínyi, 's száz halált,
 Sérült oroszlány módra szór közöttünk.
 Egész had áll fenn mindenik Magyarban;
 Pokolfaj ez, melly küszd itt ellenünk;
 Mert illy erővel ember nem dicsekszik.
 Jancsárhadunk már retteg ostromolni,
 'S szót nem fogad.

Szolimán.

Kutyákat ellenek!

Korbáccsal üzzed a' sánczokra fel;
 Ágyút szegezz ki hátaik megett,
 Lövedd le, hogy ha vívni nem rohannak.
 Le kell Szigetnek dőlni, bátor árkát
 Jancsárfejekkel szórom is tele,
 'S népem' felének holttesthalmain
 Zudítom is pokolba más felét.
 Le kell Szigetnek dőlni; 's még ma kell!
 Frissen, ezennel ostromoljatok!
 Kevés időpercz volna hátra még;
 Búcsút világtól vennem hadd lehessen
 Vig győzedelmi tombozás között!

Musztafa el.

Szolimán.

Hah! jössz halál. Már érzem szelleméd!

ostrom és trombitazaj.

Mehmed magában.

Jó, hogy megindult tőlem a' követ
 A' nap' leszáltán már Urunk nem él.

Lévi.

Pillantatod mért olly sötét, Uram?
 Bajnokkehelt is borzaszt a' halál?

S z o l i m á n.

Mi a' halál, hogy borzadást okozzon?
 Nem borzad a' hős' lelke semmitől —
 Vigan fogadnám tetteim' zajában,
 Vigan fogadnám nyert csatám után,
 Örülve zárnám ötet karjaimba,
 'S gyönyörben égve hunynék kebelén!
 De halmom így! Ah, mindent egykoron
 Végsorsa meggyőz. A' nagy Mahomet
 Hódolva süllyedt a' halál' ölébe;
 'S kik csillogának égi fény gyanánt,
 A' győzedelmes Zélim 's Bajazet,
 Hivó szavát követték kénytelen:
 De megtapodva halmom el, midőn
 Hetven tavaszt köszönték győzelemmel,
 Hajh, hőskebelt is szaggat illy csapás!

M e h m e d.

Hiszen te még élsz; még megláthatod
 Sziget' faláról fénylő holdodat,
 Es Zrínyl' vérző testét lábaidnál.

I b r a h í m j ő.

Győzött az Ellen. Néped futva fut.
 Kajro' Basáját egy lövés lesujtá.
 Veszély 's halál közt a' riadt sereg
 Helyt már nem állhat. A' Magyar sikoltoz,
 'S vad győzelemnek szórja menykövit.

S z o l i m á n.

Átok reád! Fuss! Vivjatok! Szigetnek
 Le kell ma dölni!

I b r a h í m.

Szultán, nem lehet.

Szolimán

felvándszorog; tört vet Ibrahim után.

Fokolba, féreg! —

Öszverogy.

Rajta! Vívni kell!

hal.

Lévi.

Császárom! O nagy Isten!

Mehmed.

Csendesen!

Im elhal a' hős; 's gyászol a' világ.

Ali jö.

Mehmed.

Császári sír ez, halkal lépj fel itt!

Egy óriás nagy lélek költözött el.

Ali.

Való tehát? Fellázadt a' sereg,

Császára' sorsát sejdítvén. Vezér,

Halál fejünkön, hogy ha népeinket

Fortéllyal el nem ámitjuk.

Mehmed.

Mi most még

Hárman tudunk csak e' titok felől.

Zsoldomban áll az udvarnok sereg:

Ki nem megy a' hír. Gyilkom e' Zsidót

Majd szótalanná teszi.

az Udvarnokokhoz.

Jó barátim,

A' végszobába gyorsan e' halottal!

'S ott várjatok rám.

a' Császár elvitetik;

Mehmed a' Basákhöz.

Már követ mene

Stambulba tölem Zélimünk felé.
Mert jól tudom, hogy ötet eggyezőleg
Kivánjuk a' fő polczon fényleni.
Majd a' halottat thrónusára tesszük,
Fortélyainknak alkony kedvezend;
És hinni fogják népeink, hogy él.
Így újra vívünk, míg Sziget ledől;
'S a' győzelemmel gyorsan el haza!

Ibrahim.

Mit? Hát hijában volt készületünk?
Azért jövének csak, hogy ledöntsük e' várt?
Bécs elmaradjon 's a' Német sereg?

Mehmed.

Káros merészség lenne most, barátim,
A' Németekkel harezba szállani.
Sziget ne volna csak 's a' vad Magyar,
Mint hajthatatlan sziklabércz, előttünk,
Már Bécs omolva lenne, 's Német Ország
Porban feküdne lábaink előtt.
De vissza kell most térni. Sergeink
Kifáradának; felkölt Persia;
'S e' háborúkat Zélim nem javallja,

Ali.

Becsülöm éles elméd', Nagyvezér.
Úgy érzek én is. Imhol a' kezem!

Ibrahim.

Tudod Mehmed, hogy híveid vagyunk.
Hövetlek én is; bár vég céljait

Hunyt hajnokunknak e' maroknyi néper
Így füstbe szállni, kínosan tekintem.

Mehmed.

Ki hát hamar! Hírlesszétek, hogy él,
És kész magát a' népnek megmutatni.
Fortélyom' addig jól elrendelem.

Ibrahim. Ali.

Menjünk!

Mehmed.

Te Lévi, kísérj engemet!
mindnyojan külömbfele oldalon el.

Pinczebolt.

Serenk. vezeti Évát és Ilonát házá
öltözetben, a' grádicsokon lefelé.

Serenk.

Nyomomba, tisztelt Grófné, mindenütt!
Kezed', Kissasszony!

Ilona.

Ím.

Serenk.

Nehéz az út.

De csak kevés lépcső még; 's lent vagyunk.

Éva.

Férjem miként van?

Serenk.

Frissen hagytam őt

A' sáncz felett, hol új ostromra vár;
Mert a' pogány közt nagy mozgás vagyom.
A' várkapun állt Hadnagy Juranics.
Ezer köszöntést harsogott utánam
Hozzád, Kisasszony. Sérelem kívül van.

A' Grófnak adhat hálát életéért;
De tartózása már le van fizetve.

I l o n a.

Ah, mért fut ő halálra szüntelen?
Enyém az élet, mit koczkára tesz;
Kettőnket ér a' szablya, melly reá sújt.

É v a.

Mért nyögsz leány, 's mit álmodol magadnak?
Nézzd, hol vagyunk? 's tennünk mit kelletik?
Már a' jövődön nincsen semmi becs;
Számot veténk a' sorssal, 's minden órán
Egy ismeretlen honba költözünk.
Pusztán van a' ház, melly lakást adott,
Bezárva minden ajtó, minden ablak.
Kapunk előtt itt ülünk csendesen,
Vezérre várván, a' ki lábainknak
Útat mutasson új hazánkba fel.
Kertünk' körében sok virág mosolyg még,
Jobb napjainkban mellyeket neveltünk,
O tépd fel őket, és e' vég gyönyörre,
Völgyünk' öléből melly reánk virít,
Hálás örömmel nyissd meg karjaid',
Hűs balzsamokba süllyeszd lelkedet,
És vessd el őket, 's válj el bútalan!

I l o n a.

Anyám, anyám, add nékem e' nyugalmat,
E' felderülést a' sír' szélein,
'S fúvalld keblembe bátor lelkedet.
Sokat reméltem sorsom' bő kezétől,
Fénylő szerencsét álmodék jövőmben,
'S im bájnokomnak szép szerelme közt

Alig

Alig pirúlt fel éltem' hajnala,
 Röpkedni vágytam e' szelíd tavaszban,
 Tündéri fényben rengett kebelem:
 'S már ébred a' vész bús felleg' zajában,
 'S zöld koszorúmnak dülva zúg lombjában.

Éva.

Erőt, leányom! Hogy ha jön atyád,
 Előtte rejtsd el e' kisirt szemet.
 Sullyos határt vont a' sors életének,
 Nagy áldozatra hívja fel hazánk,
 Ez áldozatra menni kell, 's megy ő;
 Ne tedd nehezbbe' kínos lépteit!
 Valld meg Serenk, miért kívánt Urad
 E' pinczeboltba minket küldeni?
 Fenn lenni többé nem tanácsos e'?

Serenk.

A' várba lángot szórt a' vad pogány,
 'S szobáitokra szegzé pattantyújit;
 Félelmes ott a' létel, itt alatt
 Bátran lehettek, mert a' bolt erős;
 És élelem 's bor 's házi bútorok
 Szükségekre készen állanak.
 Csekély lakás: de nem tartand soká;
 Nem messze már a' mentség. Adj hitelt.
 A' vén Serenk' szavának, Asszonyom!

hátra vonúl.

Ilona.

Táplálj Öreg, szép álmokat magadban,
 Hozzon reményed új virágokat,
 Fűzért belölök halmozz fel körüléd.
 Sírunk' befedni készülsz illatokkal,

Hijában, ah, mert ált sötétlik az;
Tépett füzérre hág a' gyász kereszt,
'S virágaidnak hamván búsan áll.

Éva.

Nem a' virágok' hamvain, leányom,
Nem; életünkből minden koszorú
Hervadhatatlan függ majd a' keresztben;
'S minden virág örök tavaszt lehell
Sírhintja közzül a' kihúnyt után
Harmoniás fényillatban alá.
Ne sértsd fel álmát és reményeit
A' hív Öregnek. Ő minket szeret,
És szánva látván e' veszélyeket,
A' vég reménynek árnyékához is kap.
Ő csak halált vél és elsülyedést,
Hol győzelem 's hol élet szebb derül.

Ilona.

Jól érzem én a' győzelmet, 's magam'
El nem pírulva mondom gyermekednek.
De vissza vígan nem pillanthatok:
Hajh olthatatlan hév kívánatom!
Ragyogna csak szép éltém' koszorúja
Hozzád hasonló dísszel fürtemen,
Örvendve nyúlnék most a' pályalombhoz:
De napjaimnak ifju reggelén
Kevés virágot szedheték fejemre,
'S im e' kevés is könnyel ázva volt,
'S nem csókolá fel rólok még napom.
Valld meg magad, sok rózsát oszt az élet:
Gyakorta vidám arcod' tükörén,
Gyakran szemednek könycsillámain

Érzém, mi szép az élet és mi kedves.

Ah, nékem itt egy rózsza sem virúl.

Éva.

Enyhülj leányom. Jön atyád felénk.

Töröld le könnyed', hogy nedves szemedről

Keservedet né sejtse. Hidd nekem,

Gyakorta szúrt a' rózsza közt tövis,

Gyakorta legszebb bimbóm nem virúlt fel,

'S ha felvirult, elhervadt hirtelen.

Serenk.

A' Gróf, a' Gróf!

Éva.

Menjünk elébe, jer!

Zrínyi. Juranics jönnek.

Zrínyi.

Hitves! Leányom!

Éva. Ilona.

Idvez légy nekünk!

Juranics *Ilonához.*¹

Kedves!

Ilona.

Tehát még újra látjuk egymást?

Éva.

Győztél? 'S az ostrom széllyel üzve már,

Részeg dühökben mellyet vívtanak?

Zrínyi.

Nehéz csatánk volt. Illy mézárlatot

Még ütközetben nem láttam soha.

Lőrincz tevé, hogy élek.

Juranics.

Én neked

Kölcsönt adék csak. Vérted fogta fel
 A' vad pogánynak fömre mért csapását,
 Midőn lesujtám a' Jancsár ebet,
 Ki vért ohajtva gyujtá rád csövét.

Éva.

Felhágtanak hát a' falakra is?

Zrínyi.

Örjöngve zúgtak sánczaink felé;
 Sok vakmerő már felszökellt reájok,
 És ormainkon félholdját kiszögzé.
 Ekkor haragban népem' felriasztám,
 'S dühödve ronték a' pogány közé.
 Leszórtuk őket és a' szirtokat
 Ezren boríták undok véreikkel.
 Mi meg nyomokba szórók menykövinket,
 'S víg győzedelmi hálát harsogánk.

Juránics.

A' győzedelmet megnyerők, de drágán:
 Sok bajnokunknak éltében került.

Zrínyi.

Ne bánd fiam! mert ők a' diadal'
 Örömjajában vígan estek el:
 Sorsok dicsőség; vétek a' panasz.

Juránics.

Legszebb halállal hullott el Bata.
 Már a' csatában eltikkadt az agg hős,
 Térdére roskadt, egy török dzsida
 Mély sebbel érvén jobbik oldalát;
 És ott feküdt nem türve hogy bekössék,
 'S vérét nyugodtan nézte csorgani.
 Te Zrínyi, sejtven újabb ostromot

Reánk rivadtál ekkor, 's még kezem
 Alig kapá meg szablyám' markolatját,
 Im látok egy pár vakmerő pogányt,
 Vad karjaikban holdas lobbogóval,
 Sánczunk' falára gyorsan felszökellni.
 Feléjek ugrám, 's már akkor Bata
 Mellyen ragadta mind a' két pogányt;
 És sánczainkról a' mélységbe le
 Magával együtt rántá bús halálra.

Zrínyi.

Száz éltet ér egy, illy nap. Istenem,
 Most elfeledni nem fogsz engemet!

Éva.

Meddig lehet még tartanod magad'?

Zrínyi.

Roszabb felől nem kérdezel soha.

Ilona.

Oh, mond ki bizvást, meddig?

Zrínyi.

Holnapig.

Ilona.

Ah, holnap immár? Lőrincz!

Jurancs.

Kedvesem,

Hol a' merészség, mellyet felfogadtál?

Zrínyi.

Sokat veszíték már csatáimon.

Hat száz vitézből áll csak a' sereg;

'S ezek között is éhség' mérge dúl.

Táplálatunkat elrabolta tőlünk

Óvárosunkkal együtt a' Török.

Csak két taraczk van még kezünk között.
 Omlásra hajlik a' fal', 's láng borúlt el
 Az ócska váron, mert vad Ellenünk
 Gyujtó kanóczot szór mind-untalan.
 Itt semmi sincs az Ujvárban. 'S ha majd
 Ostrom leend még egyszer, és az Óvár
 Ellen-kezekre száll, e' szük falakban
 Alig találunk védet két napig.
 'S bár a' pogány ne bírjon is velünk,
 Éhen vagy égve hálnunk kelletik.
 De bajnok így nem veszhet. Én tehát
 Holnap kirontok; és a' vérmezőn,
 Halált röpítve, várom holtomat.

Éva.

De hát mi, nõd és lányod?

Zrínyi.

Gyermekim,

Gondoskodám már rólatok. — Serenk!

Serenk *előlép.*

Zrínyi.

A' vén Ferencz nem rég ösvényt talált,
 Egy rejtekútát, melly homály között
 E' pinczeboltból a' tóig vezet.
 Onnan közel már a' sűrű berek,
 'S míg itt dühödve harczol a' Török,
 Reg-szürkületben titkon elsiettek;
 És a' Királynak értek táborába.
 Mondjátok ott, hogy hősként hülltam el,
 Sziget' romában lelve síromat.
 Nincs félni mit; jó rendelést tevék:
 Szökésetekben Lőrincz fog követni.

Juranics.

Nem tészem azt, Gróf.

Zrínyi.

Mit fiam? 'S anyád'

És hölgyedet nem mentené e meg?

Juranics.

Te felneveltél engemet magadnál,
Szívembe véstél tiszt- 's becsület-érzést,
És karjaimba hoztad gyermeked':
'S mostan kudarczra fogsz e kényszeríteni?
A' legdicőbbet, a' bajnokhalált,
Velem, fiaddal, meg nem osztod e?
Nem, oh atyám, ezt tenned nem lehet.
Hazát 's Királyt szolgálok esküvéssel;
Hol a' Vezér hal, én nem élhetek.

Zrínyi.

Derék vitéz! És még is menni fogsz,
Te menni fogsz. Nézzd e' síró leányt.
Ah hölgyed ez; 's te néki boldog éltet
Készíteni hív öledben tartozol.
Élj hát, fiam; 's fizessd le tartozásod'
E' gyöngé szívnek, melly érted dobog.

Juranics.

Nagyobb adómat kell elébb letennem,
Mellyet fiától kíván a' Haza.
Szívem, szerelmem, gondom, érzeményem
Tiéd, kegyes hölgy, mind; 's tiéd marad:
Éltem pedig, — hajh! e' szűk pillanat,
Földünk felett a' mellyet élhetek —
Ez a' Hazának szent tulajdona.
Szerelmem él örökké; 's ott az égben

Tiéd leszek csak. Itt ez érzelem,
 Melly nemzetemhez kapcsol, szélyt nem oszlik,
 Míg végcsatámon el nem húny szemem.
 A' mit Honomtól vettem, vissza kell
 E' földi lakban híven azt fizetnem.
 Ott fenn találok újra hölgyemet,
 'S örömragyogva lépek ellenébe,
 Mert tartozást a' földön nem hagyék.
 Oh fussatok nélkülem, és ha majd
 Megmentve lésztek, lágy bánat között
 Érettem is hű könnyet ejtsetek,
 Felétek a' ki hévvel lángolék,
 Még is szerencsém' álmát elvettem,
 Mert a' Hazának kíváná java. —
 Te sírsz! Talán meg is sértett szavam?
 Hidd el, szerelmem forró mint tiéd:
 'S épen azért szállok most áldozatra.
 Hogy a' halálra szentelém magam' —
 Mit az? sok izben voltam én veszélyben:
 De most, midőn szerencsém' karja várt
 Boldog reményim' édes álma közt,
 Most tennem azt: ez pálmát érdemel;
 Legyen kevély hazám ez áldozatban!

Zrínyi.

Velem maradsz Lőrincz; együtt megyünk —
 A' gyermek atyja' karján — a' halálra.
 Serenk! te készülj, 's válassz még magadhoz
 Legjobb cselédim közzül két erőst;
 'S hajnal ha támad, indulj asszonyiddal.

Serenk.

Gróf, úgy tesztek.

Éva.

Nem, kedves, hű nejed'
Te nem hagyandod illy nagyon leszállni.
Nem távozom tőled, veled halok.
Itt kebleden van helyem, itt repessze
Pogány Töröknek gyilka szívemet.
Eröm' ne vessd meg, adj kardot kezembe;
'S mint bajnokasszony hullok el melletted.

Zrínyi.

Hát e' leány?

Éva.

Ő is szeret miként én:
E' hőslegényért lángol kebele:
'S az én leányom, a' te gyermeked,
Bajnokja mellett halni nem remeg.

Ilona

O, szánakozzál rajtunk. E' halált
Mellynek te vidám arcczal szállsz elébe,
Hű gyermekedtől mint tagadhatod meg?
Ohajtod e, hogy éveken keresztül
Hosszú keservben lassan hervadozzunk,
Gyötrődve kínos esdeklés között,
Hogy téged ott fenn mint győztest köszöntsünk,
Osztozva fényed' lángsugariban?

Éva.

Ne légy kegyetlen, Zrínyi, most előszer,
Győzelmi pályád' tőlünk el ne zárd;
Vigy fel magáddal a' dicső hazába!

Ilona.

Hagyj halni minket! Mért a' nap nekünk?
Könnyes szemekben mindég köd borong.

*

Kedves nekünk is, téged a' mi vonz;
 Hagyj halni minket; véled egyesülvén,
 Örvendve szállunk jobb honunk felé!
 'S viszünk az égből, hol hagyunk gyötrelmet,
 Örök lakunkba majd örök szerelmet.

Jurancs.

Isten! minő szép lelkek. Oh, atyám,
 Ellent nem állhatsz, állnod nem lehet.
 Hagyj halni minket együtt!

Asszonyok.

Zrínyi, hagyj!

Zrínyi.

megdicsőülve.

Keblemre, hív keblemre, Kedvesim!
 Meggyőztetek. 'S bár mit szöll a' világ;
 De kész az Isten tettemet javallni.
 Jertek tehát, együtt fogunk meghalni.

ölelés;

a' kárpit le.

ÖTÖDIK FELVONÁS.

Zrínyi *setét violaszín köntösben tele legdrágább
 kövekkel. Serenk öltözni segít.*

Zrínyi.

Siess Ferencz! Te sírsz? Pirulj öreg!
 Szép győzedelmem' fájlalod talán?
 Miért ezen köny?

Serenk.

O Gróf, megbocsáss! —

Mint gyermeket hordálak e' karokban,

Kisértetek mint ifjat szüntelen,
 Sarkantyud' én kötém fel Bécs előtt.
 Elsőbb menyegződ' napján is, midőn
 Gróf Frangepánnak vetted szép leányát,
 Ékes ruhádat én adám reád.
 Akkor sikoltott a' nép, melly az útszán
 Elömlé, míg az oltárhoz menétek:
 Nézzétek a' hősifjút 's a' leányt;
 Szebb Pár ez úton nem járt még soha!
 Vigadva zengett minden nyelv felénk;
 'S kevélykedett e' napban a' Magyar.

Zrínyi.

Szegény jó Katalín!

Serenk.

Így szoktam én
 Örömnapodnak minden jöttékor,
 Nagy tetteidnek minden innepére
 Tanúlt kezekkel téged ékesíteni.
 'S kevélykedém, hogy a' nagy férjfiút,
 Borúlt időnknek első hajnokát,
 Hazája' fegyverével 's a' Királytól
 Nyert kegyjelekkel én cifrázhatám.
 Illykor, ha népünk' rende közt repültél,
 'S tajtékozott a' büszke mén alattad,
 'S szikrát csapott lábával a' kövön,
 'S minden csudált, örült, tapsolt körüléd,
 Mint a' keresztyén nép' őrangyalát,
 Mint a' pogányság' ostorát imádván,
 'S éljen-kiáltás harsogott elődbe:
 Miként örültem, 's hittem akkoron,
 Hogy fényeidben én is osztozom,

Pánczélodat mert én fűztem read.
 'S agg híved olly víg, olly boldog vala!
 De most!..

Zrínyi.

'S mi volna most?

Serenk.

E' köntös az,

Örömben úszva mellyet rád adék
 Másod menyegződ' boldog reggelén,
 Mi szép, mi víg volt a' nap! Úgy hívém,
 Hogy ez sokáig így fog tartani.
 'S ím fegyvered' most vég ízben kötöm fel,
 És nászruhádát, bús szavad szerént,
 Halottlepellé szentelem neked.
 Isten! 's ez éri sok hűségemet?
 Mért nem halék meg jókorabb?

Zrínyi.

Ferencz,

Agg hívem! üzzd el bánatod'. Ne sírj.
 Szebb győzelemre még én nem menék,
 Szebb innepemre még nem ékesítél.
 Harmad menyegzőm' napja van jelen;
 Azért jövök mint vőlegény. Halálom',
 Miként szerelmes ifju felkarolva
 Lángban szorítom majd e' hű kebelhez. —
 Hozzd kardomat.

Serenk.

De mellyiket kívánod?

Zrínyi.

Add mind elő. Majd választok magam.

Serenk el.

Zrínyi egyedül.

Tehát végfényén állok életemnek,
 Hol minden óra halni kényszerít?
 Itt hát a' czél? 's homálya éjjelemnek
 Rám 's tetteimre gyász fátyolt terít?
 Nem. Érzem biztatását végzetemnek,
 Felejtés' tengerébe nem merít.
 'S ha bár véremmel kell is itt fizetni,
 Szebb hajnal vár, rám szebb fényt hintegetni.

Elsüllyed e' század, 's kidől magzatja,
 Melly most hecsemben ismer engemet,
 De egy később porom' meglátogatja,
 Forró ajakkal áldva tetteimet.
 Ki életét Közért feláldozhatja,
 Az gyűjt örök 's állandó érdemet;
 Nevét rokon-polgári, szíveikbe,
 Mint oszlopban, tisztelve helyhetik be.

Megyek homályos ősz-önöm' szavára,
 Melly bennem láng tettekre ébredett;
 A' Béavattak' áldozó sugára
 Orczámra újabb fénnel terjedett,
 És a' mitől szebb álmom messze jára,
 'S e' szív remélni nem merészkedett,
 A' legdicőbb bért várhatom munkámért;
 Meghalhatván Királyom' és Hazámért.

Mit tettek ők, a' kiknek hősdalokban
 Istenként tisztelt képök megjelen?
 Kivívtanak lángok között 's habokban,
 Mint virtusokhoz hívek szüntelen.
 Rendíthet a' sors szívet a' bajnokban,
 De törni lelkét, arra képtelen.

Féreg szeressen porban fetrengözni;
Nemes szívnek küszködni kell, 's fog győzni.

Serenk kardokkal.

Im kardjaid. Válassz Uram közülök!

Zrínyi.

Ezt ismerem jól. Pestnél a' csatán
Szenteltem őt fel; most nehéz leszen.
Hönnyebbre van szükségem. Itt emez
Eszék körül tett hív szolgálatot,
'S megnyerte nékem a' Király' kegyét;
Ezt egyszerűnek látom végnapomra.
Megállj. Ez itt a' legjobb. Ezt veszem.
Bécsnél atyámtól nyertem egykor ezt.
Első szerencsém' e' kard vívta ki:
Ez fogja vivni végső harcuzom' is.
Veled, te hű vas, küszdöm azt keresztül,
Felölem a' sors bár mit végezett.
Reád örömmel tészem ujjaim',
'S eskem, hogy élve senki nem fog el,
És csúfosan nem hurczol táborába.
'S szent eskümet betöltöm, mint Vitéz:
Ugy áldjon Isten és örök hitem!

Serenk.

Pánczélod itt van.

Zrínyi.

Nincs szükség reá.

Kitárva légyen mellyem a' pogánynak.
Pánczél miért, ha várom a' halált,
Hogy oldalomba mártsa fegyverét?
Könnyen, miként a' tánczba, vágyok én
Csatámra szállni; 's kéjemen lebegve

Vigan tekintni sorsom' bús szemébe,
Szabad kezekkel hogy végső napom'
Véráldozatját gyorsan megtehessem:
Éltem' nem olcsó bérért veszttem el.

Serenk.

A' száz arany 's Szigetnek kulcsai,
Mint meghagyád, itt vagynak.

Zrínyi.

A' pogány

Ne mondja, hogy nem érdemelt időt,
A' Zrínyi Miklós' testét megrabolni.
Övembe rejtem a' pénzt 's kulcsokat,
Mint hü Vezérnek így illik csinálnom,
'S míg a' halál nem dülja keblemet,
'S be nem szakasztja létem' ajtaját,
Nem lesz erő, melly elrabolja tőlem:

Éva. Ilona jönnek.

Zrínyi.

Mindenre készen vagytok?

Éva.

Én, igen.

Engesztelésre léptem Istenemmel;
'S itt várom a' váltság' pillantatit.

Zrínyi.

'S te, jó leány?

Ilona.

Az a' miben anyám
Enyhületet lel, nyugtat engem is.
A' fájdalom dicsőült; 's kész vagyok
A' jobb hazába szállni minden órán.

Zrínyi.

Vég perczeinkben most tehát utólszor

Fogadjuk egymást karjaink közé!
 Hitves, tevéled éltem boldogúl,
 Te felderítéd bús óráimat,
 'S csendes nyugalmat öntél napjaimra.
 Híven betöltéd esküvéseidet,
 Küszdéseimben 's fájdalmak között
 Készen segítél terhemet viselni.
 Könnyen lemondál sok tavaszvirágról
 Mellyektől éltem' vésze foszta meg,
 Jutalmat adjon Isten!

Éva.

Kedvesem,
 Mind a' mit érted tettem, hű szerelmed
 Gazdag kamattal visszapótolá,
 'S az a' dicsőült pillantat, midőn
 Megengeded, hogy véled haljak el.
 De mit? te pompa-naphoz ékesülve
 Tünsz fel nekünk...

Zrínyi.

Isméred e ruhát?

Éva.

Miként feledném azt el? Így jövéél
 Oltár elébe vélem egykoron.

Zrínyi.

Ezen ruhában láttam felderülni
 Szép-innepemnek vidám reggelét,
 'S ezen ruhában szállok víg kebellet
 Szép győzelemre létem' alkonyán.
 Másod menyegzőt intett a' halál:
 Jer hitvesem, 's eskünk így lesz betöltve.

Éva.

O Zrínyi, Zrínyi! mint szédelvek én,
Ha fenn-körödbe vonnak álmaim!

ölelés.

Ilona.

Atyám! Anyám! — A' föld nem szüle még
Jobb sorsra méltóbb Párt, szebb lelkeket;
'S im halnotok kell. A' sors a' világnak
Hincset, 's az élet' díszét elrabolja,
Midőn ilyen két szívet megrepeszt.
A' föld reátok nem volt érdemes,
Mert a' szerencsét néktek megtagadta,
'S az érdemelt jót, szépet és dicsőt
Le nem fizette tartozásaként.

Zrínyi.

Ne tégy panaszt a' sorsra, gyermekem,
Háláljad inkább bőven mért kegyelmét,
Hogy a' kísértés' bús órájiban
Megadta bírunk szívének' tisztaságát.
Szerencse között a' virtus nem tenyész;
Balsors' körében érik a' nemes tett,
Ott nyílik út a' fenntebb érzeménynak.
Balsors' öléből szállt fel a' dicső nép,
(A' múlt időnek hősalakjai)
Kikben kevély volt a' világ; hol ő
Készíti nekünk a' viaskodást,
Ott tör szokatlan pályát lánggerönk;
Ott vár reánk a' csillagkoszorú;
Kiszélesül az átom végtelenre,
'S lesz halhatatlan a' mi volt halandó.
Az óra már üt; 's a' véráldozatnak

Pompája készül. Mondd meg, hol találalak
Majd téged, és mint?

Éva.

Ott fenn, o Vitéz,
Méltót magadhoz. Érttem már ne búsulj.
Megérlelem a' szándékot, 's ha töled
Végcsókjaim közt búcsúmat veszem,
Meghallod akkor, hü nőd mit tehet.

Zrínyi

De hát leányunk?

Ilona.

Semmitől ne félj!
Anyám vezérel; nyomdokin megyek.

Alapi. Paprutovics. Juranics
jönek pánczél nélkül.

Juranics.

Im, itt jövünk készen a' vég csatára,
Tárt kebleinket pánczél nem fedi;
Készülve várjuk a' gyilok' csapását.

Paprutovics.

Már özvegyült népünk az udvaron,
Esengve várván vég idvezleted',
'S hitünk' 's hazánkért a' győztes halált.

Alapi.

Egy a' pogánytól elszökött fogoly
Hírét hozá, hogy elvesztők Gyulát.
Önkényt adá fel várát Kerecsényi;
'S hitszegve hódolt a' Török' hadának.

Zrínyi.

Átok fején az átkozott gonosznak.
O rajta, rajta! hív bajtársaim,

Mossuk le vérrel e' gyalázatot.
 Meg kell mutatnunk, melly hív a' Magyar.
 Hár om Hadnagy.
 Nyomod' követjük tett hitünk szerént.

zaj.

Alapi.

Halld Zrínyi, halld! Hű néped vár reád.

Zrínyi.

Legyen tehát. Tegyük meg vég bucsunkat;
 'S folytassuk a' halál felé utunkat!

mindnyájan el.

Várudvar.

Magyarok. az ország' czimere középben lobog;
 dob 's trombita zaj. Zrínyi. Alapi. Papru-
 tovics. Juranics jönnek; velek együtt Éva,

Ilona égő szövétnekkal. Csend.

Zrínyi.

Egymást utolszor látjuk, társaim. —
 Hálám' vegyétek szent hűségtekért,
 Hogy e' bajokban állandók valátok.
 Örvendve büszke szívvel vallhatom,
 Népem között egy sem volt hitszegő,
 Szentül megtartók mindnyájan hitünket,
 Sokan előre mentek a' halálba,
 'S várják amott fenn győztes társaik'.
 Szív nincsen itt sergünk' egész körében,
 Ki félne vérét a' dicső hazáért
 'S hitért utolsó cseppig ontani: .
 Ezért jutalmat istenünk adand;
 Mert halni kell most. Ellenünk' hatalmát,
 Melly százszorozva minket meghalad,

Isten segítvén, visszaverdesök,
 Mészárlatinkban ezrenként veszének,
 Vérző halálba szórtuk dölyföket.
 Több hús ezernél a' Pogány közül
 Találta sírját várunk' ostromában,
 'S Basáji közzül elhúllt nem kevés.
 De most reánk más ellenség jöve,
 Mellyen hatalmat nem vesz hőserönk:
 Mínákat ástak a' szirt' kebelén,
 Rendülve vagynak már a' köfalak;
 Tűz és vihar küszd kinosan velünk,
 'S még kinosabban éhségünk' dühe.
 Gyengék vagyunk, nincs mentség 's élelem,
 Sulyos halál néz ránk minden felől.
 Mert hódolásra nem hajlik Magyar,
 Kinek hazája kedves 's a' becsület.
 Ti sem hajoltok. Jertek halni hát
 A' vérmezőre, dobjok a' hová hív.
 Elégve 's éhen haljunk e meg itt?
 Nem. Férfiakként döljünk sírjainkra,
 Kiszállva szemben Ellenünk' hadával,
 Küszdjünk halálig, vérünk' cseppjeit
 Hulló pogánynak élte hogy fizesse.
 Holttesteken vet ágyat a' vitéz,
 Véraldozatra mellyeket lesújtott.
 Ki, mint mi, híven tölté bé hitét,
 'S isten' 's házáért bajnokúl esett el,
 Az nemzetében élend szüntelen,
 Ott fenn örök lét várja tetteit,
 'S ragyogva hág az ég' dicső honába.

Mindnyájan.

Vezess; mi készen állunk.

Zrínyi.

Rajta, hát! —

Hitves! Leányom! Mint végeztetek?

Éva.

Az ormokon fenn várjuk a' csatát.

Ilona.

Erőt az Isten nyújt féregnek is,

Véráldozatra bátran szállani.

Juranics.

'S hát majd ha hullott testeink felett

Beront az Ellen?

Ilona.

Fáklyánk akkoron

A' puskapornak tornyában lobog.

Feldúlva jusson nékik csak Sziget.

Zrínyi.

Oh haljatok meg szép lelkek dicsőn!

Örök napokra vár az illy halál. —

Mostan vegyétek végső csókjaink!

néma ülések; ostromlárma kívül a' Törökök által.

Éva, Ilona el.

Zrínyi.

Hah! mint zajognak, mint ordítanak!

Isten hozott halál! Hívásod' értem.

Mostan, barátim, rajta! Jön az óra!

Lőrincz, te fogd a' zászlót, 's vívj elöl.

Utánad én zudúlok; 's engemet

Paprutovicshoz.

Te fogsz követni nyomban,

Alapihoz.

És te, Gáspár!

Hogyan? Te sírsz e, bajtárs?

Alapi.

Könnyezek,

'S öröm miatt, hogy illy hösek között
Halmom lehet. Szebb bért nem várok ennél.

Juranics

lobogtatja a' zászlót.

Zászlónk lobog!

Zrínyi.

Gyöz a' Hármashalom!

Világ jó éjszakát! Isten velünk!

Hozzátok Isten, hív barátaim!

Jobbomba még utolszor jobbotok'. —

Zajt, győzedelmi zajt, dob 's trombiták!

trombita zaj. Csend.

Utánam! Ott ismét meglátjuk egymást!

Halj meg, derék nép, Istenért, Hazáért!

Min dnyájan.

Haljunk meg Istenünkért és Hazánkért!

A' játékszin az égő Övára változik. Hátul az Ujvár felvont hidjával. Dühösen ostromló Törökség' trombitájának 's dobjainak zajja. A' hid lebocsátatik. A' kapuból két lövés jön; 's a' Magyarok füstön rohannak keresztül. Juranics elől, Zrínyi utána 's többiek. Viaskodás. Éva 's Ilona a' puskaporos torony' falain. Juranics elesik. Zrínyi keresztül lép a' holt testen, 's tovább küszd; 's végre ő is elesik. Éva 's Ilona a' puskaporos toronyba hajtják szövetnekeiket. Nagy csattanás. Az Ujvár összeromlik. A' kárpit hirtelen legördül.

HARMADIK RÉSZ.

Lefeküdtem vala, Édes Barátom, de álom nem jöve rám; felkelék azért, 's most itt ülök gyertyám világánál, és írok Neked. Szerelmes csak nem vagy? ezt fogod kérdeni; 's hogy nem vagyok, azt, az én kopasz homlokomról 's behamvadott szívecskémről, minden felelet nélkül is gyaníthatnád: de a' Játékszínról jövök, hol a' Körner' Zrínyijét láttam — magyarul előadatni; 's a' dicsőséggel tellyes történel' emlékezete, az Asszonyi-Egyesület' játszó tagjainak művészi ügyessége, 's a' néző közönség' hevesen kifakadozó öröme szokatlan melegséggel hatottak meg. Képzelem, mint fogsz elcsudálkozni. Mit? így szollandasz; te, ki máskor a' művészség' körében olly nehezen hagyád magadat kielégíteni, ki poetáinkat a' kritikának akadozásaival az elkeseredésig kínoztad, te leltél e, te leltél volna e a' Körneri bombastokban gyönyörködést? — Nem, Édes Barátom, nem a' Körneri bombastok gyönyörködtettek engem. Jól tudod, hogy én azokat, miolta csak ismerem, soha sem tartottam nagy beesben; 's

midőn legelőször hallám, hogy a' Körner' Zrínyije Szemeré által fordítatik, szántam a' szegény Fordítót a' hálátlan munkáért. Mert mi lehessen hálátlanabb, mint valami ollyant fordítani, a' mit jónak magunk sem tarthatunk; 's így fordítói fáradságunkért még csak azon örömet sem nyerhetni el, hogy Literatúránkat valamelly külföldi szép virággal gazdagítottuk meg? De midőn a' játékszínen megjelentem, 's a' mi halhatatlan Bajnokúnkat magyar nézők előtt magyarul hallám szóllani, hajlandó levék a' kritikust levetkezni, és a' poeta' hibájit nemzetem' dicsőségével fedni be. A' Körner' Zrínyije, kedves Barátom, német Zrínyi, 's mivel az az Austriai verselő Katona sem a' mostani, sem annyival inkább a' régi magyar világot nem ismerte, nem is tehetette által a' Szigetvári hőst a' maga valóságos alakjában a' játékszínre; 's e'képen hősünk német köntösben, még pedig igen igen hibás német köntösben, semmi különös dicsőséggel nem súgározhatik. Meg kell vallani, hogy a' magyar posztóba húzott Szigeti világ is épen olly kevés nemzeti charaktervonásokkal dicsékszik: mert hiszen a' fordító nem vehetett egyebet mint a' mit talált; hanem a' magyar nyelv' hangja, a' magyar játszó és néző megcsalják a' szívet, 's a' patriotismus' gerjedésbe jött érzelmei a' kritikát, ha bár csak pillantatokra is, megszelídítik. Én valóban észrevetlenül a' közönség' örömkifakadásai közé vegyültem, felejtém Körnert, és művében a' német világi sentimen-

talis-

talismus' üres csevegéseit, 's csak azt érzén hogy Magyar vagyok, csak azt, hogy az új Leonidas' dicsősége reám is, mint hazafira, visszafénylik, épen olly művitélői fejkargatás és szemöldökhunyorgatás nélkül csappangatám öszve tenyereimet: mint a' galeriának boldog birtokosai.

De fogod e hinni, hogy a' magyar Zrínyi művészi tekintetben is felülhaladá német originálját? Ugy van, Édes Barátom, valóban felülhaladá; nem kitoldás vagy változtatás által pedig, hanem csupán elhagyás által. Szemere minden bizomnyal köszönetet érdemel, hogy füleimet az első felvonásban a' Belgrádi paraszt' Homerusi katalógusával, a' másodikban Ujlakinak tábori tudósításával, az utolsóban pedig nem csak füleimet és szemcimet, de lelkemet is a' Juranics' és Helena' véresencarricaturás scénájával kegyelmesen megkímélte. Ezen utolsónak látása, kétségkívül, felriasztott volna patriótai álmódorzásimból; 's akaratom ellen az *Ahnfraura*, a' *Schuldra* 's a' német föld' több hideg-lelési productumaira fogott volna emlékeztetni; 's csalódásom visszahozhatatlanul széllyelröppenvén, a' Szigeti Bajnok helyett Körner állott volna előmbe: bár így is alig alig történt, hogy ennek, a' sok transcendentális és ultrasentimentális helyeknél a' coullissák megöl a' fordításban is szüntelen előre törekedő, képe theatrumi boldogságomnak egész alkotványát öszve nem ontotta.

Szerencsés Drámaköltő az, a' kinek műve jó előadás által támogatatik. Egy silány professori leczke, vagy valamelly közepszerű Egyházi Beszéd gyakran nyert az elmondónak szép modulatióju hangja 's csinos arcvonásai miatt kellemetességet; mennyivel inkább képzelhetjük, hogy a' Drámának gyengeségei az előadásban elfedeztetetnek: mivel itt nem csak a' játszó-
nak ügyessége, hanem a' decoratiói pompa, 's a' néző sokaságnak szép koszorúja, 's ennek vagy a' tárgy vagy az egyes helyek mellett hangosan jelengetett részvétele is, a' behatáshoz tartozik. A' képzelet, Edes Barátom, nagy varázsló; 's ha felébresztetvén szabad lebegéssel szállong fel 's alá, magával ragadja, vagy elvakítja az ítélő tehetséget; 's a' nem épen rossz helyett jót, a' nem épen rút helyett szépet, 's a' nem épen alacsony helyett magasán fellengőt láttat szemeinkkel. Ollyan az, mint a' panoramának nagyító üvege, mellyen keresztül a' parányi rajzolatok collossalis nagyságban tűnnek fel.

És minő boldogtalannak nem fognád mondani a' Kritikust, ki szánakozásra méltó pedántsággal hibák után leskődne még akkor is, mikor a' dialóg valamelly kegyvel telyes Színjátszónének mézes ajkairól zeng feléje? *Asszony, a' te büneid megvagynak bocsádtva!* így kiáltott fel az egyszeri Angol Praelatus, midőn a' szép Cibbert a' chorusban énekelni hallotta; 's ezen felkiálást kicsiny fordúlattal mindannyiszor

ismételhetnök, valahányszor a' művészi hibákkal tellyes drámai személyt az előttünk bájosan lebegő szép Representánszal öszvetévesztjük; 's mondhatom neked, hogy sok, a' maga költőjétől szerencsétlenül alkotott, drámai Heroína lelt már idegen szépségnek nevében idvességet.

De jaj a' Költőnek, a' ki műve' dicsőségét holt bötűkre bizza! A' Kritikus' ablaka alatt az utszán lárma támadt; a' hektikás tudőjü bölcsetelik méreggel, 's magát még egészen ki sem káromkodva nyúl a' Drámához, és olvas; 's lehet e, hogy ilyenkor kegyelmeket osztogasson ítéleteiben? Ezért, Édes Barátom, ha valaha Dramát alkotandasz, fussad a' bötűszedőt; 's a' szép ajkakban keress magadnak oltalmat. A' bötűszedőnek segéde legfelebb is a' fűszerszámos boltig nyit útát dicsőségednek; a' szép ajkáról pedig a' parterrnek minden úrfijai áhítatos csendességben fogják soraidnak zengését hallgatni; 's Te azon boldog csalódásban térhetsz meg a' játékszínről szállásodra, hogy a' kellemes lyánykának adott figyelem és taps a' Te, kínos fejtörés közt született, kedves magzatodat illette.

— — Azt akarod, hogy ismét recenseájak? *) És pedig, hogy a' Német Kör-

*) A' józan Kritikának szövétneke világít, és melegít, a' sophistai hiúság kanótzta pedig

nert recenseáljam? Nem elég e, hogy a' Ti biztatgatásaitokra Magyarjaink közül némellyeket recenseálván, húzomos gyűlölséget araték jutalmúl? Miért akarod annak az istenben boldogúlt Németnek pártfogójit is ellenem haragítani? Nagyon rosszúl kel-

perkel és vakít. A' Recenzió szükséges gonosz: szükséges, mert vagynak a' Litteratúrában tévelygések, mellyeket fölfedezni, 's eligazítani szükség; gonosz, mert még a' legtisztább kezekben sem veszti el egészen mérgét, még ott is ijeszt, ott is sért, a' tisztátalan kezekben pedig csupa méreg 's alacsony gonoszságnak eszköze, melly egyeránt emészti mind a' Litteratúrát, mind az embert. Többnyire pedig azt látjuk, hogy itt is azok furják előre magokat, kik legtörpébbek, 's azok vágnak az uralkodásra, kik magokon sem tudnak uralkodni. Miért kapdozna tsillám után a' józan, holott annak semmiségét ismeri 's tudja, hogy annak megvetése legszebb fény? Miért ágaskodna Hercules a' Pygmaeusok között? Gyermek 's pondrók dolga a' zivódás, a' bölts nyugszik, mint a' sárkány a' szikla üregben. Innét van, hogy sok Recenziók, kivált poetai Recenziók, többnyire nem egyebek, mint minden tudós halgatagságoknak, hiúságoknak, pártoskodásoknak, sanda ítéleteknek eleven tükrei, mellyek gyakran elrontják azt a' jót, a' mit az Író épít, mert nints olly halgatagság, melly követőket ne találna, 's gyakran az ő motskolódásaikkal a' Litteratúrát, bal-tázó betyárok tsárdijává alacsonyítják, 's ez által a' legszebb lelkeket az írástúl elidegenítik. *Berzsenyi Dániel.*

lene ismernem a' Literátori világot, ha megcsalatkoznám azon hitben, hogy a' Körner' recenseáltatása a' Fordítót, és a' Fordítónak egész felekezetét bizonyosan reám fogná büjtani. Hinni fognák, hogy recensióm a' Fordító' magas érdemeit akarja fennségekből leránczigálui; 's talán épen azt hirdetnék felőlem, hogy magának Zrínyinek dicsőségét irigylem; 's háza becsmerlőnek nevezetném általom. Mert saját káromon tapasztalám, hogy van köztünk bizonyos emberfaj, melly a' maga személyes bajait épen úgy szokta a' patriotismus' leplével takargatni, mint a' Tartúffók a' magokéit bizonyos más dolognak leplével rejtegetni szeretik. 'S szentül hihetsz szavainnak, ha mondom, hogy az egész emberi nemzet' minden coujonjai között, az említett két faj legveszedelmesebb. *Hunc tu Romane caveto!*

Azt is megvallom neked, hogy én az úgy nevezett Recensiók eránt idegen kezdek lenni. Gyűlölöm a' schlendriant mindenben, tehát a' kritikában is. 'S miért is kellett a' kritikának fabrikai formát adni; 's azt, a' mi épen a' hamis ízlés' és pedántság' kikorbácslója akarna lenni, pedántság korlátok közé szorítani, 's a' művitéletet prokátori actióhoz tenni hasonlóvá? A' Recensensi köpenyeg is a' bugyogóval együtt, Német szomszédainktól szállott reánk. Íróink, kik a' német föld' tudós újságaiban dolgoztak, kénytelenek lévén ott a' formaruhát viselni, midőn későbbben magyarul kezdenek kritikázni, szokásból vagy előítéletből meg-

tartották azt; 's így Kazinczy és Képlaki 's mások elterjesztették közöttünk a' tónust, nem vévén észre, hogy a' közönségesen felvett tónus karakteri vonások nélkül van, a' közönségesen viselt forma pedig elnyövik, 's elkerülhetetlenül iskolásságot éreztető szövegeket 's elméskedéseket hord magával.

Ne gondold, mintha kikelésem a' recenziók ellen azon megtámadásokból venne származást, mellyeket a' Tudományos Gyűjteményben megjelent recenzióim hoztak reám. Soha semmi megtámadás nem teheti azt, hogy én a' kritikát ne szeressem, ne ohajtsam: én még a' tollesatáknak is kedvellője vagyok; mivel azok, bár mit mondanak némelly megsértett superciliumu bölcsőink, még akkor sem szűnnek meg tanúságosok lenni, midőn nem elég szelidséggel folytatnak. 'S ha én a' Csokonai' Championjait 's Berzsenyit felelet nélkül hagytam, az onnan történt, mert olyan Literátor ellen, ki a' Bürger' nadrágvarróját poetának lenni gondolja, 's olyan Költő ellen, ki a' maga verseinek szépsége mellett esküszik, nincsen fegyverem. *)

*) A' Tudományos Gyűjteménynek tavalyi Köteteiben figyelmemet a' mi derék Berzsenyinknek Kölcsey' Recenziójára tett Észrevételei vonták különösen magokra? 's nem érdemlenének e' ezen Észrevételek figyelmet, ha szinte nem olly nevezetes férjfűtől származtak volna is, csak azért is, mert a' Recenzió után nyolcz egész évvel jelentek meg? Alig képzelhetém a' felingerlet

Nem találhatsz ingerelhetőbb portékát, mint a' Litterátor. Azért ugyan józan fővel panaszkodni nem lehet, ha a' megítélt

Magyar Költőnek haragját illy hosszú ideig tápláltatottnak lennie. Hajlandó valék azt binni, hogy a' manet alta mente repostum Berzsenyire nem tarthatik. De így van, és hogy ez így van — az nekem fáj.

Íme illy következései vagynak a' Recenzióknak! A' helyett, hogy a' Recensens Urak' állításaként, fáklyát gyujtanának a' józanabb ízlésnek: pört és makacs megátalkodottságot okoznak; 's ezen makacs megátalkodottság nem leghathatósabb eszköz arra, hogy az ember a' legszorosbb értelemben egyoldalúvá legyen, 's hajlékonyságát elvesztvén, a' haladás' útját maga előtt bezárja? Ezt mondám akkor, midőn Kölcseynek lármát-indított Recenzióji megjelentek; 's a' következés úgy hozta magával, hogy mondásomat vissza nem vonhatom.

A' Csokonairól hozott ítélet megnyitotta e az ötet vakon tisztelőknak szemeiket? Bizonyosan nem! Sőt több rendbeli Sikoltozók keltek fel, tollcsatára készülvén; 's meg kell adni, hogy ezen tollcsatának gyönyörű következései lettenek! Mert nem ekkor tanította e bizonyos kéretlen Védelmező, hogy a' művészség' tárgyairól az avatatlanok is ítélhetnek? Nem ekkor számláltatott e a' Bürger' részeges nadrágyarója a' német Litteratúra' bajnokai közé? 's több ilyenek, mellyeknek tudása nélkül a' tudós világ bizvást elfogott volna lehetni.

De visszatérek Berzsenyire. Mennél inkább tisztellem őt mint Poetát: annál inkább ohajtottam volna, hogy ő a' maga poetai fenségéből egy rossz Aesthetikázó-

munkának atyai szeretettel telidentele től nemzöje lángot és bosszút szór maga körül; de mikor ollyanok is, kik vagy ingerlés

nak alacsonyosságára le ne szálljon. Mert mit használnak mind azon Sophismákkal tellyes Commentatiók, mellyekkel ő Recensensének vádjait eloszlatni igyekezik? Leszen e ezekből okosabb vagy a' Publicum vagy a' Recensens? 's segéli e a' Berzsenyi' dicsőségét annak látása: miként lett ő a' Recensens' gáncsai miatt, annak magasztalásai ellen is igazságtalan? 'S miként keres magának mentséget legtiszteltebb barátjainak 's a' külföld' nagy Fijainak rágalmozásában? Ah, ezen gyengeségekre a' derék férjfiú nem vetemedik vala, ha Kölcsey jónak találta volna hallgatni.

Tudták azt mások is szint ollyan jól, mint a' Recensens: hogy Berzsenyiben találtathatik bombaszt. Mi szükség volt azt Kölcseynek kitrombitálni, 's ez által az érdemes embert elkéseríteni? Azt reméltette talán, hogy a' Poetát megtérítheti? Vessen egy pillantatot Berzsenyinek feleletére; 's lássa ott, hogy a' jobbulás helyett, mint igyekezik maga magával elhíttetni: mennyire jók legyenek minden ő expressióji? Ő panaszkodik, hogy Recensense az expressiókat megcsönkította, azaz, (a' mi a' valóság) egyenként hozta fel azokat. Ez, mond Berzsenyi; ollyan: mint ha valaki a' szép művet úgy ítélgetné, hogy annak fülét, orrát letördelné, 's akkor bizonyítaná Beckerrel és Ciceróval, hogy a' szobor valóban nevetéses. Ime mennyire rossz a' felingereltetés! Más azt igen jól érti, hogy Kölcsey nem a' szobrot

vagy vívás által a' kritikai pályának részeivé lettenek, ítéleteink' szabad kimondását még az őket vagy épen nem, vagy legalább

akarta nevetségessé tenni; hanem a' művészt kíváná figyelmeztetni; miképen még némelly tagokon kézzel tapogatható darabosságok maradtak, mellyeket a' vésővel le kell simítani. De a' kéréstlen jó tanács annyi mint rossz tanács. Ímhol, egy dönt-hetetlen bizonyosság Berzsenyiben, hogy a' Recenziónak haszna nincs. Valóban nincs; de kára, az igen is van elég: mert nem tagadhatatlan kár e az, midőn az az ember, ki minden hibáji mellett sem szűnik meg lelkes Költő lenni, olly szánakozásra méltó magyarázatokra ereszkedik! 's mikor a' köz tiszteletű Énekes, az a l k a l o m szót az a l a k a l o m -ból magyarázgatván, magát a' fejetlen Etymologusok' porába vegyíti!

'S mit kell mondanunk arra, hogy Berzsenyi, ki ez előtt saját vallásaként azt hívé, hogy nékie tanulni nem szükség, most egyszerre tudós arczot vett magának; 's citál, aesthetikáz, philológizál? Minő varázsereje van a' Recenziónak, melly az embereket tanulni kényszeríti! De valóban jobb lett volna mind a' Recenziónak, mind a' Berzsenyi' tudóskodásának elmaradni. Egész tudatlanság, úgy vélem, jobb mint féltudomány. Mit használ az, hogy Berzsenyi Romantikáról, Hellenikáról, Szépségről, Hellén nyelvről beszél, ha mind az a' mit beszél alaptalan? Ő azt nyilatkoztatja ki, hogy Ifjaknak ír; 's van e az Ifjaknak hamis tudományra szükségök? Ő a' Szépet csak a' Vegyületehen találja, 's az Egyesnek szépségét meg nem ismeri: a' mit ismerni, ha már csak ugyan tanulni kez-

egyenesen nem illető tárgyakban is kárhoztatják: ez úgy vélem az igazság' határain kívül fekvő dolog. Miért nem akarja

dett, Engel által megtanúlhatott volna. Ő azon tévelygésben él, mintha a' Görögök-nél a' Poetának és Prozaistának nyelve úgy lett volna két egymástól különböző nyelv: mint a' Magyar és Szláv. Mert kétség kívül illy nevetséges gondolatra vezetnek azon szavai: a' Helleneknek volt különös poetai nyelvek; mi ellenben csak úgy választhatjuk el a' poetai nyelvet a' prozaitól, ha azt kihimezzük, az az, költői képletekkel érzékiesebbé, új szavak és szóllások által pedig újabbá és szebbé formáljuk. Való, hogy Berzsenyi előtt a' görög nyelv ismeretlen föld: de a' legrövidebb reflexiócska éreztetette volna vele, mikép a' poetai nyelv a' prozaitól minden nemzetnél a' világon csak úgy különbözhetik, mint ő mirólunk a' Görögnek ellentétében állította.

Mindég meg volt a' Literatori csatákban az a' hiba, hogy a' csatázók soha sem a' valót, hanem mindég csak azon eszközöket keresték, mellyek által mind jó mind rossz oldalaikat megerősíthessék, 's magokat csalhatatlanoknak, hibátlanoknak mutathassák. Innen van az, hogy a' pörirásokban annyi képtelen állításokat, sophismákat 's kárhozatra méltó gyengelelkűséget találunk. Fájdalom, hogy ezek a' dolog' megváltozhatatlan rendében állanak!

Miért állítja azt Berzsenyi, hogy az erő és fennség szülhet ugyan durvaságot és dagályt, ha izlés nincs mellette, de ahol ez nincs, ott poeta sincs?

valaki másnak megengedni azt, a' mit maga telyes szabadsággal gyakorol? Vagy azt kell e mondanunk, hogy a' despotismus'

Nem tudhatta e' ő, hogy ízlés nélkül ugyan nem, de egészen ki nem fejlett ízléssel igen is lehet Poeta? 'S hogy lehet, arra ő maga magának bizonyságul szolgálhat. Mert egészen kifejlett ízléssel hagyott volna e dagályt verseiben? Nem látta volna e némelly dalainak menthetetlen gyengeségét? 'S fogott volna e a' Provincialismusoknak pártjára kelni? De ő még a' külső formának a' belsőre folyását sem akarja látni. Az ő tanítása szerint Horátzi Ódát Tibulli mértékre, és Tibulli Elégiát Horátzi mértékre bátran írhatunk. Nem következik e az illy értelemből az is, hogy Ovidius' Általváltozásait Benseradi Rondeaukba fordítani bölc gondolat vala? Meg kell vallani, jó tudomány Ifjainknak!

Berzsenyi Recensensének vádja alól ki akarván bújni, Remetéjét Regének lenni tagadja; 's azt, isten tudja! mivé varázsolja. Stesichorra utasítja vádolóját, kinek művei elvesztenek: miért nem inkább Pindarra, kinek győzelménekei korunkig jutottak? Vagynak igen is Pindarusnál epózi tárgyak lyrai formába öntve; de lehet e ezen hasonlatosságot a' Remetére alkalmaztatni? A' különbséget itt nem látni épen úgy hiba: mint azt állítani, hogy a' Görögöknek nem volt egyéb Lyricumok az Ódán kívül. Az Óda nem vala bizonyos fajhoz kötött név; de az, a' mi Berzsenyinek szavaiból kitetszik, hogy a' Régieknek csak egy nemü Lyricumok volt, ez valóban nem nagy Régiség-tudomány. Ha ő valaha csak Pindarusnak töredékein is végig te-

igazságtalan kívánása az emberi szív' természetes bűnei közzé tartozik? Annyi bizonyos, hogy az a' Kritikus, a' ki tartozko-

kinthetett vala, nem mondotta volna ezt.

Semmiért sem haragudtam úgy, mint Kölcseynek azon tettéért, hogy Berzsenyinek poetai karakterét lerajzolta. Mi szükség vala a' Kritikának ezen alkalmaztatására, élő Poétáról lévén szó? Nem kellett vala e Kölcseynek előre látni, hogy az a' mi a' művről mondatik, a' művészre; 's a' mi a' művészlől, az Emberre fog hibásan értetni? Kölcsey itt azt a' hibát is tevő, hogy magasztalásaiban határt nem ismerven, imádott Poétáját Raphaellé csinálja; Horátnak 's Matthissonnak ellenébe állítja... 's több e'féle. Csuda e, ha a' tömjény által elkényeztetett Költő mingyárt eleinte hibátlánul nagynak elhívén magát, annál nehezebben szenvedte a' későbbi gáncsokat? O Recensensek, Recensensek!

Nem pirul e az ember, midőn olvassa, mint igyekszik Berzsenyi a' világgal elhittetni, hogy ő nem szűk körű Poeta, 's hogy ő hozzá nem fér semmi gáncs? De nem tudom azon érzést kimagyarázni, melly bennem felébredett, midőn Kazinczyt és Kist látám ő általa sértegettetni. A' Recensens tehát meg leszen czáfolva, ha Berzsenyi a' maga legtiszteltebb barátjait terheli vádjaival? Mert hogy az ő állításaként Göthét a' Németek Poétának sem ismerik; hogy ő Wielandnak, Schiffernek, Voßnak semmi érdemet nem tulajdonít: az által nem nagy vélekedést gerjeszt ugyan ítélő tehetségéről: de a' szív itten kérdésbe nem jöhet. Csak barátjait ne bántotta volna!

dás és mellékes tekintetek nélkül akar ítélni, csallhatatlanul számos ellenségeket fog magának találni. Nem szükség, hogy élő em-

Megvallom, haragban vagyok mind a' Kritikus mind az Antikritikus ellen. Ohajtanám pedig, hogy az egész dolgot hideg vérrel tekinthetném. Milly tanúságot vehet a' szemlélő magának, midőn a' felingerlett emberiséget látja munkálkodni! A' felingerlett fej előtt minden dolog elváltoztatja saját természetét, színét, relatióját; 's idegen állapotban jelen meg. Az ember úgy tekintve, mint Művész, szoros függésben áll a' maga művével; 's lehet e, hogy a' művről ne a' Művészre 's a' Művésztől ne a' műre folyon el és vissza a' gondolat, a' vizsgálódás? De az ember mint ember, 's az ember mint művész, két egészen különböző helyhezetben áll. Nem képtelen kívánság e az Berzsenyitől, hogy, a' művről lévén szó, a' Művész ne jöjön tekintetbe? 'S nem képtelen gondolat e az, hogy a' mi a' Művésztől a' művnek relatiójában mondatik, az a' nemművészi helyhezetben álló emberre magyaráztassék? Az illy öszvezavarárok nevetséges sophismákra adnak alkalmat; de hijában kiáltozod a' megsértett Versírónak: *distingve!* Sok Poeta magát sem érti, nem hogy a' Gáncsolót értené.

Nem tudta e a' Publicum Kölcsey nélkül is, hogy a' Genienek több és többféle kiterjedései vagynak? Az a' Festő, a' ki olly szép virágokat teremt vásznára, mint Huysum, igen is hogy tiszteletet érdemlő művész; de az a' Festő, a' ki olly emberi alakokat hoz elő, mint Raphael, kétség kívül még több tiszteletet fog aratni. Raphaeltől fogva Huysumig sok a' művésziség-

berekről mondj igazságokat; mindegy, ha a' múlt évezred' classicusairól ítélsz is; elég, hogy ítélni mertél: a' nyugalomnak

nek lépcsője, 's mennél több lépcsőt tölt be valaki, annál nagyobb kiterjedésű genie lakik keblében. A' Művész tehát nem csak a' művnek tökéletességéből, hanem a' tökéletes műveknek sokféleségéből is ítél-
tetik meg. 'S ez az a' mit Berzsenyi telyességgel nem akar megérteni; 's a' mit ő talán előbb utóbb meg fogott vala érteni, ha a' Recensentől nem ingereltetett volna.

Most is jut eszembe, mennyire boszankodtam, midőn Hölcsey Berzsenyinek poetasága előtt kimérte a' határt, azt állítván, hogy ő a' poetai pályán a' praedestinált messzeséget már elérte? Szükség e az ilyeneket kikiáltozni? Nem látta e azt minden az Epistolákból 's később a' Kultsár' Leveleiben, 's a' Héhében, és Aurórában megjelent darabokból, hogy a' Költő lefelé száll, a summo discedens vergit ad imum? De kimélni kellett volna a' tiszteletre méltó embert; 's ha mindent hangos szavakkal harsogtatunk ki, mi marad ugy fülbe sugni való? Valóban a' Recensens Urak nagyon gyakorolják a' demokratiai szabadságot! 'S mit nyertél, jó Recensens, szabadságoddal? Ime Berzsenyiddel még azt sem tudád elhithetni, hogy az általad gáncsolt rossz rímek az ő hibájából eredtenek. A' makacs Költő, hibájit a' nyelvre hárítja, 's azt akarja megmutatni, hogy a' szebb rímek csak a' meszterkélésnek nem pedig a' művészetnek tárgyai. Nem érzi e ő azt, hogy a' mi Zrínyink melly sokat fogott volna nyerni a' szebb Külső által? Nem érzi e, hogy a'

egyedülvaló útja a' hallgatás. Nem úgy van e, Barátom, hogy ez a' való kritikának nagy akadályt vét? 'S ezt annyival inkább sajnálnunk kell, mennél nagyobb szükségünk van reá, hogy számos tévelygéseinknek vezérfáklya gyujtassék. Öregeink, a' házi jó békeség' kedvéért, kritikálatlan viszik a' sirba magokkal együtt hibájikat, 's ifjaink a' tőlök beszívott hibákat újakkal párosítgatják, 's a' teremő Genie' rendülhetetlen bizakodásával kerengenek parányi köreikben.

Bourignon Kisasszony, az, a' ki menyei revelatiókkal dicsekedett, azt vallá, hogy ő mindannyiszor a' szülő asszonyéhoz hasonló kemény fájdalmakat érzett, valahányszor szerencséje volt valakit a' maga tudományára megtéríteni. Nem merném állítani, hogy a' kritikusok valaha a' térítésben szerencsések lettek volna; de fájdalmakat ugyan, ha a' francia lyánnyal nem egyformán is, legalább nem kisebb mértékben, elkerülhetetlenül éreztek. 'S ne gondold, hogy a' fájdalom csak akkor

Poeta a' csupa Versificatortól különbözik ugyan; de a' kettőnek egybeolvadása az, a' mi a' tökéletes Szépnek előteremtésére megkívántatik?

Ki ne mosolygana látván, mint él Berzsenyi a' maga Recensense ellen Représsá-liákkal, midőn annak Jegyváltóját a' Poesis' köréből számkivetni igyekszik? Fog e Külcsey is az eltiport dalocska mellett Berzsenyinek példajaként antikritikázni?.. Ők lássák, mit csinálnak egymással!

kezdődnek, mikor a' köz kézen forgó kritika már a' maga subjectumát 's annak egész rokonságát sustorékolásra ingerlette. Nem mert szenvedéseid már akkor elkezdődnek mikor még ítéletted a' bötüszedő' halhatatlanságot osztó kezeibe sem került; 's ez az oka, hogy én, annak idejében, a' Berzsenyiről írt recensio' kinyomtatását eltiltottam. A' Tudományos Gyűjtemény' Redactiója megveté tilalmamat; 's a' mi Vitkovicsunk' kezeiből által vett íráskát tudtom nélkül kinyomatá; 's nem csak kinyomatá tudtom nélkül, de meg is csonkítá akaratom ellen. Így történt, hogy sem azt a' mit akarék, mind el nem mondhatám, sem a' felgerjedett verscsinálónak philippikájit ki nem kerülhetém; ámbár előre tudtam, minő kevés ember bírjon Super. Kisnek nemes lelkűségével, kiből elég igazságszeretet 's önnézés vala, verseinek nem csupa complimentekből állott kritikáját kedvesen fogadni. Nagy különbség van, Edes Barátom, az ollyan Költő közt ki egyszersmind philosophi lélekkel 's szükséges tudománnyal is bír, 's az ollyan közt, a' ki telyes életében semmiről sem gondolkozott olly mélyen, mint saját dicsőségéről. Amaz gáncstűrő, mert ő mind a' tökélyt mind a' hijányt a' kritikussal egyformán érti; emezt pedig türhetetlenség bélyegzi, mert boldog önnszerelmében azt hiszi, hogy mind az a' mi bajusza alól kigördült egyenesen általzeng a' halhatatlanságba. A' kár csak az, hogy amannak olly kevés hasonlói, ennek pedig olly számos

párjai találkoznak. De hijában a' sopánkodás! *Oι πλειονές κακοι*; ugymond a' Böles.

Minek is az az egyenként recenseálgatás? Ha megítéltetni közsorsa volna minden Íróinknak: úgy, bár Íróink nem is, legalább olvasóink a' kritikához szoknának; 's nem látszanék előttök veszekedést kereső dühnek, ha másoknak munkájiról szollanánk. De midőn a' seregből csak némelyek kapatnak ki, nem megengedhető gyanú e, azt vélni, hogy a' Kritikus talán személyes czélok után intézi lépteit? Ha minden napfényre kiszálló könyv minden kifogás nélkül fontra vettetnék, abból legalább az a' haszon háramlana reánk, hogy a' későbbi Horányiak és Wallaszkyak biztos kalauzt találnának magok előtt; 's talán még az is, hogy a' dicsőség pályáján egy kevéssé több vigyázattal és készüllettel futkosnánk. Mert valóban, Édes Barátom, most nagyon gondatlanul ballagunk a' halhatatlanság felé; 's nagy gondatlanság mellett nem csak az orrunkrabukás, hanem a' lábszár - vagy épen nyaktörés is elkövetkezhetik. Akkor pedig hijában kiáltasz majd segítségért; a' már sokszor megcsalatkozott kritikuszánakozás nélkül megyen el melletted, és így felel: *quaere peregrinum!*

Talán az is való, hogy a' Recensensek közönségesen nem a' leghelyesebb szempontra függesztik figyelmöket. Mert minden Recensens csak azt érezteti velünk, hogy az ő individualis ítélete millyennek találta a' kéz alatti művet; micsoda relatióban áll-

jon pedig az a' Literatura' egészével, saját korával, a' nyelv' jelen állapotjával, 's az olvasó közönség' ízlésével és ismereteivel: erre, úgy vélem; még egy kritikus sem kívánt tekinteni. Ha minden literatúrai productumot azon lépcsőhez képest ítélnénk meg, a' mellyet az kimiveltetésünk' körében betölt, vagy betölteni akar, bizonyosan mind dicséreteinkben mind gáncsainkban igazságosabbak lehetnénk; mert sokszor a' gáncsolt könyv a' Literatúra' egészéhez, 's azon hézakhoz képest, mellynek betöltését czélba vette, talán többet ér, mint személyes tekintetekből érni látszatik; a' dicsért könyv ellenben sokszor az egészre nézve nem hoz fel olly jó következésű érzéseket, mint az ítélnőnek individualitásában gerjesztett. Tagadhatatlan, hogy mind helyesebb mind tanúságosabb mind philosophi lélekhöz illőbb, a' machina' részeit az egészhez való függésben, mint egyenként vizsgálni meg. Az egyenként vizsgálat alatt sok holmit hiábanvalónak fognánk gondolni, a' minek hasznos volta csak az egész' elnézésében mutatkozik.

— — ki várakat épít,

A' legapróbb szegnek tudja mi haszna vagyon.

Bizonyosan nem fogod hinni, mintha ezen beszédem oda czélozna, hogy a' kritikának a' legfenntebb tökéletesség után buzdítástól el kelljen szoknia, 's a' hibák eránt bűnös kedvezéssel viseltetnie. Nem, Edes Barátom! Mert a' Literatura' egészét sem lehet

*summum bonum*nak tartani; tehát a' *summum bonum*ot mind az egész Literatura, mind az egyes Literator előtt fel szabad, és fel is kell mutatni, hogy a' kik akarják, látniok lehessen, melly távolságban álljon még a' pálmakoszorú; azok, a' kik látni nem akarnak, már úgy is jó előre behunyták szemeiket, és sűrű pillájikon egyetlenegy pontra vont milliom napsugár sem fog keresztül világítani.

Az ember mindég ember marad, az Íróban. a' Kritikusban, az Olvasóban egyformán. Ha reméled, hogy az író a' kritikus által megtérítették, hogy a' kritikus a' maga csalhatatlanságát szerény kétség alá vegye, 's hogy az olvasó a' kettőről részrehajlás, és előítélet nélkül hozzon ítéletet: úgy lehetlenséget reméltél. És még is ezen három rendbeli embernek kell az öszveérés' pontjainál fogva előbb utóbb egymást kölcsönösen előbbre vinni, midőn vagy világos reflexiók, vagy homályos reminiscenciák által egymásnak principiumikat így vagy amúgy magokba szívják, 's az önszeretetnek azon biztatgatásai mellett, hogy egyedül saját fejeik után indulnak, kölcsönös egymás után indulásnál fogva emelkednek. Rendes bohóság, Édes Barátom, de hasznot hajtó rendes bohóság! Azért nem kell azt kárhoztatnunk.

Ezen pillantatban veszem észre, hogy levelem iskolai leczkévé vált. Recenziót kívántál tőlem Körnerről, 's íme a' helyett gondolatokat veszesz, mellyek a' Recen-

siók' recensiójára bevezetésül szolgálhatnának. Te, azok közé tartozol, a' kik szeretnek gondolkozni, 's a' gondolkozó fej gyakran csekély útmutatás által szép felfedezésekre vezetetik; 's én ohajtom, hogy ezen parányi vizsgálatokon valami fontosabb resultatumokra juthass el. — —

Tegnap ismét a' játékszínen valék, hol ismét Zrínyit láttam előadatni, még pedig a' Körneri originálban. De melly nagy különbség volt tegnapi érzéseim, 's azon minapi érzések közt, midőn a' darab magyar nyelven zengett füleimben! Akkor a' magyar hangok megcsaltanak, 's a' hibák eránt némienemüképen megengesztelődtem; most a' német nyelvnek kemény hangjai nem hagytak álomra szenderedni, 's hideg ébredtségben kelle látnom mind azon fogyatkozásokat, mellyek máskor az olvasás alatt kellemetlen világításban tűntek fel előttem. Micsoda Zrínyi ez, Édes Barátom? Ez e az a' tizenhatodik század' Magyar Bajnoka, ki a' Szirenában olly eredeti színekkel tündöklök? Nem, Barátom, nem a' Szirenának Bajnoka ez, nem a' tizenhatodik száz' fija, sőt nem is Magyar ez; mert mente és görbe kard, várfal, törökvérontás, és halál nem tesznek még Magyarat, annyival inkább nem tizenhatodik századi Magyarat; ennek karaktere, úgy vélem, még valamivel több és jelesebb ingredientiókból fog állani.

Vedd kezedbe a' Berlichingent, 's nem egészen kikapva leszesz e saját világodból? Minden vonás, mozdulat, hang és cselekedet sejteti, sőt láttatja veled, hogy a' régi Németség' lovagkora él és mozog szemeid előtt. Olvasd a' Wallenstein' táborát' 's nem a' harmincz évi háborúnak saját színét látod e minden, még olly parányi, alakon is elterjedni? Egmontban még a' Szappanfőző 's a' vén Katona is azon korszellemet érezteti veled, melly Egmont és Oranien és Alba körül olly hatalomban leng. Emlékeztesselek e a' Tellben megjelenő képekre? Azonban, Te minden emlékeztetés nélkül is tudod azt, hogy a' Dramaköltőnek, midőn valami történetet előad, híven kell a' történetnek korszínét is a' személyek' individualis vonásaiban előnkbe varázsolni; más-képen személyei csak olyanoknak tetszenek, mint a' tegnapelőtti bálnak álorzásai, kikről igen jól tudjuk, hogy ámbár persiai kaftánjok' és fejkötőjök' segédével egy más continens' lakóinak akarának látszani, a' tánczszálától legfelebb is kétszáz lépésnyire épen úgy otthon vagynak, mint apjaik és nagyapjaik ugyan azon helyen már félszázad előtt otthon valának.

Örömet vallom meg, Édes Barátom, hogy, mint Magyar, köszönettel tartozom Körnernek, ki a' mi Zrínyinket és benne nemzetünket idegen létére megdicsőíteni kívánta. Minden bizonnyal ő csak Schilleri lélek' híjával volt, másként olly varázsló fényben tüntette volna fel a' Szigetyáriakat,

mint a' millyenben a' Schilleri személyek ragyognak. Mert az egész darabon keresztül nem mindenütt nyilvános nyomai vagynak e, miképen akart Körner Schillertől mélységet, érzelemcsapongást és situációkat eltanúlni? Arra nem kell sok magyarázat, hogy az eltanulásban szerencsés nem volt; azonban mind e' mellett is tagadhatatlan, hogy törekedése dicséretes vala:

Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

Minden karakterben, Édes Barátom, kettőt kell megkülönböztetni: a' közönségest és a' különöst. Különös vonásokkal bír minden karakter, mellyek azt a' körülötte és mellette állóktól észrevehetőképen megkülönböztetik, 's mellyek az individualis elhajlásokban, a' temperamentum', nevelés', gondolkozás', erő', sors' 's több e'félék' külömbiségeiben fundáltatnak; de ezen különös vonások mindég a' nemzeti-ség' és kor' közönséges vonásaival szoktak kisebb nagyobb mértékben vegyülni; 's ennél fogva az ugyan azon nemzet és korbeli karakterek minden személyes külömbözések mellett is úgy hasonlítanak egymáshoz, mint ugyan azon anyának gyermekei. A' Drámaköltőnek nagy mestersége abban áll, hogy ezen hasonlítást a' külömbféleségben jól eltalálja; mert ha csak személyes külömbözéseket vett czélba, úgy megkülönböztette ugyan személyeit a' sokaságtól, de személyeiben a' nemzetet és kort a' nemzetek' és korok' sokaságától

meg nem választotta; 's e' szerént az elbandzsalodott olvasó vagy néző nem tudja magát fellelni, valyon az előtte forgó hősek a' Watterlooi ütközetben vitézkedtek e, vagy Mohácsnál? Én úgy hiszem, hogy az individualis emberiség saját vonásai minden időközön keresztül ugyan azok, és csak akként ismerzenek meg egymástól, a' miként a' kor és nemzet különböző szint öntött el felettek.

Vess már most egy tekintetet Zrínyire 's a' körülötte feltűnő alakokra, a' mint azok Körnernél állanak; 's mutass rajtok csak egyetlen egy elhatározó vonást is, mellyről a' Szigeti Bajnok' nemzetére és korára úgy rá ismerjek, mint a' Szirenában, vagy csak a' Történetíró Istvánfiban is ráismerek! Mutathatni, Édes Barátom, nehezen fogsz. Mert katonai vitézség, hazaszeretet, hűség, olly dolgok mellyek nem voltak azon kornak kirekesztő sajátosságai. Familiaai előítélet' megtapodása, ábrándozó fellengzés, 's pityergő sentimentalismus pedig, nem értem hogy varázsolhatnák előnkbe azon kort, mellyben a' Magyar Úr nagyobb politikai befolyással és több familiajához 's birtokaihoz kötött hatalommal mint ma, harczhoz szokott kemény testtel és lélekkel, kevesebb tudománnyal mint erővel, sok szabadsági szellemmel, minden kétségen túl nem olly sima volt ugyan, mint a' mi napunknak gyermekei, de munkával és étellel telyesebb körben élt, 's elkeseredésében is bizonyosan nem transcendentalis érzelmekbe hagyta szívét által-

folynia. Mikor látnom kell, mint adja Gróf Zrínyi a' maga leányát, minden igaz ok nélkül a' születés nélkül való Katonának; mikor hallom, hogy ez a' katona, minden oroszánysága mellett is, minő Siegwarti ömledezésekben bugyborékol; mikor szemlélem Zrínyi' feleségét és leányát, az ég tudja hanyadik sphaerába tartozó érzeményekben merengeni: akkor valóban fel nem tudom magamat hirtelen találni. Mert majd a' Naninok' falusi világába vetődöm, majd a' Minnesängerek közt vélem magamat bolyongani, majd ismét úgy tetszik, mintha valamelly ismeretlen erő azon szemnemlätott és fülnehallott világ felé taszítana, honnan Grillparzer és Müllner *halálborzalmakkal* megrakodva termettek elő. Olly dolgok, mellyekről szegény Horatius a' Pisoknak adott leczkében még messzéről sem álmodozhatott.

De minő pedánt levél ez! így fogsz felkiáltani; 's megvallom, Édes Barátom, igazad van, annál inkább pedig, mert az itt elcsevegett dolgokat Te jobban érted mint én. Azonban mond meg nékem, mi lenne az írói világból, ha a' Könyvszerző Úrknak nem szabad volna olyan valamit írni, a' mit más jobban tud? 'S ha könyvszerző a' közönség előtt illy szabadságot vehet, miért ne vehessen barátja előtt a' levélíró?

És mivel dramára tartozó gondolatokkal kezdém soraimat, engedj meg nékem egy dramára tartozó kérdést: nincs senki, a' kitől bővebb 's helyesebb magyarázatokat

tokat várhatuék mint Tóled. Való e az, hogy mindenféle történeti tárgyat lehet, ha másként a' Költő elég ügyességgel bír, játékszínre alkalmaztatni? Vagy talán vagynak olyanok, mellyek játékszíni darabnak nem valók; 's hogy szerencsés világításban tűnhessenek fel, más poetai formát kívánnak? Annyit tudok, hogy minden Költőnek, tehát a' Drámaköltőnek is, szabadságában áll, az előtte fekvő akar mesés akar historiai történetet akarát és szükség szerént többé vagy kevesebbé megváltoztatni; 's így azt vélhetném talán, hogy az ügyes Drámaszerző a' legpusztábbnak tetsző tárgyat is úgy kikészítheti, 's olly kedvező szempontra irányozhatja, hogy az tökéletes drámai behatást csinálhat. Mert hogy a' Drámaköltőnek érdem lenne szorosan a' historiához vagy hagyományhoz tartani magát, azt nem hiszem. Nem csak nem érdem ez, sőt nyilvános poetai fogyatkozás. Az a' Festő, ki tájat akarván vászna felébe varázsolni, valamelly természetiscenát rendről rendre szolgálai módon követne, messze a' Claude Lorrainek megett, csupa Vedutafestő fogna maradni; 's ezen festőnek hasonlatossága a' felvett történetet szolgálai módon kísérő akarmellyik Költőre is, annyival inkább a' Drámaköltőre, jól ráillik. Ennek a' történet' előre haladását sokkal érezhetőbb, sokkal közelebb álló, 's egymásból sokkal nem csak természetesebben, de szükségesebben folyó okokból és következésekből kell láthatóvá tenni, mint a' legpragmati-

kusabb Történetírónak. Ezen kívül mennyi különbözőféle situatiókra van a' Költőnek szüksége, hogy Olvasójában vagy Nézőjében ez vagy amaz indulatokat felébressze vagy táplálja! A' legkönyűlállásosb historia sem adhat neki minden megkívántatókat kezei közé; 's ha saját lelkéből nem természet elő holmit, hézakok és pusztaságok maradnak művében.

Azonban, ha talán megakarnád is azt állapítani, hogy minden történet lehet ügyes Költőnek kezei közt drámaivá: még is meg kell vallanod, hogy vagynak történeti tárgyak, mellyek magokban gondoltatván, drámai behatásra vagy egészen alkalmatlanok, vagy legalább más poetai formákra, nevezetesen éposra, könnyebben alkalmaztathatók. Az én parányi drámai talentumom nem engedi meg elképzelhetnem, hogy valamelly igen nagy Költő, miképen fogta volna Zrínyit a' játékszínen előadni: de azt bizonyosan állíthatom, hogy a' Poeta Zrínyi, sokkal jobban vette fel a' maga Ósatyjának történetét, midőn azt éposi tárgya tévé, mint Körner. Az Éposíró a' történetek fényében állítja elő a' maga bajnokát, de bizonyos távolságban; mert úgy beszél róla, mint valamelly már elfolyt történet első személyéről; 's ennél fogva az maga is a' történet tagjává leszen: a' Drámaíró pedig maga sem nem beszél sem meg nem jelen; hanem a' drámai személyt küldi előnkbe; 's így a' dolog egyszerre más tekintetet nyér: nem a' történet kapja ma-

gára figyelmünket, hanem az ember, kinek karakteréből, lelkének belső mozdulatiból 's környülményiből ilyen vagy amollyan történet fog szemeink előtt elkövetkezni. E' szerént az Éposírónak szélesebb mezeje van: ő többféle 's egymásból kevesebb szorossággal függő tárgyakra kiterjedhet; mivel maga beszél, saját individualitásának több befolyást adhat, phantasiáját szabadban lebegtetheti, több kitéréseket próbálhat, a' történetek' külső színét jobban használhatja: a' Drámaírónak pedig bizonyos pontba kell magát öszvehúzni; ő nála mindennek a' főszemély' karakterével 's lelki mozdulatival szoros egybekötésben kell állani; 's így minden környülmény vagy a' személyre befelé munkál, vagy a' személyből fejlődik ki szemeink előtt; 's itt a' Poeta' individualitásának nem engedtetik befolyás; neki phantasiáját, reflexióit, emlékezéseit féken kell tartania; ő a' történetet csak úgy használhatja, a' mint az a' személynek belső mozdulatiban, a' tulajdonképen való drámai actióban (Handlungban) szakadatlan lánczként fűződik; 's e' szerént neki szüntelen előrehaladásban kell lennie; másként mint az Éposírónak, kit maga az, hogy múlt dologról beszél, húzomósabb megállapodásokra szabadít fel. A' Horatiusi: *semper ad eventum festinat* sokkal terhesebben kötelezi a' Drámának mint az Eposnak szerzőjét.

Képzeld már most magadnak a' Szigetvári hőst, ki, fészkében Szolimánnak te-

mérdek seregétől ostromoltatva, nemes elszánással küszd és elhull; 's valld meg, hogy ostrom, férjfiúi állhatatosság, hazaszeretet, vitéz ellentállás, és bajnokhalál magokban gondoltatván ragyogó drámai situatiókat nem hoznak fel. Nem hiszem ugyan hogy olyan karakter, mellynek fő vonását a' hazafiúság' lángérezelmre teszi, játékszinre alkalmatlan lenne. Juthat eszedbe, mit mond Becker a' Regulus' alkalmatosságával; ez a' szerencsétlen Német-ember meg nem tudá érteni, hogy a' lángoló hazafiúi lelkesedés nem chimaera, 's mivel nem chimaera, tehát épen olly jussal folyhat által valami drámai karakterbe, mint a' szerelem, nagy-ravágyás, bosszúkívánás 's több e'félék, mellyeket ezer meg ezer alakokban láthatunk a' játékszíneken feltűnni. De hogy valamelly karakterből egy öt felvonáson keresztül szüntelen haladásban folyó dráma fejtessek ki, arra megkívántatik, hogy azon karakternek a' környülményekkel való küszdésében mind újtan új meg új situatiók álljanak elő, hogy remény és kétség fáradatlan mozgásban lebegjenek, mind addig míg az elhatározó végbizonyosság' búsabb vagy derültebb szinben elérkezik, 's a' történetfolyamnak véget vét. A' Zrinyi' hazafiúi lelke, melly ötet Szigetnek a' hasonlatlanúl nagyobb erő ellen utolsó vércseppig oltalmazására határozza. neki hajthatatlanúl erős karaktert ad: a' hajthatatlanúl erős karakter belső nyugalmat teszen fel; 's ez a' nyugalom, 's

abból következett jókori elszántság, az ostrom' és védelem' történeteinek szűkebb drámai befolyást engedhet.

Körner, úgy látom, ezen nehézséget érezte; 's ugyan azért a' maga Zrínyijét nem csupán mint bajnokot, hanem úgy is mint férjet és atyát kívánta feltüntetni. Metastasiónak, az Olasz Énekes-Dráma' nagy mesterének, szokott fortélyá vala, Személyeit két ellenkező részreajlású indulat, például a' kötelesség' érzése 's a' szenvedelem' ostroma közt, megoszlatni; 's tagadhatatlan, hogy ezen megosztlás által sok és megrázó situatiókat lehet kifejezni. Azonban, ha remélled, hogy Körnernél a' Bajnokhazafi a' férjjel és atyával kínos ellenküszdésbe fog jöni, megesalatkoztál. Az ő Zrínyije szüntelen Bajnok, még pedig megért, és magát meggondolt Bajnok akarna lenni; 's ő nála a' magányos ember, 's háznépatyja mindég nagy alárendeltetésben áll. A' jó Öreg azon hirre, hogy Melmed Bég seregestől elhullott, egészen felmelegszik; mert kétség kívül felkellett melegedve lennie, mikor azon szavakkal: *Komm an mein Herz, du wackrer junger Degen!* stb. leányának kezét Juranicsnak adja; még is elvégzett beszéde után mindjárt hét sorral egész hidegséggel így inti meg örvendő háznépét:

Verspart den Freudenrausch auf ruh'ge Tage,
Der Augenblick verlangt Besonnenheit. —

Nem csuda, ha ezen magabírás mellett, a' keblében ellenkezni kezdő, vagy legalább

kezdhető érzéseket könnyen letudta csilapítani; 's valóban neki nem sok idő kellett reá, hogy magát egész háznépével együtt áldozatra szentelje. A' második felvonás' hatodik scenájában parancsolatot vesz a' Császártól, hogy ostromot álljon, de segédet nem is reméllvén kész legyen meghalni; 's a' bajnok egy monologban minden habozás nélkül meghatározza magát, hogy meghal:

Nicht schönern Lohn verlangt ich meiner
Treue,

Als für mein Volk und meinen ew'gen Glauben
Ein freudig Opfer in den Tod zu gehn!

Kevés sorok után megnyugszik azon gondolatban is, hogy, ha szükség, háznépe vele együtt elvessen:

Wie das Glück auch spielt,

Zum Heldentod ist auch kein Weib zu schwach.

Ezen pillantattól fogva tehát tudod, hogy Zrínyi halni akar, de ugyan ezt akarják erőnek erejével minden körüle állók, ezt magok az asszonyok is; senki sem reméll, még csak nem is ohajt szabadulást. Ha Zrínyi a' második felvonásban halálra szánta magát 's a' magáéit; ismét kijelenti azt a' harmadikban:

Mein eignes (Leben) konnt' ich in die Schanze
schlagen,

Mein Kind, mein Weib und meine Freunde
opfern,

Die sich freywillig meinem Glück vertraut,
Sie müssen schuldlos mit in mein Verderben.

'S ha még is kételkedel szándékában, tehát ugyan ezen felvonás' végső soraiban, hogy szentebbül elhidjed, szép csengésű rímekkel is kész azt megerősíteni, midőn a' Szclimán' küldöttjéhez így énekel:

**Lebendig aber sollt ihr keinen haben,
Und Szigeths Trümmer sollen uns begraben.**

Való ugyan, hogy a' negyedik felvonás' végén legalább feleségét 's leányát megakarja szabadítani, hanem ezeket is megkapá a' halni akarás' dühe, 's könyörögnek, hogy szabad legyen együttveszniék; 's Zrínyi az együtt veszés' szabadságát minden különös szívzaggatás és belső küszdés nélkül megengedi nékiek, sőt mondhatnám, hogy elragadtatott örömmel engedi meg:

**An meine Brust! Kommt an des Vaters Brust!
Ihr habt gesiegt! — Mag mich die Welt verdammen,**

Gott wird es nicht! Jetzt sterben wir zusammen!

Taníts meg engem, Édes Barátom, hol van ennek az úgynevezett Zrínyinek egész drámai pályájában az actio? Mozgást ugyan látok mindenütt; kardrántást, esküvést, ölést, csókot, ütközetet, el és visszafutkossást, fáklyaszikráztatást, puskaporcsattanást, és az égnek urai tudják még mit? de, Lessing és Engel már régen megtanították a' Németeket, hogy a' valóságos drámai actio a' testi mozgásoktól felette különböző állapot; 's ha talán olyan nemzetben, hol

még Lessingek és Engelek nem születtenek, megengedhetném is a' Drámaköltőnek ezt az egész drámai alkotványt öszvedülő hibát, de német Írónak meg nem engedhetem. Így, a' mint Zrínyi Körnernél feltűnik, drámában ugyan szerencsét soha nem teend; több kell ahoz még, ha az eposi tárgyat az elbeszélőnek ajkairól a' játékszín' életébe készülök általplántálni, mint dialogizált jámbus, és lánggal égő 's vérrel áradozó szerelmes episód. Mikor a' drámai főszemély' sorsát már az első felvonásban meghatározva látom; midőn a' negyedikben már semmi bizonytalanság fenn nem marad; midőn az ötödik semmivel sem tart több előrehaladó actiót magában, mint Homernál vagy Virgílnél valamelly egyes ütközeti scéna: valóban nem értem, mivel érdemlette legyen a' Poeta, hogy a' szegény elfáradott Néző két egész óráig dialogról dialogra lélekgyötrelém közt engedje magát vezetletni, az utolsó csörgő és csaltogó ütközet' pompás spectaculumáig?

Azonban nem lehet mondani, hogy a' Körneri drámában semmi actio nem volna. Van igen is; és hogy van, ez a' darabnak legnagyobb hibáji közzé tartozik: mert azon scénákban találkozik, hol Szolimán jelen meg; 's így Zrínyi a' maga ellenségének nagyobb világítása mellett árnyékba vonúl. Szolimánnal nyílik meg a' legelső scena, ki vénségtől elgyengülten még csak addig óhajt élni, míg Bécsnek sánczain felemeli zászlóját, 's a' német földnek törvényt szab-

hat. Vezérei bizelkednek nagy czéljainak 's készek ötöt Bécs alá követni, kijelentvén egyszermind, hogy Zrínyit rettegik 's ötöt Szigetváron elkerülni ohajtják. A győzedelmekhez szokott Szultán felgerjed ezen rettegés miatt, 's megváltoztatva feltételét egyenesen Szigetnek indul; 's ez a' feltételváltoztatás itt valóságos drámai actio; 's ezen actionak következésében látjuk a' török tábornok mozogni, 's Sziget ellen a' fenyegető veszedelmet felkelni. Szigetnek ellentállása keményebb mint Szolimán reméllé; 's ez, egészségének gyöngyültét érezvén, retteg, hogy sok időt el kell vesztenie, holott lelke Bécs alá siet: kínos gondolat neki ezen kis tekintetű várnál életének még hátralevő kevés napjait elvesztegetni; forr és küszköd magával; most új ostromot parancsol, majd Zrínyit próbálja megvesztegetni, még mindég Bécs alá készülvén; Zrínyinek állandóságán minden próbáji hajótörést szenvednek; testének egész alkotványát megrázza kedvetlensége, 's érzi, hogy már kevés pillanatok vagynak előtte, érzi, hogy Bécsét már nem láthatja; 's most minden kívánságai egyetlenegy pontba vonják össze magokat; Szigetet ohajtja kivívni még minekelőtte meghalna; az nap van épen, mellyen évek előtt Mohácsnál győzött 's Rhódust elfoglalta; 's ohajtását 's reményét a' legtüzesb pontig hágtatja; még egyszer ostromot parancsol, még egyszer visszaveretnek népei; 's ezen fájdalmas hír alatt éri a' halál.

Nem nyilván van e, hogy mind azon progressio, melly a' Körneri darabban látszik, egyedül Szolimán' részéről van, 's hogy Zrínyi Szolimánnak ellenében nagyon alárendeltetett szerepet visel; hideg nyugalomban állván ott, kinek erején Szolimánnak lelki munkássága gyakoroltassék? Ez az oka, hogy a' darabnak elejétől fogva a' negyedik felvonás' közepéig a' nagyobb figyelem mindég a' török tábornok' illeti; 's az ember csudálkozik, hogy a' játékszíni czédulán a' Zrínyi és nem a' Szolimán czímet pillantja meg. Azonban, nehogy a' felvett cím csak ugyan hijába legyen, a' negyedik felvonás' közepén az egész török tábor, mintha Merlin csapott volna rája varázsló botjával, elröppen szemeid elől; 's ettől fogva egyedül a' Szigetvári funebris készületekkel kénytelen lévén foglalatoskodni, végre nem kevés csudálkozással észreveszed, hogy a' főszemély csak ugyan nem Szolimán, hanem Zrínyi, csupán azért, mert másfél felvonással tovább él.

De minő Zrínyi, Édes Barátom, és kiváltképen minő Szolimán! Jól tudom, így fogsz felkiáltani, csak már egyszer szakaszd félbe. Igazad van, Édes Barátom; élj szerencsésen!

Mit? Hiszen én azt gondoltam, hogy közelebbi hosszú levelem annyi unalmat öntött beléd, a' mennyi elég leszen Téged egész hónapokig minden drámát illető gon-

dolatoktól elfordítani. De neked, úgy látom, ércztűrésed van; vagy talán engem akarsz új kérdéseiddel az okozott unalmért megbüntetni?

Azt kívánod, hogy a' Körneri drámában előforduló karaktereket kifejtegessen. Keserves kívánság, Édes Barátom! 's épen olly keserves kívánság, mint midőn az ideált kedvelő Festőt arra kényszeríted, hogy mindennapi, semmit sem jelentő, vagy épen visszás fejekről vegyen másolatokat. Remélheted e, hogy ilyeneken az ő bájosabb vonásokhoz szokott ecsete *con amore* fog dolgozhatni? Azonban neheztelésedet elakarnám kerülni; 's íme néhány vonások Zrínyiről.

Zrínyi volna Körnernek főszemélye, a' kiből kellene az egésznek concentráltatni; 's hogy ez nem történt, az világos. Nem csuda, ha a' darabnak nagyobb részén a', Szolimán' árnyékában álló, Bajnok magának a' Költőnek képzeletében is sokat vesztett; 's valóban a' kitetszőbb alakok közül, az egész műven keresztül, egy sincsen sem gyengébb sem bizonytalanb- kézzel rajzolva, mint ez. Körner tele van bombaszttal és caricaturákkal, annál inkább pedig, mennél több hajlandósággal látszik valamelly helyen dolgozni; 's hogy a' Zrínyi' rajzolatjában azok legkevésbbé fordulnak elő, csalhatatlan jele: miképen a' Költőt ott, hol legtöbb szüksége lett volna rá, legkevesebb lelkesedés erősíté. Mert nem kell hinned, mintha bombaszt és caricatura itt művészi ügyesség által maradtak volna

ki; hogy nem ezért történt, arról jót áll az egész darab, jót maga Zrínyi' is, a' ki a' hol csak lehet a' Szigetvári köpenyegét széllyelvonja, 's a' Bécsi költői leplet alóla kisugározatja.

Zrínyi majd mint vezér és bajnokhazi, majd mint haznép' atya jelen meg; 's mindenik esetben a' Költő már kiforrott 's megtisztult erejü lelket akart képzelteni, 's az ifjú, szilaj habzásu Juranicsnak ellentételben megkülömböztetni:

Das, Freund, ist deiner Jugend Ungestüm,
Das flammt nicht mehr durch Zríny's Hel-
denseele.

Wenn so ein Geist ergriffen um sich glüht,
Dann ist's was Bessers, als die blosse Kampf-
lust.

Azonban úgy látszik, hogy a' Zrínyi' bölcs hidegsége vagy szárazsága leginkább csak a' háznépatyjában látható. Az az indifferentia, mellyel haznépének a' fenyegető veszedelmeket tudtára adogatja, az a' könnyűség, a' mellyel azt a' közveszélybe súlyedni hagyja, valóban nem nagy forróságot mutatnak. Meg kell vallani, hogy még is némmellykor a' komoly atya elélelji magát; 's kedveseinek karjaiban édes ömledezésekre fakadoz:

— — mir ist so wohl in Euern Armen
Und tausend Bilder stehen blühend auf. . .

Ha Körnernek halálos ellensége volnál is,
nem tagadhatnád, hogy az ilyen szépségek

a' Stella' Szeretőjének szájába is oda ille-
nének. De mit nem fogsz még mondani azon
Anakreoni bölcseségre?

O Menschen! Menschen! fasst das Leben
schnell,
Lasst keiner Stunde Seigerschlag vorüber,
Wo ihr nicht sagt: Der Augenblick war
mein...

Csudálhatod e, hogy Az', a' ki a' háznépi
körben néha néha félig sentimentalis félig
életfilosofiával telyes poetává tud lenni,
mint bajnok is poetai hevületbe teheti ma-
gát? ha meggondolod, hogy elejétől fogva
melly melegséggel függ ő a' halál' gondo-
latján; ha meghallgatod mint hasonlítja
halálát a' szerelem' szép tárgyához:

— — Ich will den Tod

Mit Liebesarmen jugendlich umfassen,
Und muthig drücken in die treue Brust;

ha végig nézsz azon, legalább négy operna-
riával felérő, nyolczas rímeken, mellyek
az ötödik felvonásban csengenek; ha fontba
teszed, hogy az utolsó felvonás' negyedik
scenájabán halálszerelemmel eltelve minő
tirádákat mond feleségének és leányának stb.
kénytelen is vallást teendesz, hogy Zrínyi
ugyan a' nyugodt bölcseséget ígérő czégért
minden forma szerént való schwermerség-
gel hazudtolta meg, de Körner csak ugyan
nincs lyrai tehetség nélkül; 's ugyan azért
talán nem fogod neki roszt neven venni,
hogy a' drámában sántikál, 's híre és aka-

ratja ellen felvett Személyei helyett tulajdon maga declamálgat. Kár hogy a' chorusok kimentenek módiból! Az ilyen drámafűző Urak, képzelem, minő lyrai szökdelléseket vinnének véghez azokban!

Nincs nehezebb, Édes Barátom, mint saját individualitásunkat megtagadni. Pedig a' drámatikus' legszorosb tiszte az volna, hogy a' maga szerelmeset énjét elfeledvén, Személyeit tökéletesen megfelelő karakteri vonásokkal jelelje ki. Azonban a' köz tapasztalás mutatja, hogy a' drámákból többnyire vagy lyrai habzás és e' habzásból származó dagály, vagy a' legmindennapibb élet' üressége tetszik ki. Mindegyik hiba magának az írónak subjectivitásából következik; mert vagy érzeményeit zabolázni nem tudja, vagy pedig nem értvén miként lehessen azokat magából ki más emberek' világába általplántálni, mindannyiszor bezárkózik, valahányszor magán kívül másokkal foglalatoskodik. Értsd, hogy azon esetről nem szollok, midőn valaki minden névvel nevezendő poetai szellem nélkül kezd drámát firkálni; mert a' felebbi jegyzés azt akarja mondani, hogy gyakran a' lyrai szellemmel gazdag mértékben bíró Költőnek is lehetséges olly drámát írni, mellyben nem csak drámai, de lyrai tehetséget sem vehetünk észre.

Voltál e valaha figyelemmel azon sok *verklärte*, *Verklärung*'s hasonló szavakra, mellyek Körnernél a' halálra készültek' alkalmával olly gyakran előforognak? Ha

voltál, úgy érteni fogod, hogy poetánk Schlegelnek gondolatjai szerint a 'Tragoediának fő pontját akará elérni. Schlegel azt hiszi a 'Tragoedia' legfentebb nemének, mellynek kimenetelé nem leverést és meg-rázást, de felemelődést 's lelkesedést szerez lelkünkben. Calderon, úgymond ő, így dolgozott. Illyennek ismeri a 'Voltaire' Alzirját is; 's ugyan azért azt Voltaire' drámái közt legjobbnak ítéli. Azonban Schlegelnek nincsen igaza, midőn az illy kimenetelnek felsőséget ad. Mert némelly tárgyak szükségesen illy kimenetelt kívánnak; némellyek pedig szükségesen ellenkezőt. A halált, mellyet Leonidas, a' két Decius, Regulus, 's a' mi Szondink és Zrínyink szenvedtenek, akar Drámaszerző láttassa velünk, akar Történetíró beszéllje el, az mindenképen felemel benünket. Miért? Mert az előttünk lévő Személy' szenvedését mindég azon pontban érezzük, a' mellyben ő maga azt kijelenti. Fáj nekem valamelly vágás vagy ütés, de nem jajdúlok el, nem változom színemben 's több e'féle: kicsinynek gondolod fájdalmamat, 's nem szánsz. Kinos jajdulásom 's halaványságom pedig elrettent, 's szánakozásra hoz. Leonidas, Zrínyi 's a' több illyenek nem küszködnek a' sorssal, midőn a' halál közelít, szabadulásért; hanem önnkényt kívánnak meghalni: 's ez a' resignatio, ez a' lelkesedés általhat a' Nézőre vagy Olvasóra. Szánakozásunk elenyész a' bámúlatban, 's irigyeljük inkább dicsőségöket, mint szánjuk vesz-

őket. Itt tehát a' tragikumot csak a' katasztróphát megelőző történetek csinálják, mikor a' hajnok még nincs resignálva, még szabadulást vár és nem kap. Ha kezdettől fogva resignálva van, úgy vége minden tragikumnak, mint Körnernél; ha pedig küszd és szabadulni akar, 's ellátja végre, hogy reményei füstbe mennek: íme ez a' tragikum. Ekkor resignálja magát; a' dicsőség, a' haza olly dolgok mellyek az élet becsét felülhaladják; 's így a' resignatió' nyugalma, a' dicsőség' ragyogása az élet' tragikumáról az ideálba ragadnak bennünket; 's íme ez a' Schlegel által magasztalt emelődés. Illyen az Égmont' halála, ki a' szabadságnak álma után lelkesedve rohan az érte jövő poroszlók elébe. Illyen a' Catoé is, ki Platon' Phaedonjával kezében siet a' halhatatlanságra. Alzirban Guzmannak keresztényi halála teszi az enyhülést; 's a' keresztényi resignatió von el a' Schilleri Mária Stuart felett is bizonyos lélekcsendesítő nyugalmat. De Wallenstein, Don Carlos, Galotti Emilia egészen, és szükségképen más helyhezetben hagyják a' lelket; azért még sem szünnek meg mesterművek lenni. Mert az illy tárgyakban Schlegeli emelődést keresni hiba lenne; 's a' Görögök többnyire illy tárgyak körül dolgoztanak. Osztán az ideál nem csak egyformáju. A' Cato' philosophi halála, a' Zrínyi' áldozatja túl ragadnak a' köz ember' erején; 's ezek a' művész' keze közt esalhatatlanul ideállá változnak. De művész'

keze közt a' fájdalom', veszély' és sors' terhe alatt leroskadó emberiség is vehet idealis arcot magára. A' Laokoon' lelki és testi kínja, 's a' Niobe' szép fájdalma szintúgy ideálok: mint a' Belvederi Apollon' 's a' Venus Anadyomene. Tehát a' Philoktetes' kínja, az Ajax' halála 's több ilyenek épen úgy felhághatnak az ideálba mint Zrínyinek és Egmontnak esete, 's több e' félek. A' Voltaire' Alzírjában azt is fel kell venni, hogy Guzman nem főszemély, hanem a' főszemélyek' szerencsétlenségére élt ember; az ő halála tehát szerencséseket teszen. Ez olly gonosz, a' ki halálában Istenhez tér. Ha valaki Wallensteinből valami francziás darabot akarna készíteni, 's e' végre az egész nagy alkotványból az ifjú Piccolomini' és Thekla' szerelmét venné ki, 's Wallensteint úgy tüntetné fel, mint a' ki ezeknek boldogságát nagyravágyásával hátráltatná, 's végre Wallensteinnak megkellvén halni, haldoklásában a' nagyravágyás' lépéseit vele megutáltatná, 's szerelmeseire atyai áldást mondatna: itt kevés híján ollyan enyhülés jőne elő, mint az Alzírban. Még is egy ilyen darab, akarki dolgozná is, a' Schilleri Wallensteinnak árnyékához sem mérközhetnék. Megtetszik, hogy a' művet nem a' katastrophának minéműsége, hanem az egész dolgozás' művészi volta, 's a' tárgyválasztás' ajánlják. Mert Zairból és Alzír-ból senki' keze alatt nem lehetne Ajax, Hamlet, Egmont és Maria Stuart.

A' mi Zrínyinek halálát különösen illeti, az valóban lelket emel mind a' Szircnában mind a' mi Istvánfinknál; de Körnernél emel e lelket? azt mástól szeretném megtudakozni. Magyart a' Zrínyi névnek csak említése is melegít; 's mikor épen halálára jön a' szó, lehetetlen, hogy a' Werthesz Kelemen kibeszéllhetetlenül rossz dialogjainál is sebesebben ne kódogjon kebelünk. Idegen felelhetne reá legjobban, ha olly jókora, még a' darab' elején nyilváná tett elszánts, olly hosszason fárasztó készület 's az Asszonyok' és Juranics' annyira extravagans jelenéseik után, midőn még végezetre dörgés és csattogás közt az ütközet' mezejét is végig kell tekintenie, nem verettetik e széllyel fejből minden gondolat, 's szívéből minden érzemény? Werthesz Kelemen csudálást érdemlő liberalitással a' maga halált rettegve váró személyeit még egyszer szomorú magyar muzsika mellett bü-elfelejtésül megtánczoltatja; 's ez még is, úgy vélem, kegyelmesebb bánásmód, mint a' Körneri csatazaj, mellytől elkábultában még csak a' Horatiusi *Esseda festinant* st. sem juthat az embernek elég hamarsággal vígasztalásul eszébe.

Nem ismerek Költőt, ki szeretetreméltóbb asszonyi karaktereket tudott volna rajzolni, mint Göthe. A' Görögök más helyzetben valának Asszonyaikra nézve mint az

újabb kori Europa; 's azért poetáiknál az asszonyiség igen ragyogó rollát nem játszik; az új Europai poesiben pedig magas helyen áll az, és sehol sem magasabban mint a 'játékszín' költőjénél. Tudod, Édes Barátom, melly határtalan befolyása volt a' Szépeknek a' francia híres dramatikára; 's tudod azt is, hogy minden határtalan befolyások mellett is azok a' többnyire Görög, de később Chinai és Amerikai köntösbe is vout Francia Szépek, sokkal csekélyebbek valának, mint sem megérdemlenék, hogy arcaikon charaktervonásokat hijában való fáradsággal keressünk. Minekutána Lessingnek férjfiás szava a' francia báboeskák hazája' theatrumiról elijesztette, próbáltak a' Németek valamint férjfiakat úgy asszonyokat is egy valóbb 's melegebb élettel telyes természet után képezni. De ha a' francia lánykákat hidegen feszes galanteria teszi megismerhetőkké: a' németeknek nagyobb részén fellengező sentimentalismust, 's holdvilági ábrándozást vehetsz észre; 's ez a' közönséges vonás Schillernek Asszonyait is homályos helyhezethe süllyeszti. Göthénél szelíden tiszta világításban áll az asszonyiség; 's méltóbban megüemesített természetet sehol sem fogsz találni, mint az ő műveiben. Nem szükség, hogy a' játékszínen kívül Wertherig és Wilhelm Meis-terig emlékeztesselek; csak a' Clavigó' lánykáját és Iphigeniát 's a' Tassói Leonorát, az Egmonti Klárit, Eugeniát 's t. tekintsd meg; 's látni fogod, hogy annyi derültséget

az érzelemben, annyi tisztaságot a' mélységben, annyi csendet a' szenvedelemben, 's annyi bájt a' könnyűségben sehol másutt nem lehet találnunk. 'S nem szánakozásra méltó dolog e, hogy mi Magyarok olly igen elhagytuk magunk közt a' németes sentimentalismust terjedni, hogy a' Góthei vídámon mosolygó gratiákat mind e' mái napig is olly szűken akarjuk szeretni, 's a' Schilleri halavány képeket imádjuk? Schiller a' drámában, mint mindenütt, valóban nagy, 's nagy Góthe mellett is; 's ki tagadhatta azt valaha, hogy szerencsésebb drámai situatiókat talán még senki sem tudott felhozni, mint ő? De nem valóságos veszély e reánk nézve, ha mi azt az epezstő, nyugtalan, és örök sejdítésekben borongó Schilleri Múzat jobban szerethetjük, mint a' tiszta vidámságu, 's nyugalomban lebegő Góthei lelket? Vagy talán a' Schiller' gigási nagysága, 's az, hogy ő mindég ezerféle eszközöket hágy nagy erővel érzeményeinkre munkálni, könnyebben szembe tűnik, mint az a' művészi mindég bizonyos, de mindég egyszerű munkálkodás, melly Góthének sajátja? Így vagy úgy, minden esetben ohajtanunk kell, hogy minekutána politikai és geographiai fekvésünk Literatúrájával öszvefűggsbe hozta, készek legyünk a' jobbat a' jótól, 's a' jót a' rosztól megkülömböztetni; 's ha példány után akarjuk ízlésünket intézni, legalább a' példányt tanuljuk meg jól választani.

De hidd el nekem, veszedelmes dolog a' követés. Mert haszonnal csak az követhet, a' ki eredeti erővel bír az idegenből kölcsönözött dolgot sajátjává tetheti, mint a' hogyan a' méh kölcsönöz a' virágtól: az erő nélkül szükölködöt a' követés szolgálomajomná alacsonyítja le; külső szín és manír után fog ő mind örökre kapdosni; s innen van, hogy mennél erősebb szín, s mennél könnyebben utánazható manír van valahol, annál sűrűbb zsákmánylás közt tolonganak ott a' mindennapi dicsőségek majomjobbágjai.

Könnyebb a' sentimentalismus' lélek-esapongását s dagadozó beszédárját követni, mint a' művészi nyugalomnak józan fellengését; mert amannak követésében saját parányi tüzüket sebes lángokra kelni engedhetjük; s tetszünk magunknak midőn az érzelem' csekélységét rendetlenséggel, a' gondolat' ürességét dagályoskodással fedezgetjük: de, midőn a' másodikat elérni akarjuk, szükség hogy magunk magunkat meggyőzzük, lángunkat s érzelmeinket fék alá szorítsuk; a' mi, ha különben erőnk nem gazdag forrásból ömledez, hidegekké s szárazokká teszi műveinket; s úgy járunk, mint Cicero beszéli azokról, kik az Atticismus' egyszerűségét erőtlen lélekkel utánazni kívánván, test és lélek nélkül való beszédeket írtanak. Ha valaki a' Fausti Margarétát választaná példánynak, bizonyosan több nehézségeket találna maga előtt, mint a' ki Theklát akarná másolni; s ki is ta-

gadhathá, hogy a' Theklai másolatokban könnyebb epedés, és tirádák közt bolyongani, és — ha nem fényleni is, legalább szikrázni: mint egy Margarétai rajzolatban a' legegyszerűbb természetet művészi gondal megnevesíteni, 's úgy hozni ragyogásra, hogy az még is a' maga naif és praetensiótlan alakját a' ragyogásban is el ne veszesse.

Akar merre veted a' német sentimentalis világnak tágas körében szemeidet, Theklai hasonlatosságokat lelsz mindenütt. Jól érted, Édes Barátom, hogy midőn hasonlatosságot mondok, bizonyosan csak külsőt értek, mert Schillernek szellemével, és Schillernek manirjával bírni, a' kettő közt nagy a' különbség. Schillernél az epedés és fellengzés nagy mélységű érzellemmel van párosítva; de midőn a' Körnereknél látsz asszonyi alakokat epedni és fellengezni, ne keress ott való érzési mélységet. Schiller a' maga szobrait colossalis nagyságban állítja fel, de minden colossus' tagjai proportióban állanak egymással, 's kijelentett mozgásaikkal; a' Körnerek' parányi kezei pedig csak törpe márványkákat állíthattak fel, 's a' törpeséggel gigásként fenyegetőző testtartást 's fennhéjázó superciliumot kötvén össze, nevetséges caricaturákat tüntettek elő. Ezen megjegyzés egyformán illik Körnerre, akar asszonyi fellengző érzékenységet, akar férjfiúi erőt kíván kifejtteni.

A' Zrínyi mellett feltűnő két asszonyi alakok közül az, a' melly a' házi nő' rol-láját viseli, sentimentalis fellengéssel nyú-

galmat és rendülhetetlen bátorságot akar öszvekötni; és nem csak a' fenyegető veszedelemtől nem fél, sőt készen áll a' dicséretes Egri Nők' példajaként, ha úgy tetszik, karddal is vitézkedni.

wird es Sigeth gelten?

O denke so gemein nicht von dem Weibe,
Von deinem Weibe nicht, das der Gefahr
An deiner Seite oft in's Auge sah,
Das du an ihres Herzens Kraft verzweifelst,
Wenn sie das Heldenweib bewähren soll.

Így szól a' Bajnokasszony Körneri szokás-ként, a' mint látod, elég dicsekedéssel, midőn az első felvonásban a' Török' érkezéséről tudakozódik; és a' negyedikben, midőn erőnek erejével halni akar, ezen sorokra fakad:

Glaub' nicht, ich sey zu schwach, gib mir
ein Schwert,

Und neben Dir will ich als Heldinn fallen!

Azonban ne félj, hogy ezen Spartai Matrona talán a' maga katonás ereje miatt nem elég német világi érzéseket bír. Való, hogy Rosenberg Éva tizenhatodik századi német asszony, de ha ezt nem tudván hallgatnád, a' második felvonás' elején, melly szívelmerítő metaphysikai leczkét tart leárvának a' Szerelemről; ha látnád a' negyedik felvonás' vége felé ama' virággal és halállal, keresztel és koszorúval, 's az angyalok tudják még mivel, untig teletömött nyolezadik scénában, minő poetai czafrangókkal ékeskedik: megfognál esküdni, hogy

a' hullámló keblű és mézes ajku szép Aszszonyka életének legalább is kétharmad részét Siegwarttal, Fanni' hagyományai közt 's Bácsmegyeinek gyötrelmeiben töltötte el. 'S ha így ítélsz az Anyáról, mit nem kell még majd a' Leányról mondanod? Ah a' szerencsétlen Helene! Mert ki ne szánná ezen a' világ' minden Mariánájnál lángolóbb szerelemben olvadozó Kisasszonyt, ki, tele az első boldog szerelemnek mind úntalan csaknem rendetlenül áradozó érzelmeivel, az ércznél is keményebb Költőtől olly kegyetlen halálra vezetetik? Ha vissza emlékezel, minő Wertheri elragadtatással függ ő a' szerelem' érzésén:

Wohl ist's ein köstliches Gefühl, die Liebe,
Ich schaudre oft vor all dem Glück zurück st.;
ha meggondolod, mennyire ohajtana szelíd békében csüggeni a' szerelemnek karjain:

Oft träum' ich mir, es wäre doch so schön,
Könnt ich in eines stillen Thales Frieden
Der Stunden ewig gleiche Kettentänze
An seiner Erust vorüberrauschen sehn. —
ha tekinted, hogy a' veszedelemnek csak meg-
gondolására is mint retteg, 's ájul:

Ach Mutter! wie er mir den flücht'gen Ab-
schied

Mit dem gezogenen Säbel zugewinkt —
Es ist der letzte Grusz, rief's mir — — —
Da zuckt es mir versengend durch die Brust,
Das Auge brach, des Herzens Pulse stockten,
Wie Traum des Todes kam es über mich.
ha

ha ezen Sapphoi versekhez hozá teszed, ama' pálmával, koszorúval, virággal, harmattal 's több e'féllel telyes beszédet. mellynek czifraságai közül végtére az utolsó sorokban az élethez vonszó nagy szeretet előtolja magát:

Sprich selbst, das Leben flicht doch reiche
Kränze,

Mir hat es oft im Schimmer Deines Blicks,
In Deiner Augen Thränenglanz geleuchtet,
Wie schön das Leben und wie süß es sey.

Ach Mutter! und für mich blühen keine Kränze! —

ha figyelmet fordítasz reá, minő fájdalommal pompával e, vagy pompás fájdalommal siratja már a' halálra elkészülte után is — magáról többé panaszkodni nem mervén — szülejinek sorsát:

Mein Vater! Mutter! trug die Erde je...

lehetetlen hogy ne bosszankodjál a' dühödt Anyára, ki őtet elejétől fogva, Körneri ékeszszollásának minden erejével, a' halálresignatióra olly formán készítgeti, mint némelly anya némelly leányát a' klastromi életre; nem csak, de hánykódásait Zrínyi előtt vele titkoltatja, 's beszédeit férje' jelenlétében úgy intézi, hogy provocatiójira a' szegény leányka kénytelen a' veszélyben maradhatásért, szívének sugalmait ellen is, együttkönyörögni, melly együttkönyörgés annyival veszedelmesb, mennél hajlandóbb a' Szigetvári Hős, a' maga úgy nevezett legnagyobb

kincseit, szavaikon kapni, mintha szüntelen eszében tartaná azon közhasznu maximát:

Fronte capillata est, pone est occasio calva.

Még százszorta inkább fogod a' szegény Helenát sajnálni, vagy legalább sajnálni akarni, ha őtet a' szeretett Juranics mellett gondold. Lőrincz Úrfi szerelmes, azt tőle megtagadni nem lehet, különben az egész föld' kerekségén nem is volna mód, hogy a' második felvonás' nyolczadik jelenésében általa mondott érthetetlen zavaréket neki megbocsáthassuk, mellyet ugyanis csak a' némelly szerelemmel együttjáró hideglelési képzeletesapongásból magyarázhatunk ki: de még is meg kell vallanunk, hogy csudálatosabb szerelmet, mint ezen ifjú Uré, a' Paladinoknak egész sergében híjában keresnénk. Körner' fejében, jól látom azt, egy a' katonai dicsőséget, a' hazát és lánykáját egyforma lánggal szerető fiatal bajnoknak ideája volt, kinél még is a' kötelesség' érzése a' szerelmet felülmúlja; 's ki nem látja, hogy ezen ideában magára nézve nincs semmi ellenkezés? De Poetánk bizonyosan nem akart mindennapi képet rajzolni, 's ugyan azért olly ifjú vitézt rajzolt, a' ki bátor tettei által nyeri meg a' leányt, kinek kezére születésénél fogva reménysége nem lehetett; ohajtotta volna azt Zrínyitől azt ütközet' zajában megkérni:

*Im Sturm der Schlacht, wenn alle Herzen
pochen,*

Unter den Säbeln trunkner Janitscharen

Mir seinen Segen fordern war mein Wunsch,

de ha épen illy pompás környelményű
lyánykérő helyen nem történhetett is a'
dolog, még is megelégszik az eljegyzés' tör-
ténéteivel,

Den schön und gross doch war der Augen-
blick,

's szerelmének lángja nem lehet nagyobb
mint most

— — wir haben uns gefunden,

Da draussen mag es stürmen wie es will

Uns trennt es nicht. — — —

Was ewig ist, wie uns're reine Liebe

Das geht nicht unter mit dem Sturm der Zeit;

és még is a' boldogtalan a' szerelemnek ezen
boldog pillantataiban halni akar. A' halál-
nak csak hangja is borzasztja a' szegény
lyányt, s' vigasztalásúl most azt hallja,
hogy a' legény vele együtt akarna meghal-
ni. Nekünk, úgymond ez, nagyobb örö-
meket már nem adhat a' földi élet, nincs
tehát egyéb hátra, hanem hogy az égbe
reppenjünk, hogy így a' meghallgatást
nyert szerető, másik kívánságát is, a' baj-
nokhalált, egy füst alatt elérhesse. Valóban,
Édes Barátom, nem tudnám hirtelen meg-
mondani mellyik lett légyen nagyobb örö-
jögés: az a' poenitentia tartás e, mellyet
a' dicsőséges emlékezetű La Manchai Lo-
vag a' Sierra Morenán képzelt szerelmé-
nek kinjai miatt kiállott, vagy ez a' ha-
lál után dühödés, épen most a' mátkaleány'
karjain, midőn még a' veszedelem nem

utolsó, 's még a' Bécsi parancsolat sem hirdettetett ki? Az a' környülmény, hogy La Manchának nagy fija legalább érthetőleg fejezi ki magát, a' Körneri Hősifjú pedig, azon szavakon kezdve *Nicht ohne Dich Geliebte*, egész a' *Liebe Gottes-ig*, fülnek és szemnek és értelemnek megfoghatatlan dolgokat énekel, hajlandóvá teszen, hogy a' függőben tartott ítéletet az utolsó' részére határozzam el, annyival inkább, mivel lyánykájának mind a' *Nicht ohne Dich Geliebte-t* megelőző, mind a' *Liebe Gottes-t* követő szavaiból jól eszébe vehetné, hogy ennek a' halálhoz semmi kedve nincs. De az a' kőszívű erre nem ügyel, sőt a' negyedik felvonás' végén maga kéri Zrínyit, nem csak hogy őtet az Asszonyok' megszabadítására ne használja, hanem hogy azokat is velek együtt halni engedje. Meg kell vallani, kegyetlen egy lovagszerelem!

Azt szeretném tudni mindenek felett, hogy ezen három személyek tulajdon képen mi hasznót tesznek a' mi drámánkban? Az, hogy Zrínyi úgy is festessék, mint háznép' atyja, talán nem vala rossz gondolat; de hogy a' magában nem rossz gondolatot Körner a' drámai actio' megelevenítségére használni nem tudta, már talán máskor is mondtam. Az Asszonyok Zrínyire nézve nem tesznek egyebet, hanem hogy a' veszélyben maradhatásért könnyörögnek; de minekutána Zrínyiben ezen könnyörgések látható 's az actiót előre haladtató belső mozgást nem okoznak, 's többször

ismételtetvén a' Zrínyi egész háznépi fekvésének egyformaságot 's unalmat kölcsönöznek: úgy látszik, hogy az a' két asszonyi állat itt nem áll egyébert, hanem, hogy az üres scenákat betöltse, 's legyen valaki Szigetváratt, a' kielőtt az ostromi történetek elbeszélletvén, a' Néző tudhassa minő dolgok folytak a' coulisszák megett. Az Anya és Leány közt történő beszélgetések ugyan mind valóságos megállapodások, mellyek a' Zrínyit körülfogó drámai lassúságot még lassúbbá csinálják.

Sokkal inkább ellehet azt mondani a' két Szerelmes' scenájiról. Ez a' szerelem itt valóságos episod, melly az actióra semmi befolyással nincs: 's minő művészi törvény adott a' Dramatikusnak engedelmet, hogy várostrom alatt megtörténhető scenákat eposi szabadsággal tüntessen fel? Voltaire azt jegyzi meg valahol, hogy tragoediában a' szerelemnek vagy fő rollát játszani, vagy egészen elmaradni kell; 's úgy vélem igen helyesen. A' szomorú katastrofájáju, 's eleven színekkel rajzolt szerelem a' második helyen bizonyosan ártani fog a' darab' fő pontjának, 's nem engedi meg, hogy érzeményeink egy pontban concentráltassanak: ha pedig gyenge színekkel rajzoltatik, vagy épen árnyékba tétetik, akkor ízzelenebb valamit nem is képzelhetnél. Wallenstein mellett is van szerelmes pár: de Wallenstein egy több darabokból álló nagy Egész, hol egy nagy kiterjedésű történeli körben számtalan kisebb, és nagyobb alakok

lebegnek előttünk, mellyek, a' szüntelen szemmeltartott kolossalis főalakkal, meg nem szakadó öszvefüggésben állanak. Piccolomini és Thekla Wallensteinnak karakterében, a' legelső vonást világosítják meg; 's egyéberánt is a' Wallensteini nagy szövedék' második részében a' Piccolominiak előlállanak. Körnernek nem jutott az a' szerencse, hogy személyeinek, kiváltképen Zrínyinek, sok jelentő vonásokkal gazdag karaktert adhatott volna; 's így semmi esetre nem vala szükség Juranicsékat azért állítani fel, hogy Zrínyinek magyarázatot, 's világitást kölcsönözzenek. A' tett, melly szerént Zrínyi a' szerelmeseket boldogítja sem ő benne vagy nemzeti, vagy individualis karaktervonást nem teszen, drámbailló karaktervonást tudnillik; sem az egészre semmi befolyást, 's előre mozdítást nem okoz. A' szerelmes pár' boldogításával Zrínyinek drámai fekvése még szűkebb leszen. Olyan ember ez, ki maga körül boldogságot és veszélyt parányi kérésre megenged, 's így a' bajnokhalál' nagy ohajtása miatt sorsa felől különben is nyugodtt lévén, és sem mást nem háborítván, sem maga nem háborítatván fel nyugalmaiból, kétség kívül elég igazságos lesz benne meg-egyezni, hogy miatta a' Nézó vagy Olvasó is telyes nyugalomban maradjon, a' Költőnek hagyván a' gondot, miként igazolja meg a' felvett Tragoediai czímet? Vagy talán épen ezen megigazolás miatt kellett a' Juranics' es Helena' utolsó véres scenájoknak

feltünni? De hidd el, Édes Barátom, hogy ha minden francia hamis delikatesszt felreteszünk is, még is lehetetlen jóvá hagynunk, hogy a' tiszta, emberi, szelíd szánakozás' érzelmei helyett, a' scena visszaborzasztó iszonyodással profanáltassék. Ha olvasom Istvánfinál, hogy Dobozi mint ölte meg Nőjét, szánom a' kétségbe esett Hóst, ki saját kezeivel dülja széllyel az életet, mellyet utolsó cseppvérével kész volt volna védeni: de játékszínen épen úgy visszaborzadnék az előttem repraesentált történettől, mint a' Schiller' haramjájiban az Amália' meggyilkoltatásától. Ne mondja senki, hogy a' nyugalom, mellyet a' Schlegeltől tanult *Verklärung*-keresés itt is el akar önteni, megszelídítheti az irtózást; az a' Helena' szájából zengő tiráda, melly így végződik:

So tödte mich! und küsse mir die Seele

Mit Deinem Brautkuss von dem blassen Mund!

minden előtte és utána felaggatott poetai rojtokkal együtt, mellyek ezt az egész scenát Körneri szokott cifrálkodással ékesítik, az irtozáshoz még utálatot is kever. Mert mi lehet utálatosb, mint mikor egy vinyogó leányka, kinek az egész darabon keresztül mások' biztatására volt szüksége, most halált kér, még pedig nem kétségbe esve, hanem a' bajnok ifjún felül emelkedett nyugalommal, cifra transcendentalis kitételekben, és kikeresett elmésséggel felelgető rímek közt? Ez a' lélekbosszantó piperéskedés, melly Körnernek egész da-

rabján előmlik, sehol sem inkább visszatoló, mint ott, hol a' pathosnak kellene uralkodni. A' való pathos czifrát nem ismer; mikor a' görög Klitemnestra csak a' színen kívül hallatja saját gyermekének gyilkoló kezei alatt szavait: *O fiam, fiam, szána-kozzál anyádon!* kétség kívül hogy ez a' piperétlen felkiáltás, a' szem előtt meg nem jelenő Asszony' szájából hatalmasabb, 's egyszer'smind művészhez illőbb megrázást hoz elő, mint a' Körnereknek minden rímelt flosculusaik.

— — Soha sem kérdem, ha sors által igazgattatja e a' Költő drámájának folytatját, vagy emberi szabad akarattól? Így vagy úgy, mindenik esetben az actionak szakadatlan előrehaladásban kell, az okok' és következők' egymásból függő lánczán, mozogni. Ha a' láncznak mindegyik szeme, a' maga látható összefüggésében, pillantatról pillantatra nem halad el a' többi után szemeim előtt; ha itt vagy ott megszakadás vagy hézak történik; ha máshonnan, nyilvánóságos ok nélkül, idegen szemek csatolják a' lánczhoz magokat: mindannyiszor, szeretném a' Szerzőtől megtudakozni, mi vitte legyen reá, hogy drámaírással keressen dicsőséget, vagy kenyereit, holott azt akar napló könyvirással, akár aphorismákkal sokkal könnyebben kereshette volna?

De nem való e, Barátom, hogy az Aristotelesek a' már kész mesterművekből abstraháltak theoriájokat? Azért sok drámaenyvező, a' maga geniejébe vetett lélekényhitő bizodalmánál fogva, semmit sem gondol a' világ' minden Aristotelesével, és ír; a' maradék' philosophusainak hagyván a' gondot, hogy írásaiból, ha tetszik, theoriákat abstrahalgassanak, mellyek szerént ötöt, érdemeihez méltóképen, megítélhessék. Én magam is úgy hiszem, hogy a' genienek nem mindég kell az Aristotelesekkel gondolni, szintén úgy, mint Scaliger a' Horatiusi *nec quarta loqui persona laboret*-tel nem gondolt; de csak még is kell valamikor ő reájok is figyelmeznii, ha mindjárt csupa illendőségből is: mert a' tizenkilencededik században, Europai nagy nemzetekhez közel, theoriai tudatlansággal, 's készületlen, szilaj természet' kirohanásával dicsekedni, ha szabad mondanom, nagyon későn jövő dicsekedés. Alkalmasint Jeruzsálemi András Királyunk' idejében állott volna az a' maga helyén; ma már némelly gonoszok azt is láttattak magoknak észrevenni, hogy az illy dicsekedő Uraknak írásain a' theoriai tudatlanság, és készületlen természet jól kitetszik ugyan; de az a' szilaj szó, 's az azzal együtt járó élet és tűz, Múzácskájoknak egyetlenegy lebegésén sem leve láthatóvá.

Ha csak azt is meg kellene már egyszer tanulnunk, a' mit bizonyos köz tiszteletben álló Epigrammatistánk is emlegetett, hogy *természet* a' mindennapi világban és *ter-*

mészet a' művészi világban, két egymástól nagy mértékben különböző dolog; tehát *ember* is a' mindennapi életben, és *ember* a' drámaiban, két egészen megválasztott tünémeny. Sok karakter, úgy a' mint a' 'historia' töredékeiben áll, nem képes semmi pragmatikai kifejtegetést elfogadni; és ha pragmatikai kifejtegetés nélkül állítod fel karaktereidet: úgy drámádnak minden új situatiója *deus ex machina*-ként fog feltünni. Pedig a' mai mythológiátlan világban, a' hitetleneknek illy nagy serge közt, a' *dignus vindice nodus*-sal sem menthetjük többé magunkat.

Az emberi léleknek egyik legnehezebben felfejthető állapotja, magát önnkényt, tellyes szabadságban és nyugalomban halálra szánni. Mert kényszerítő környülmények közt, szabadulás' reménye nélkül, vagy fájdalomtól ostromoltatva kezét emelni magunkra, igen is könnyen megfogható dolog; de halni mint Kalanus kényszerítés nélkül, érzéketlen nyugalomban, ezt Történetírónak elhihetem. Drámaköltőnek hinni nehezen fognám. Nincs mód, hogy drámai lehetőséget nyerjen az a' tett, melly szerint valaki, az emberi természettel nyilván ellenkező állapotot, előre ment megrendítő okok nélkül ohajtson és szerezzen magának. Tökéletesen értem Egmontot, midőn a' maga ellenségének fijától szabadulás után tudakozódik, 's még egyszer az életre visszatekint; 's e' visszatekintés után, a' következő resignationnak nyugalmbát annál emberibb világitásban látom feltünni. De hogy

a' patriotai halni akarás' nyúgalmát drámai mód szerént tökéletesen érthessem, arra valami ollyas kívántatik, a' mit a' Collinok és Körnerek még ki nem találtak; kiváltképen pedig akkor, midőn a' megfoghatatlan nyúgalom a' gyenge Nő' karakterébe tétetik által, 's akkor midőn a' szabadulás útja még nyitva van.

Ez tehát ismét egy tekintet vala a' Szigetvári halottakra, de Te már régen kívánsz az úgynevezett oroszlányról, a' sok ragyogó czímekkel ékes Szolimánról halani. 'S íme tehát ezen Körneri nagy Oriásnak némelly vonásai, hogy sürgetéseidtől végre megmenekedhessem. Megvallottam már egyszer, hogy a' Szolimán' karaktere nincs actio nélkül, de nem vallottam azt, hogy a' Szolimán' rajzolatjával megvolnék elégedve. Mennél nagyobb kolossust akart itt a' Költő felemelni, annál nevetségesebbé tette magát fáradozásával. Valóban, Édes Barátom, nem határozhatnám meg könnyen, valyon a' Szigetvári Heroínak' tirádájikat, vagy a' Szolimán' rodomontádjait tartsam e gyűlöletesbeknek? Juttasd eszedbe Plautus' Pyrgopolinicesét, 's szemléljed itt a' Római játékszín' dicsekedő katonájának hasonmását Szolimánban. Ez szüntelen világhódításról, örök hírről, rabbá tett szerencséről, csillagokra füzött névről, lehetetlenség' meggyőzéséről beszél; magát Bajnoknak, oroszlánynak, phönixnek, szerencse' Urának és ki tudja még minek nevezi; hasonló complimenteket fogad el ud-

varának nagyjaitól; Vezére, Orvosa, és Foglya előtt egyformán dicsekszik nagy tetteivel; szóval noha Körnernek egész Drámáján keresztül a' bajnoki karakter' legkitetszőbb vonása a' dicsekedésben áll, 's azzal minden személyek bő mértékben kikészítve vannak: még is maga Szolimán a' többeknek egész seregét, mind gyakoribb újrakezdésekkel, mind hyperbolájiinak szertelenségével, Császári módon felülmúlja. Jele, hogy Szolimán Körnernek legkedvesebb gyermeke; 's lehetséges vala e, hogy a' kedves gyermekeken az atyai elkényeztetésnek örökös jelei ne maradtak légyen?

Voltaire azt mondja, hogy ugyan azon tárgyat különböző bánásmóddal lehet majd tragediai fensségre felemelni, majd comœdiai alacsonyagra levonni. De bizonyosan ezen állítást csak háznépi scenákról lehet helyesnek gondolni; mert a' mindennapi életkörben meg nem történhető dolgokat a' comicum' határai közé csak parodiák által lehet lekényszeríteni, mellyek a' comicumnak legalacsonyabb neméhez tartoznak. Minden tudja, hogy a' parodiai dolgozás abban áll, ha vagy a' nagyot nevetségesen kicsinyítő, vagy a' kicsinyt nevetségesen nagyító világításban láttatjuk. Valahányszor olyan Iró, ki a' nagyságnak való képét sem érzelmének sem képzeletének élébe állítani nem tudja, nagy embert akar rajzolni, esalhatatlanul kisebb vagy nagyobb mértékben a' parodia' második módjához közelít; mert szűk érzelmének 's

képzeletének tárgyában kicsinység és a nagyságnak hamis attributumai szükségesen egyesítenek. Nem látod e, hogy a Körneri Szolimán is nagyon parodiai alakban áll elő? Költőnk minden bizonnyal egy munkássághoz szokott, nagy czélokkal és kívánságokkal telyes lelket akart Herosának kölcsönözni, 's benne hódító Bajnokot és Despotát egyesíteni. 'S mond el nekem, Édes Barátom, miképen van ez a kép előállítva? Irtam már a' szertelen dicsekedésről, 's ez Bajnokunkban a' legfőbb vonás. Ha Szolimánnak első monologját keresztül olvastad, akkor az egész drámában előforduló minden beszédeit alkalmasint olvastad; az abban többek közt találkozó

Ich hab' gelebt, ich fühls, für alle Zeiten,
Und an die Sterne knüpft' ich meinen Ruhm.

minden más helyeken is több vagy kevesebb hasonlatossággal újra megújra szemed elébe fog jöni. Megkíméllek a' kiírásokkal, úgy vélem elég unalom zsibbasztott midőn a' munkán magad keresztül futottál. Megkíméllek azon helyekkel is, mellyekben újra meg újra ismételteti: mint reszketett a' világ ő előtte, mint járt ő omladékokon 's holttestek felett, mint zuhított milliokat a' halálba, 's több e'félék, mellyeket midőn hallok szüntelen a' Horatiusi kérdés: *quid dignum tanto?* tolakodik ajkaimra. Még a' Lessing' Minnájától tanultam, hogy az ember rendszerént a' mi jót nem bír, arról gyakran, 's a' mit bír, arról ritkábban

szokott beszélni; 's úgy hiszem, hogy ezt közönségesen minden sajtáságokról lehet állítani. Jaj annak a' dramatikusnak, ki Személyének karakterét nem tudja másként előadni, hanem annak saját kinyilatkoztatásaival! Thersiteseket, Pyrgopoliniceseket és Thrasókat kell hyperbolás önnmagasztalásokkal rajzolni, nem pedig tragoediai Hóst. Egyéberánt egy dicsekedő vén Despota, ki elég ostoba magát a' szerencse' Urának nevezni, 's Vezérjétől azon komplementet elfogadni, hogy az egész természet neki engedelmes szolgálatjára van; ki halálától két lépésnyire, több mint hetvenedik évében Achillesi dühösséggel szilajkodik; most csekélységekért fejeket nyakaztat, seregének egyik felét saját szavaiként a' másik fél' csonthalmain akarja halálba zuhítani, lehetetlenségben kívánkozik győzni, emberútálónak, világpusztítónak hirdeti magát; majd a' legszembetűnőbb gorombaságot kész saját embereitől is csudált, szokatlan lágysággal megbocsátani; világhódításról beszél, 's épen akkor kétszázézezzel két ezer ellen hijában küszködik, 's meggyőzve hal meg, hogy a' mellé rajzolt parányibb alakoknak jusson a' győzelem: egy ilyen ember lehetetlen, hogy a' maga óriási fejtartásával, előttünk végbemenő tetteinek kicsinységére nézve, csúfos ellentételt ne formáljon. Azt mondod e, hogy Zrínyinek ellenében az Oriás' hijában küszdése nem képtelen, 's ez által csak amannak nagysága világittatik fel? De az a' baj, hogy régibb megjegy-

zésemként, Zrínyinek actio nélkül való karaktere az óriás mellett nagyon homálylan áll, mivel nem ez Zrínyire, hanem Zrínyi erre csinál drámai befolyást.

De miért kínozlak én Téged, 's miért kínozzom magamat ezen fejtegetésekkel? szükség e Körner miatt úgy fáradozni, mintha valamely minden tökéletességek' magvait magában hordó, de még ki nem fejlett, fiatal geniének művét tartanánk magunk előtt? Az örök egyformaságnak unalma, az üresség miatt talált pötölék scénák és beszéltek, a' semmit sem mondó flosculusok, hamis pathos és hiú elméskedés: nem geniének jelenségei, melly a' maga ki nem forrott, ki nem tisztult állapotjában is külömbféséség, erős érzelem és telyesség által mutatkozik. Azt vélte talán Körner, hogy karaktereinek állandóságot kölcsönöz, ha személyeit szüntelen egy ideával foglalatoskodtatja, 's azoknak ajkain szüntelen egyforma jelentésű szollásformákat hágy zengeni? De mit vélt akkor, mikor *ezüstpillantásokat, harmoniai zengzettel telyes sűgárillatokat, a' virágok felett zephyrsusogássá való szélvészti menydörgést, magát örökkévalósággá kiszélesítő atomust*, és száz meg száz ilyen semmiségeket írt? Szánakozást érdemlő állapot már csak az is, ha valaki az ilyeneket szépség gyanánt olvassa; hát még ha valaki szépség gyanánt írja! Pedig Körnernél az Aszszonyok és Juranics mindég, nem csak egyes kitételekben, de az egész dialogon keresz-

túl, illy semmiségekkel virágozzák fel beszédeiket. A' Szolimán' szavai mind megannyi szappanbuborékok, mellyek szívárványi színekkel játszanak, 's fontosságokra nézve a' levegőnél is könnyebbek. Midőnant mondja, hogy ő a' *lángoló (?) világot is hatalma alá kényszerítette volna, ha egyedül csak ő lett volna Bajnok a' világon*: nem fogsz e a' kitétel' hérosi nagyságán hangos kaczagásra fakadni? Nem épen azt teszi e ez, mintha magyar köznépi tréfánk szerént azt mondaná, hogy *néki hét puszta faluban párja nincs?* És még is ezer hála a' Költőnek, hogy legalább érthetjük a' mondást; mert sokszor ugyan kénytelenek vagyunk függőben maradni, ha értelmi homályt magunknak tulajdonítsunk e vagy más valakinek? Jutnak e azon sorok eszedbe?

Wenn dann der Tod den Siegenden bezwingt,
So weckt Natur tausend geheime Stimmen,
Und lässt es ahnend seiner Zeit verkünden,
Das sich der Phönix in die Flammen stürzt.

Apollo leszesz, mihelyt megmagyarázod: mik azok az említett titkos szavak, mellyek olly prophetai lélekkel bírnak? Pedig liány illy helyek vagynak még a' darabban!

Nem gyötörlek többé, Kedves Barátom, csak azt engedd még kérdenem, ha az ollyan tünemények, mint például a' Szolimán és Ujlaki által váltogatott beszédben az *oroszlányról, medvéről, ebről és macskáról* szolló elméskedés, valóban Shakespearei humor' csapongásai gyanánt álla-

nak e ott? Mondhatom, hogy azon két Úrnak a' humor nagyon rosszúl áll.

Igazad van, Édes Barátom, a' Régiek Senariusokban írták a' játékszíni dialogust: de szükség e ezen példát követnünk? A' Senarius ha szabadság nélkül spondaeusokkal vegyült jambusokon lépdell, az Alexandrin' unalmas menetelével bír; ha pedig hármas szótagu lábakkal kéjed szerént elegyíted azt, úgy füleim érezni nem fogják, miben különbözzék versorod a' prozától. Voltaire, ki minden Franczia előítélet és irigykedés mellett is, sok jót által tudott látni, jól érezte az Alexandrin' kínos lassúságát, 's merészkedett, a' Párizi Theatrumon szokatlan példával, némelly darabjainak versorait két syllabával kevesebbíteni; 's ha ezen merészkedés a' despotismushoz szokott franczia Literaturában jól állott, mi kötelezhetné a' mi szabadságunkat, hogy a' halotti pompaként lassan mozduló senariustól el ne távozhassunk? Rég az ideje, hogy a' Németek quinariusokat irkálnak, 's annak egyformaságát pótolék - syllabájú sorokkal lebegést kölcsönöznek; 's mi tilt meg, hogy ezen jobb példát ne kövessük? Nekem valóban, midőn a' magyar Zrínyit a' játékszínen declamáltatni hallottam, a' Szemerétől megtartott quinariusok kellemetesen zengettek füleimbe.

Hallottad e hogy Szemere még a' Körner' rimelt *) sorait is hasonlólú rimelte fordításában? Ezt neki mint Fordítónak rossz neven venni nem akarom, mert hiszen, ha vétett benne, hogy originalját ezen bohóskodásban is követte, bizonyosan eléggé meg volt büntetve azon fáradság által, melyet a' rimkeresgetés mellett szükségesen kellett szenvednie; hanem Körnernek, úgy vélem, minekutána külömben is olly sok poetai czafrangokkal ékeskedik, a' czifrázásnak e' nemét bizvást abban lehetett volna hagyni. Kénytelen vagyok megvallani, hogy én a' rimjátékot Schillerben sem szerethetem. Telyességgel nem értem, miért volna hasznos a' versforma' egyenlőségében a' drámai folyamatot figyelemmel kíséző Nézőt vagy Olvasót váratlanúl valamelly fülcsiklándó párhanggal lelni meg, hogy a' drámai Személytől egyszerre a' Költőhöz kapattassék

*) Az idegen gyökök kikeresésében, midőn azokat nyelvünkbe által akarjuk tenni, elég vigyázók nem lehetünk. Azoknak elfogadásában szükségesképen megkivántatik, hogy azok helyesen kerestessenek ki, és olly könnyen érthetők legyenek, hogy azokra a' hazafiak mindjárt reá esmerjenek, külömben azok az ujonnan koholt gyökök közzé számíthatatnak p. o. Rim és ebből rimelni ezen képzelt törzsökhől rim, helyben nem hagyható; mert ez a' Francziáknál, vagy a' Német Reim, vagy a' Görög Ρυθμοςból eredett, következőleg abban a' gyökér meg vagyon már rontva. Gróf Teleki József.

vissza, 's ez által a' behatás kisebbedjék? Ez annyival visszásabb, mert a' rímek mindég a' pathetikus helyeken tűnnek elő; mi nevetségesb pedig, mint azt gondolni, hogy a' pathostól megkapott Személy, midőn gyakran magáról is meg kellene feledkeznie, elég nyugalommal bír, mesterséges versificatióval tépelődhetni? Ha van darab, hol ezt valamennyire türhetem, az Orleansi Szűz leszen az. A' romantikai szellem, melly mind magán a' tárgyon, mind a' műven elterjed, megengesztel a' rímek' csengésével, legalább a' játékszínen; mert a' szép Lyányka' fejében a' sisakot, 's oldalán a' kardot semmivel sem tarthatom szokottabbaknak, mint drámai Személynek szájában az octáv-rímeket; 's a' két szokatlanság egymást enyhíti. De mikor a' halál' pillanatiban rímeltetjük Személyeinket, mikor a' szerelmes Leány Sonettben zengeti monologját, 's mikor mindenek felett az őszült Zrínyi nyolczas rímekben poetáskodik: akkor, Édes Barátom, lehetetlen, hogy e' csengésbongás' kakodaemonát meg ne átkozzam, 's egyszermind az attól háborgatott Poetát keresztyénhez illő felebaráti szeretettel ne szánjam.

Ne véld azonban, mintha megesküdtt ellensége volnék a' rímeknek. Szeretem én azokat a' magok helyén, 's a' verselés' egyenlőségében; 's nem is látom által miért volnának kárhuzatosok, ha bár Homér és Pindar, Virgil és Horácz nem rímelték is soraikat. Hangegyformaság a' rímekben, és tactusegyformaság a' mértékben hasonlóké-

pen csiklándozzák a' fület; 's minekutána poetai élet és mindennapi világ, vers és próza, ének és beszéd olly természetesen különböznek egymástól: egyik sem lehet a' kettő közül sem természet ellen való, sem romlott ízlésnek következése.

Meg tudnád e magyarázni miben álljon tulajdonképen a' beszédnek telyes hangzása? Nekem úgy tetszik, hogy ezt 's az e'félét könnyebb érezni, mint megmagyarázni. Minden nem egészen tompa fül észre veszi, hogy a' prózában is nem minden, egymás után akarmint következő, hangok adhatnak kellemes gördületet; 's az a' mit Cicero *numerus*nak hív, 's a' mi mind Cicerónak, mind az ő mesterének Isokratesnek műveiben olly kedves mozdulatokkal érdekli füleinket, értetheti, legalább éreztetheti velünk, miképen a' helyes hangöszverakás mind érzeinkre, mind lelkünkre különös behatást csinálhat. Ki merné tagadni, hogy ha a' csupa próza, csaknem észrevehetetlen hangrakásbeli mesterség mellett is, nagy behatással munkálhat reánk: a' mértékelt verssor bizonyosan még nagyobb erővel kap meg bennünket? Tagadhatatlan, hogy a' mértéketlen verssor is csupán a' szótagok' rendes felszámolása, 's helyes megszagatása által adhat telyesen hangzó numerust. A' Superintendens Kis' közönségesen csudált epithalamiumában, 's Berzsényinek váltórímű Alexandrinjeiben kellemes hangzású rendek találkoznak; de bizonyos az, hogy ezen kellemes hangzás tulajdonképen csak

próza numerus; és mivel Isokratesnek és Cicerónak sok helyein a' próza numerushoz még a' rím is hozzá járúl, látni való, miképen a' mérték nélkül rímelt vers az oratori numerustól csak az által különbözik, mert a' szótagok' száma jobban meghatározott, 's a' rím állandóbban fordul elő. Nem természetes következés e tehát azt kívánni, hogy versíróink egy lépcsővel felebb hágjanak, 's rímeiket mértékkel elevenítvén, mind egész soraiknak az érezhetőbb lebegés, mind véghangjaiknak a' tellyesebbé tett tónus, és még többször a' rímemelkedés' és hanyatlás' váltó modulációja által, magasabb kellemet kölcsönözzenek?

Ki nem tudja, hogy mérték és mérték közt nagy a' különbség? Vagynak mértékek mellyeket meg rímelni vissza's érzéseket gerjesztene. A' Hexameternek és Pentameternek modulációja olly tökéletes, mindenik verssor magában gondolatván olly egészet formál, 's a' caesurákon olly egyforma 's olly élesen érezhető tactussal érdeklí füleinket: hogy itt a' rím' hozzátétele szükségesen kedvetlen hangokat fogna szülni. Mert ha Leo' módjaként használjuk a' rímet; akkor a' már magában felső pontig vitt moduláció a' szépség' határain kívül ömleni kényszerítették, a' versnek tökéletes egésze két hiányos részre választatik el, 's a' caesurákon lévő tactus olly rendkívül élessé tétetik, hogy az többé fület nem gyönyörködtethet. Ha pedig úgy akarnók a' rímet használni, mint a' Juvenális által

gáncsolt *Attin*, és *Delphin* véghangokkal egymásnak megfelelő két verssorban; akkor a 'hexameter' felebbi tökéletre nem hágható modulatióján kívül, a' sorok' hosszúsága miatt a' rímtávolság' helytelensége is nagyon kitetsző, 's lehetetlen, hogy a' hallgatót kedves visszafordulattal lepje meg.

A' lyrai poesisben előforduló mértékek, nem bírnak olly tökéletes modulatióval, még is sok van köztök, mellyek a' rímelést el nem fogadhatják. Az asklepiusi és alkeusi verssor' végén álló daktylus lehetetlen, hogy kedves hangu rimet fogadhasson el; mert a' daktylus' modulatiója nagyon sebes hanyatlásban száll lefelé, 's az egész verssor mind a' két mértéken külömben is igen egyforma hangokat ad, 's egyik sor a' másik után jóltevé külömbféleség nélkül következik, 's a' daktylus' sebes hanyatlásában álló rímtől még unalmasb folyamatot kölcsönözne. 'S innen van hogy a' daktylussal mértékelt rímes versnek vagy spondaeussal, vagy fület érdeklő tónusu pótoléktaggal kell végződnie; melly végződés a' vers' egész menetelének tökéletesen érezhető más fordulatot ad.

A' mérték' minden nemei közt egy sem fogadja el a' rímet nagyobb könnyűséggel, és kellemmel: mint a' jambus és trochaeus. Mindegyiknek modulatiója nagyon szelíd, 's nem felette szembetűnőleg érezhető; 's még is a' prózai numerust sokkal felülhaladja, 's így rímmel párosítatván a' versnek sok muzsikai lebegést szerezhet. Az így szerzett muzsikai lebegés mennyivel kedvesebb

legyen a' csupán szótagra számolt és mér-
 rimelt prozánál, arra, úgy vélem, nem sok
 magyarázat kell. Vessük össze a' Hans Sach-
 sok' méretlen sorait a' Bürgeri szép modu-
 latióval; vessük össze Zrinyink' rend nél-
 kül következő hangjait Daykának szép zen-
 géseivel: 's ha nem fogjuk a' különbséget
 érezhetni, ha nem fogjuk a' mértékelt rím'
 kellemetességét általláthatni: akkor, úgy
 vélem, a' világnak minden logikusai és hang-
 mesterei sem segíthetnek rajtunk. Európá-
 nak művelt nemzetei jónak látták a' rímes
 versmértéklést elfogadni; köztünk is már
 Faludinál tagadhatatlan nyomokban látszik
 az, 's az újabb időkben kezd mind inkább in-
 kább terjedni. 'S bár némellyek vagy azért
 mivel a' régítől elszokni nem tudnak, vagy
 azért mivel a' gondosabb munkát restellik,
 a' szebb pályától hátra vonódnak: még is
 remélhetjük, hogy füleink a' telyesebb
 hangzás', és jobb moduláció' kedves voltá-
 nak érzésére lassanként elfognak készülni.

Ki lesz enélégé hiszelékény Berzsenyi
 által megcsalattatni, midőn a' csudálatos íz-
 lésű Férjfiú a' rímelt jambust és trochaest
 a' Leoninus versekkel egy rangba helyheti,
 's az egész művelt Europa' gondolkozásának
 helyes voltát kétségbe hozni akarja? Tamúl-
 tam ugyan még gyermekkoromban a' Phae-
 drusi mondást, melly szerént egyetlen egy
 ember egész sokaságnál gyakran többet ér:
 de hogy épen Berzsenyi annyi sok száz és
 mindennemzetű Költöket, annyi sok hely-
 ben hagyó Kritikusokat, és nagy Nemzeteket

jó ízléssel és éles ítéllettel felülhaladjon, ez megvallom, fejembe nem férhet. Auctoritásokon ugyan építeni nem szeretek, de hibásnak tartom a' paradoxumok után kapkodást is; leginkább pedig akkor, mikor a' paradoxum a' közönségesen megismert valónak, jónak, és szépnek törvényeit igyekeznek sértetgetni. Vagy talán a' paradoxum-keresést némelly ember a' dicsőség' útjának lenni gondolja? Hidd el, Édes Barátom, veszedelmes gondolat! Mert nem mindennek adatott Rousseau-i tehetség; 's Rousseau-i tehetség nélkül, a' paradoxia nevetséges világítást vet reánk. Milyen még, ha nyilvánná tétetik, hogy valaki a' paradoxumot saját haszna miatt vadássza? Nem világos e pedig, hogy Berzsenyi csak azért készül az egész pallérozott Európát barbarok' honjává demonstrálni, 's csak azért készül ifjainkat a' jobb ízlés' útjáról félrevezetni; mert tulajdon rímes prozáját akarja kritikusanak méltó gáncsaitól örökre megszabadítani? *Inde prima mali labes!*

Érteni fogod, kedves Barátom, hogy Berzsenyinek, a' Tudományos Gyűjteményben álló, azon munkácskájáról szólok, melyben a' mértékelt rímes vers ellen kikelni jónak találta. Bajos dolog az a' fejtegetés. Mert sokszor az embert szórszálhasogatásra vezeti, 's a' szórszálhasogatás mindég tévedésre és sophistáskodásra viszen el. Ha pedig éppen azért kezdjük a' fejtegetést, hogy általa valamely nyilyán hamis ügynek szerezünk védelmet: úgy tanácsosb lenne mindörökre fejtegetés és resultatumok nélkül

ten-

tengődni, mint készakarva homályt és hamis tudományt terjeszteni. Mond el nekem, micsoda névvel nevezendő haszon származhatik azon vizsgálódásokból, mellyek szerint a' Szépnek a' közepszerűségben kell állani? Az e, hogy már ezután a' versnek vagy tisztán mértékesnek, vagy csupa rímes prozának szükség lennie, mivel a' rímelt jambus és trochaeus a' közepszerűség' határain túllép? Ne háborítsuk meg Berzsenyit azon boldogságában, mellyet bizonyosan érzett, midőn balúl használt mestereiből a' közepszerűség' principiumát kivizsgálta; de az még is csak rendes dolog, hogy a' mértékelt rímelésnek erővel a' visszásan kifestett képszorhoz kell hasonlítani. Kell e hasonlatosságokból okoskodnunk? És ha kell, miért egyedül a' szoborfaragás mellett maradni? Szabad e belépni a' festőkhez is? Szép e a' művészi kézből csupán fekete színnel de lelkes vonásokkal jött rajzolat? És ha ez szép, megakadályoztatja e szépsége által, hogy az olajfestésnek ragyogó színei szépek ne lehessenek? Nevetséges dolog akár hasonlatosságokkal, akár szórszálhasogató, félig metaphysikai fejtegetésekkel valami olyan dolog ellen beszélni, a' minek megítélését, a' metaphysikai puhatolgatást és dialektikai meghatározást nem várt Europai józan ízlés, már régen eldöntötte. Hogy a' leoninus hexameter, és a' köztiszteletben álló mértékelt rím közt nagy a' különbség, annak érzésére csak fül kell; s kinek az nem adatott, az előtt a' metaphysikának és dia-

lektikának minden subtilitásai sem terjesz-
tenek az illy dolgokról helyes tudományt.
A' ki pedig mero Sophistikai hajlandóság-
ból okoskodik, annak könnyü leszen, a'
skepsisnek ezredeket olta feltalált akadozásai-
ban, most fejer majd fekete ellen találni kö-
tekedést. Mert a' ki az Europai fül' józan
ítéletében kételkedni akar, miért ne kétel-
kedhessék abban is, ha talán a' Raphaelnek
által szépnek talált Europai lyánykát, a'
Néger' horpadtt orru 's kifordult ajku nője
nem múlja e felül szépséggel? Berzsenyi a'
muzsikához is folyamodik erősséggért; de
midőn magának, mint írásából kitetszik, a'
szép művészség' ezen országa meg nem nyílt:
miért nem akart ahoz értőktől tanácsot kér-
dèni? Ha nem máshonnan, legalább a' mi
Gátink' már sok évek előtt köz kézen for-
gott munkájából is megtanúlhatta volna,
miért ad ez a' muzsikai theóriát tanító Úr,
a' Versegi' és Csokonai' mértékelt rímeinek,
más mértéketlen versek felett elsőseget?
Azonban hagyjuk az illyeneket azoknak, a'
kiknek kedvek leend a' Berzsenyi' sophis-
májit nyomról nyomra megvizsgálni, 's
hibáit a' közönség' számára felfedezgetni.
Boldog az, kit Geniusa gyötrő dialektikálás
nélkül önnkényt vezérel a' jó úton! De bol-
dogtalan az, ki fejtörés és körömkoptatás
közt kínozza magát, nem azért, hogy jó
utat találjon, hanem hogy tévelygéseit a'
világ, vagy legalább saját maga előtt, elrej-
tse! *Cselkövi.*

Én előttem a' jambust és trocheust megrímezni, szint' olly nevetség, mint a' dactilust és spondeust mecadentiázni, vagy ha nem nevetség, legalább szükségtelen hijáavalóság, melyet én előttem se Német se Olasz meg nem szentelhet. Az Elegiában és Odában tapasztaljuk, hogy a' metrumok a' rímekkel öszve nem illenek; vagy azért, hogy azok ellenkező természetűek, vagy tsak azért, hogy a' verset igen feszessé 's igen tizifrává teszik; a' jambusokban és trocheusokban pedig legfőbb szépségnek tartjuk. 'S vallyon miért? Én úgy hiszem egyedül azért, mert az Elegiában és Odában látjuk a' nagy láboknak erős hágdozását 's látjuk hogy a' lábok a' rímekhez nem illenek, a' jambusokban és trocheusokban ellenben a' könnyű 's apró tsozogását észre se vesszük, 's ha észre vennénk, itt is szint' ugy éreznénk az öszve nem illést, valamint amott. 'S vallyon azért olly igen szükséges szépség e tehát a' metrum, mivel azt észre sem vesszük? 'S több e az a' semminél a' mit észre nem veszünk, vagy szép e az a' mi tsak addig szép míg azt nem látjuk, 's a' minek szépsége csak abban áll hogy nem rút? Szép igenis, mert az Olaszok és Németek mondják! De én úgy hiszem hogy az csak olly szépség, mint a' német jambus, mellynek apró lépdelése, az átobata német lábok' botorkálását elrejtí ugyan 's azt a' zordon metrumot, melly az Elegiában és Odában fülünket tsigázta, egészen megszelidíti, de azért sem a'

német metrumot jobbra, sem a' beszédet szebb hangúvá nem teszi, 's minden érdeme tsak abban áll, hogy megszűnik olly rút lenni mint a' rímes Elegia. Mert a' metrum nem lehet egyéb a' rímes versben, mint a' lábok' természetesezerént, vagy kisebb 's nagyobb dissonantia, vagy elfojtott dissonantia, az az, semmi. 'S az illy semmit betsüljük e többre mint az okosságot, melly azt parantsolja, hogy mindent könnyebhítsünk, rövidítsünk, simplificáljunk? De ha adhatna is valamit ez a' semmi, mi volna az egyéb mint külsőség, külső hang? 'S méltó e ennek a' semminek a' legbelsőbb szépséget, a' természetes könnyűség' szabadság' legbájozóbb kellemeit feláldozni, mellyet ez a' semmi a' kényes magyar nyelvben elkerülhetetlenné tesz? Ha szép a' metrum, írjunk mint eddig a' Görögök szerént, de mind az új, mind a' régi Poézis' nehézségeit öszvekötni, 's azzal magunkat torturázni, semmi esetre a' józan okossággal meg nem egyyez. Kell a' szavak' illő gerdületére nem csak a' Poetának, de az Oratornak is vigyázni. De a' szabad gerdület és a' gebedezett metrum között nagy a' különbség: amaz alájok van vetve a' felsőbb szépségeknek, emez ellenben minden egyéb szépségeket maga alá vet, 's ugyan azért sok szépet eltemet, a' nélkül hogy legkisebb szépet adhatna. Minden emberi tudomány tellyes emberi tudatlansággal, tévelgéssel, 's így a' Poesisben is vagynak többféle öszült előítéletek, gyermeki babonák,

sanctionált semmik, mellyek közzé tartozik a' rímes metrum is, ez a' régi 's újabb Poesisnak tsetse betsés kortszüleménye. Ha Leo jó Poeta lett volna, most a' rímes Elégia volna a' Platói legfőbb szép, 's ha Petrarka rossz Poeta lett volna, most a' metrumos Sonettókat tsufolnánk. A' szabad jambust alig látjuk mi teszi verssé, még is szép versnek tartjuk, a' rímes verset ellenben, ha tsak minden lépését dróton nem tántzolja, íztelen barbarismusnak tekintjük, az az amott a' szabadságot okosságnak tartjuk, itt ellenben bolondságnak! 'S vallyon miért? Követők vagyunk, semmik nem egyebek mint vak követők! Nem magunktul kérünk tanácsot, hanem az Oraculumoktul, 's mivel majd ezt, majd amazt vakon követjük, tüled hozzád botorkálunk. De megtörténik az is, hogy az Irók, kik magokat való érdemmel meg nem tudják különböztetni, illy semmikkel akarják magokat kijelelni, 's ámbár tudják hogy azok tsak semmik, még is azokat magasztalják 's sanctionálják, hogy ez által a' magok semmiségét tündököltessék, 's így gyakran a' legjobb systemákat elrontják, 's a' Literatura' hasznát hiúságjoknak 's kajánságbul föláldozzák. Elég példáját látjuk már az Olasz rámára vont Sonettóknak. De mik ezek egyebek mint magokat módolgató, szájakat illegető, selypegő Kokettek, mellyektül a' férjfi ízlés annál inkább undorodik mennél szebben pipeskednek, feszeskednek, ketseskednek és sompolyognak. Önként, szabadon 's

készen kell elővillanni a' Szépnek, mint Mi-nervának, Jupiter' homlokából. Mert ahol egyszer mesterkélést látunk, ott a' szépet, ha van, se látjuk. Az igen mesterkélte formákban pedig még a' legszabadabb beszéd is valami erőltetett színt vesz magára 's az által legbá-jolóbb gratziáját elveszti.

— A' szabad Genie tetszése szerént adja a' Szépnek értelmét; a' vak Követő pedig a' legellenkezőbb climáktul költsönözi; 's ugyan azért értelmében semmi tiszta, semmi harmo-nia nints, 's ugyan azért néki minden szép a' mit ditsértetni hall; szép az emberekből néha fa-jankókat tsinálni, szép a' könyör-gőket általnyársolni, szekérhez kötni 's úgy hurtzolni; szép egy ordítással hadakat ver-ni, 's az Istennét pityeregve kérni, hogy a' holt testet legezze, ne hogy azt a' hogarak hepökjék; szép, mikor Göthe az embert ka-róhoz kötni, felkontzolni, elevenen megsütni, megenni 's megetetni akarja, 's mikor ezt mon-dogatja: Scheiskerle; szép, mikor Schiller az Orleánsi Leányt inspirálja, azzal az An-glusokat megvereti, a' bajnokokat dróton tán-tzoltatja, Wallensteint Tsillagvizsgálóvá teszi, Shakespeare' tsűf phantasmájit és boszorká-nyait újra előhossa, 's mikor ezt mondogatja: Ey Potz Blitz! Das ist ja die Gustl von Blasowitz!; szép, mikor a' finom Olaszok a' napnak és holdnak neki mennek,

azokat leszaggatják és öszvemorzsolják; szép, mikor a' bámúlt Német Tragicusok az ölést előmutatják, az indulatot pedig, melly azt szüli, előmutatni nem merik, ne hogy a' nézők elájuljanak, holott attól kellene félniek, hogy azok el ne alugyanak; a' vak Bámuló-nak, mondom, ezek mind isteni fölemelkedések és zajgások . .

A' ki ditsőségnek tartja azt, hogy a' Görögöket, Olaszokat 's Németeket gántsolni tudja, szint olly gyermek, mint a' ki azokat Oraeulumokká teszi. Nem ez a' hiúság vitt ki tehát útambul, hanem egyedül a' Magyar Ifjúságot akarom az Idegeneket vakon bálványozó 's Nemzetünket csúfoló Recensens' (Kölcsey) mételyétül örizni. Mert az Idegeneknek vak imádása a' nemzetigeniust elfojtja, 's az eredetiséget gátolja. —

. . . Mikor Göthe a' prózát megmetrumozza, és Schiller a' legmélyebb speculatiót megřímezi, én előttem mindenik egyformán távol jár az igazi poétai Széptől; 's mikor én Homért olvastam, minden sorban föl kellett kiáltanom: Vigyázz Athenában vagy; tiszteld az Isteneket! De minden sorban éreztem, hogy én sem bohó Istenek közé, sem divináló lovak közé, sem tuskó emberek közé nem illem.

Berzsenyi.

NEGYEDIK RÉSZ:

I.

..... Némely fiatal Tudósaink nyelvünket sokféleképpen tsigázzák, idétlen új szókkal éktelenítik, természetes járásából kivesszik, deák, német, és frantzia rámára feszítik, meg nem gondolván azt, hogy egygy Ásiai szabású nyelvet, annak kára, romlása 's veszte nélkül, ez vagy amaz Európai nyelv' kaptájára ütni nem lehet; egygy szóval, majd úgy bánnak nyelvünkkel, mint a' fazekas egygy darab keze alá vett lágy agyaggal, mellyből, rúgván a' korongot, kénye szerént olly edényt kerekít 's formál, a' millyen neki tetszik 's jónak látszik. Mikor még höltsőjében gögitsélt a' magyar nyelv Ásiában, vagy abból kikölte után még tsak tördelte a' szokat, mint a' beszélni kezdő gyermek szokta: akkor (és így ki tudná meghatározni hány ezer esztendővel ez előtt) illettek volna bé nyelv-műveseknek némely mai vitzkandozó Tudósaink; mivel azt még akkor kények szerént formálhatták 's

módosíthatták, új meg új, és akarhogy származtatott szókkal gazdagíthatták volna. De most későn állottak elő, 's későn fogtak a' dologhoz; mert nyelvünk már régen kinőtt a' gyermekségből, felhúzakodott, és, úgy szólván, elérte az ember vagy férjfi kort; egész testtel, erős izmos tagokkal bír, éppen hogy idő-korához illendő öltözete nints; mivel elhagyatott állapotban nevedvén fel — mint a' gyámoltalan árvaságra maradt gyermek — ruházatjáról nem volt kinek gondoskodni. Meg van ugyan még most is a' régi köntöse, mellyben minden nap forog, köztünk, de az már szüketske neki, a' mellett nem is tsinos eléggé; és hihető azért zárták bé előtte az ajtót némelly nagy Udvaroknál. Látni való hát, hogy neki, természetéhez 's idejéhez képest, bővebb 's tsinosabb köntösre van szüksége. Minthogy pedig neki, még a' Magyar ruha is, ha egészen új, vagy tarka-barka volna, annál inkább a' deák vagy Római tóga, a' német kaput, 's a' frantzia frakk, igen ellenére van: tehát tsak a' régi viseltes ruháját kell testéhez alkalmaztatni, egygyező színű eresztékekkel bővitgetni, gondosan kitsinosgatni, 's szép természetéhez illesztgetni (de a'hoz értő mester kezekkel ám; mert a' kontárok tsak eltsúfítanák azt), egygy szóval, férjfi korához illő szép magyar öltözetté változtatni. *Bereg-szászi Nagy Pál.*

II.

Ha valaki felakad azon, hogy Szentmiklössy a' maga Hunyadiában nem úgy szöll, hogy minden ízelehesse, hanem úgy, mint tárgyas Költőhez illik; az azon is felakadhatna, hogy a' magyar Játékszínen Stibor nem mostani mentéskében 's dolmánykában, hanem a' maga rangja' és kora' costumjében lép fel. 'S ha ezt kellene nevetéséges megtévedésnek neveznünk, nem kellene e azt is, hā Hunyadi, Stibor... úgy szollanának, a' hogy mi szoktunk szollani magunk között? Ki kívánhatná, hogy az útszákon úgy járjunk mint Ilka, Iréne; de az szükség, hogy ezek úgy öltöztessenek, a' mint öhozzájok illendő. Megtörténhetik, hogy egy szép leány az Irének' costumjében lel valamit, mellyet a' maga öltözetének szépítésére fordíthat; 's nagy okunk lehet reményleni, hogy a' szép magyar leány' öltözete ez által nyerni fog.

Balla Károly.

III.

Német szomszédaink egy populáris Aesthetikát bírnak, a' Schaller név alá rejtezett Schwaldoplerét. Két kis Kötet. Ezt fordítani nem kellene: mert mi lenne abból, ha mi még illyet is fordítanánk? De így szeretnék látni magyarban egy populáris

Aesthetikát, hogy a' szemek valahára föl-nyilhatnának, 's tudnák, mit 's miért kelljen betsülniek; és osztán el kellene tölteni a' munkát felelte sok magyar, deák, német... Költők' munkájikból kiszedetett példákkal, még pedig nem csak a'ban, a' mi szép, hanem a'ban is, a' mi rútság: mert a' mi Ditséróinknek és Oltsárlóinknak é're igen nagy a' szükségök. *Horvát István.*

 IV.

Némelly Criticus az elébe terjesztett munkákra ezt szokta felelni: Jó, jó; de jobb is lehetne. — Melly igen nem tudja némelly ember, hol áll Literatúránk; 's mit ígérhetünk, mit tellyesíthetünk. Kevés mondhatja ezt: Minden meglehet a' mit igazán akarunk.

Nagyot kell a' Literatúrának haladni, melly jó theatralis darabokat szülhet. A' Németeknek elsőbb Próbátételei a' Hamburgi Didascáliák előtt nem vala egyéb, mint idegen daraboknak utánozása — épen úgy, mintha Angelica Kaufmann' Ossiánból vett hisztóriai festéseit másolván, a' hol ő Celta bajnokot festett, mi Mellyvasat vagy Harisnyást festenénk. Azonban, 1790. volt valaki közöttünk (H. A.); ki azt ígéré, hogy minden héten írand egy Drámát. Való, minden nyolcz naphan lehet készíteni egy Beszédet, 's alkalomkor még többet is; de ez és amaz között annyi a' különbség, mint az egyik' 's másik' Entrée-pénzének

külömbősége: itt egy fillért vet a' Kirenö a' tányérra, amott egy forint a' bémenc-tel. *Way Abraham.*

 V.

Elhültem, miket mond a' Jénai Tudomá-nyos Ujságban 1807, egy Recensens Köp-kének jambusai felöl, ki Terentznek Phor-mióját 's Heréltjét fordította. Ugy Göthe és Schiller nem tudnak jambus pentame-tert írni. Mert a' mi Köpkében hibául tétetik ki, arra számtalan példa van mind kettőben. Azt mondja a' többek közt, hogy az ilyen pentameterben szint olly hiba a' senarius, mint a' hexameterben a' hepta-meter. Melly fonákság! A' hexameter a' leggyönyörűbb modulációjú vers, és folya-matja a' sokféleképen ejthető — ◡ ◡ és — — lábak által olly változó, hogy az egyformaság' eluntatásától félni épen nem le-het; de próbálja valaki, írjon tiszta quinariusokat olly számban mint a' men-nyiből Iphigenia áll, 's meglátja, mint fog-füle csiklandtatni. Ugyan azért csak szen-vedhető vagy talán még javaltatható is, ha a' versek nem mindég kapnak caesurát a' harmadik lábban, 's a' második és negye-dik néha spondéusból is áll. — Phaedrus szabadabban írta jambusait, mint Horátz engedi, 's fülem a' Phaedrus' jámbéjonit nem ismerheti nem versnek. *Szentmik-lossy Aloyz.*

VI.

Lévi. Uram! kívántad-e ide mostan jöttemet? Magas parancsolatodat alázatos, szegény Szolgád örömmel tellyesíti. Nem felel. Felső-séges és hatalmas Úr bocsánatot, Ha kérdi hív szolgád: Mi baj, mi gond gyötör? Beteg vagy? Az vagy, az! Szolimán. Te rajtam nem segítsz. Lévi. De még is Uram! Én régi hív szolgád vagyok. Bíz rád magadat. Ha valaki használhat neked, Én vagyok az. Ismered tudományomat's egész Hűségemet. Már negyven esztendő foly el, Miulta drága életedre néz szemem. A' mit tanultam mesterimtől még kisebb Koromban, és a' mit magam később üdön Szerzettem, az Felsőgedé volt ekkorig. Test-alkotásod, test-erőd ismértes Elöttem. Az orvosi tudomány köz jó, egész Világra terjedő: tekéletesen birom; Bizony fogadom, szentül betöltöm tisztemet. Az emberiségnek élete a' te életed: Egy nagy Vitéz, 's Császár egész világot ér. Szolimán. Ismerlek: ismerem eszedet's jó szívedet; Már gyakran adtal életet te énnekem; 'S azért kívántalak ma. Szabadon szollj tehát: Meddig, szeretném tudni, meddig élhetek? Mint illik, igyenes szívvel ez iránt szolly nekem; Csak a' mi igaz, azt akarom én most érteni. Lévi. Uram! Az egyedül ott fejtheti fel ezen csomót. Orvosi tudománynak ereje nem bírhat vele. Szolimán. Oh emberi szegény, gyenge's tompa értelem!

Igy kezdenek beszélni Szolmán. és Orvosa Lévi a' Zrínyi Miklósról írt Drámában. E' versek *tragicus Jambusok. Virág Benedek.*

VII.

Maradjanak meg ezután is közöttünk a' fordításbeli igyekezetek, 's fordítassanak le a' régi 's új világnak minden nevezetesebb munkáji, fogjanak ezekhez a' legjőbb fők is, mert épen tőlök lehet jót várni, ők értik egészen a' munkát; de eljött az idő, mellyben eredeti dolgozáshoz is jobban hozzá kell kezdeni, 's többen. Valamint az Országban lévő becsét a' nyelvnek az teszi, ha a' politikai igazgatás azon foly, úgy a' külföldnek az adhat interesszét megtanulására, ha azon sokféle tudomány-tárgyu eredeti munkák vagynak. Schlötzer megtanúl az egy Nesztorért muszkául, 's még elébb Buffon Hollandusúl, hogy Halesnek a' plántákról írt munkáját megérthesse. Ez ugyan még nem olly dolog, ha külföldi tudós egy nyelvet megtanúl, de becsületes arra nézve, hogy a' külföld bennünket, ha eredeti jó magyar munkáink lesznek, nem tart barbarusnak. Magunkra nézve pedig azon kellene lennünk, hogy Olvasóink nyelvünkön is tanáljanak sok hasznost, sok szükségeset, sok szépet. Mert a'

Publicum nem hazaszeretethől olvas (és való-
jában megkinzott hazafiság volna rossz magyar
könyvet csak azért olvasni, mivel magyar)
hanem azért, hogy tanuljon vagy magát mu-
lassa. Mennél jobban, tökéletesebben kidolgo-
zott magyar munkáknak kellene tehát meg-
jelenni, hogy azoknak belső foglalatja 's ereje
által az Olvasók örömmel rájuk térjenek, 's
azok is, a' kik hazánkban nem magyarul ta-
nálnak szüléjiktől, a' szép 's jeles munkák' ért-
hetéséért megtanulására ingereltethessenek.
Csak a' jó eredeti munkák tarthat-
ják fenn nyelvünket a' maga kívánt
virágában, azok terjeszthetik; mert
a' kik eredeti nyelven a' munkát már
olvashatják, nem igen fogják for-
gatni a' fordítást. Kisfaludy, mint-
hogy nem hallott 's nem ismert da-
lokat éneklett, olyan helyekre is
bémenetelt nyert, hol magyar köny-
vet soha sem olvastanak. Így lesznek
egyébb munkák is becsben, mihelyt olyanok,
hogy különös figyelmet támaszthatnak. De ná-
lunk a' léleknek eredeti kifejtődését nagyon
hátráltatja, hogy mi nem merünk magunk
gondolkozni, 's csak azzal maradunk, a' mit
idegen földről békapunk, mellyet vagy még
némellyben slendriános neveltetésünk, vagy
félelmes rebegésünk, vagy energia nélkül való
lételünk is okoz. Nincs önnön erőbe való ne-
mes bizakodás, nincs az írói pályára elegendő

elkészülés. Tanúlunk, hogy hivatalt kapjunk, 's hogy mindent mi is úgy folytassunk a' mint régen folyt; de a' tudományok körül való munkálkodásnak, irások által való terjesztéseknek békét hagyunk, 's nevezetesen hajelenik is meg valami eredeti, abban is vagy kevés ízlés vagy épen semmi se mutatkozik. Bárcsak gyúlasztana bennünket a' Németek' példája, kikiről egy időben hasonlóképen ez vala mondva: Ich weis nicht, was für ein besonderes Unglück über Deutschland verhängt ist, dass fast kein Deutscher selbst denken, sondern immer sich nach andern richten will.

Merni kell.

Ha mindenkor csak a' külföld' munkájin bámúlunk, egyedül azokat fordítjuk, soha se tehetünk magunk nagyot. *Döbrentei Gábor.*

VIII.

— — — — el kell, úgy hiszem azt, mondanom, melly okok által indítatám azt választani utamnak a' mellyen járék, 's kimutatnom a' szempontot, honnan tekintve törekedéseim javalást, legalább bocsánatot remélhetnének. Közel már a' határhoz, nem nézhetem hidegen, emlékezetem pályám barátjai között áldásban fog e maradni, vagy feledésre lesz kárhozzatva. — — — —

Ifjuságom azon nevezetes időszakba esett, midőn a' hosszú éj után virradni kezdé nappalunk, 's Hőseink' tündöklése szikrát vetett lelkembe, Ráday pedig, Báránczy és Révai gerjedő tüzetet lánggá is nevelék. Örömeimet találám eröm' gyakorlásában; az ő szeretetek legfőbb boldogságom, az ő remények, javalások legfőbb kevélységem volt; égetem hogy nevem a' későbbeket akként gyúlaszthassa, mint engem korántabb megjelent embereinké.

Készületlen vala minden: Lexiconunk szűk, szegény; Grammaticánk habzó, hijánvos; Stylisticánk feszes; ügyetlen. Azt áhítám, hogy beszédem a' 'Külföld' Írójítól szabad ömlést tanulhasson-el, és simaságot: a' Régiectől nemességet.

Mint Cicero bána Nyelvével, midőn erejét fordítások által gyakorlá, 's Praetúrajáig görögül dolgozgatá Beszédeit, úgy kezdém én is fordítani a' mit megszereték vala, és ha mit versben vagy prózában magamtól dolgozám, azon nép' nyelvére öntém által, mellynek ízléséhez dolgozásom' neme tartozni látszott. Így tisztábban tűne előmbé, a' mi szemeim előtt elsiklék vala, 's elevenebben érzem, mi kíván simítást, mi törlést. Ezt eselekvéma' fordított Író' tündöklőbb helyeinél is, visszaöntvén a' maga nyelvébe, 's lesém a' kettő' különbözősét; lesém, az eredeti miben és mi által hagyja maga megett a' másolást.

Ezen unalmas, de képzelhetetlen hasznú gyakorlások után beszédemen eggy ná-

lunk mindaddig nem ismert színnek kelle elterjedni.

Ifjabb éveim' dolgozásai, e'dísztelenítve a' legdurvább Grammaticai vétkekkel, még azoknak is megnyerék javalásokat, a' kik idegenkednek az újtól, még ha az jó és szép, 's hasznos vagy szükséges is, 's nekem a' legszebb jutalmat adák, a' mit Író, túl a' dolgozás' örömein, nyerhet; a' legtiszteltesbb társak' szeretetét: később dolgozásaim azt az ítéletet vonák rám, hogy a' Külföldiek' szerelme beszédemet elrontotta. Másoknak feddéseket tűrnünk kell; az azokét, kik pályánkon ragyognak, tisztelnünk is: de saját érzésünket soha nem megtagadjunk. Nem mindég rossz különbözni, 's az eltéréseknek is lehet hasznok.

Látám ezen felül, hogy az idő nem csak minél jobbat, hanem jól minél többet is kíván. Ismertem magamat, és a' kort mellyben éltem; 's ámbár tudám, mennyivel áll fenntebb a' ki teremt, mint a' ki másol: inkább vágyék nem rossz Másolónak találtatni, mint nem jó Alkotónak. A' hol a' Faragás' és Festés' Múzáji még vendég Istenségek, ott kétség' kívül azon kell nyúlni munkához, hogy a' Külföld' nagy műveit állítsuk-ki minél hívebb, de minél szabadabb kézzel dolgozott másolatokban. A' kik rettegnek, hogy így vezetve egyébbé válunk mint vagyunk, 's nemzeti arcunk elenyészik, nem gondolják-meg, hogy épen így vezetve azok is egyébbé váltak mint voltak, a' kiket most irigylünk, 's nemzeti arcok

még is van; nem, hogy a' Helicon' leányai nem egy vagy más nemzet', hanem az egész emberiség' nevelői; hogy ők nem magok tanítják új tanítványaikat, hanem mindég régibb tanítványaik által. Ha fordítanunk, ha az idegeneket követnünk nem kellene, olvasnunk sem kellene, mert ízlésünkön, nyelvünkön az olvasás is változtat. Elkezdém tehát fordítani az Újakat, a' Régieket, 's nem néztem elégnék csak a' Munkát hozni által: azon voltam, hogy Íróm is általjőjön, minden szeretett sajátjaival; azon, hogy ne én látlassam szóllani az Író helyett, hanem hogy ő általam.

Mit nyere általam a' Nyelv, mint nemesedett általam az Izlés, ezt kérdi korunk, ezt kérdi egykor a' maradék, ezt kérdém és ezt kérdém minden gondosabbán leírt sorom mellett magam, elsiketülve az idegen javulás és feddés eránt; mert legsanyarúbb bírám magamuak magam valék. Azonban örömem vagyon látni, hogy már sem őtt állunk a' hol egykor, sőt hogy naponként emelkedünk, hogy a' Nemzetre társaim közt én is hatottam. Mi csak kezdénk a' menést, 's életünk az irtás' lelket-ölő munkájában folyt-el. De az igazságos maradék mindenkinek megszabja érdemlett bérét, 's a' mit hagyok, úgy hiszem azt! hevíteni fog szíveket, mikor már nem leszek is. Közel az idő, hogy Istenfiak lépnek a' pályára, 's ragyogtatni fogják a' Magyar Nevet, a' mi nekünk nem jutott és nem juthatott. De miénk a' dicsőség, hogy el van készítve útjok.

Nem futnának ők ha mi nem irtánk vala,
 's javokra lesznek tévedésink is, mert eze-
 ken fogják láthatni, mit kell kerülniük.
Kazinczy Ferencz.

IX.

Miként szabad rézre metszeni? Szabad e az Academicusnak változtatni az elébe adott olajfestésen? Szabad is, nem is. Ha Lucas Kranach' darabjainak rézbe metszésére adná magát John, úgy ő bizonyosan a' szerint metszené ezen darabokat, hogy a' Lukács Mester' kezének és korának kimiveletlenségét is adja, mert ezek a' darabnak elengedhetetlen tulajdonságai. De ha, példának okáért, egy most élő Művész' darabját metszené, 's látná, hogy ez csak gondatlanságból vagy ügyetlenségből tett valamit úgy, a' hogy John hiszi hogy nem kellett volna, azon John szabadon fog változtatni; 's az Értő még köszönettel leszen eránta, hogy ezekben eltávozott Originaljától. —

Altalvinni a' gondolatot egy nyelvből másba, hogy a' ruha más legyen, de az új ruhába általöltöztetett gondolat azon-egy; nem csak nem rosszabb, hanem nem jobb is; mert Ez úgy volna Nem-az, mint Amaz nem volna Ez. A' ki ezt illy szoroson kívánja, annyit kíván, mint a' mit az tenne, a' ki az arany pénz' öntő-formájába gipszet öntene, hogy bírhasssa az arany pénz' formáját változtatás nélkül, minthogy arany-

ban nem bírhatja, vagy a' ki az Apollo Vaticanus' márvány szobrát gipszben másolná. —

Festők és Szobrászok az elejekbe adott mestermívet ugyan azon anyagból, ugyan azon színekben 's ugyan azon relatiók szerint képezhetik, formálhatják; a' Könyvfordító, ki érzeményt és gondolatot egy nyelvből másba viszen, nem csak a' formával van küszdésben, hanem egyszersmind a' materiával is, midőn, tudniillik, szavakkal kellett festenie; szavakkal, mellyek vagy felette sokat vagy felette keveset nyomván ki, itt igen is erős, amott igen is gyenge árnyékot vetnek a' tárgyra, 's azt hol nagyobb hol kisebb mértékben mutatják, mint mutatniok kellene. —

Könyvet fordítunk — néha azért, hogy a' tárgy közöltessék azokkal, kik az eredetit nem értik; 's illyenkor elég a' dolgot adni. Néha az Írót ismertetjük, nem mint Írót hanem mint Írói-személyt: illyenkor változtatni semmit nem szabad; de minthogy fordítunk, csak ott szabad nyelvünk ellen vétetni, a' hol az Originál vétett a' magáé ellen, hogy az mintegy visszazengje a' vétést. Néha nyelvünket gazdagítjuk, az eredetit utánozván. Kazinczy Gessnerben, Yorickban és Marmontelben szabad kézzel dolgozott. Az utolsóban csak arra volt figyelemmel, hogy beszédé csint és simaságot nyerhessen. De Emília és Minna czirkalommal vannak mérve, 's csaknem annyira mint a' Hamleti: hány a' harang? Miért itt quantitative, Gessnerben pedig qualitative?

Talán azért, mert Conti, Marinelli . . . előttünk idegenek; de Gessnernek világában minden magyar Olvasó hon vagyon. —

Sokkal könnyebb Schillerből az igen nehezet fordítani, mint az igen könnyűt Göthe után. Könnyebb lemásolni egy redds barázdás szép öregfejet, példának okáért a' Rembrand' anyját, mint a' Carlo Dolce' Madonnáját. *) —

*) Göthének utolsó Köteteit az újabbi Kiadásból nem rég szerzém meg. Mohón neki állék tehát, hogy ismeretlen darabjait olvashassam. Melly gyönyörű ez és az és amaz! Ki ír úgy más? Schiller, a' ki maga is igen nagy, miben nem Göthe? 's Göthe miben nem Schiller? Ezt kérdém magamtól. Ekkor Schillert kapám elő, 's kivévén daemoni caricaturáját (die Räuber), mind elolvasám. Schiller' Tragoediái, bizony, mind igen szép, sőt Istentől lehelt mivék: de úgy írta volna e azokat Göthe? Tell és Egmont állják ki leginkább az öszve hasonlítást, 's Tell nyér az által, hogy versben van írva; 's ennél fogva, a' mindennapi-ságtól távozván, inkább poetai. De mi ér fel Tellben egy Klárrival? Mikor a' dalra jutok az olvasásban: Die Trommelgerühret. ., mágusi erő ragad meg, 's ha koronám volnának, oda hánynám, hogy a' Klári' szemébe tekinthessek 's kérdezhessem: Miért süllyeszté le pillantatait? Ha talán kénytelen volnék is Schillert tartani elsőnek a' cothurnushan, Göthe mellett maradok tovább is. Mert ha merő nagyságot nézünk is, mi lehet azon értelemben nagyobb mint az isteni-szépségű Iphigenia? Don Carlosban, az Orléani Szüzben,

Eredetiség és sajátság a' lélekben fekszik, de a' nyelvben önti ki magát, úgy hogy azt mindenszócskában, minden fordulatban szükség nyomoznunk és felfognunk. Szépíteni könnyü; de midon a' Szépítés a' művészi darabot önmagából kivetkezteti; midon az egyszerű sokszor együgyü de étellel tellyes eredetit önmagával ellenkezésbe hozza; akkor szint olly hiba mint a' rütítés, vagy is inkább valóságos rütítés. Mert csak az jó és szép, a' mi célra viszen; minden a' mi onnan elvon, rossz és rüt.

Olly Költő mint Homerus, ki már Herodot' idejében messze-kor' gyermekének tartatott, ki a' nép' fejedelmeit úgy ismeri mint nyájpásztorokat, kinek minden sorai-ban az egész akkori embernyom csaknem

... spanyol 's francz ... formákat látok: itt helléneket; azokban a' Dramaturgiai mesterségnek minden fortélyaj munkába vannak véve, hogy meghassanak: itt minden a' legegyszerűbb a' mit képzelni lehet.

Midön a' Wahlverwandtschaftokat olvasám, sok ízben ohajtottam magam mellé egynémellyet Iróink közzül, hogy mondogathassuk egymásnak, mit csinált Göthe a' német Nyelvvel e' Munkájában. Illyen az, hogy a' Francia Classicusok' példája szerént, keresve keresi a' dolgok' nevében a' nüancirozást; illyen az, hogy die Fräuleint mond (in singulari) das helyett, mert a' terminatio és szokás neutriust, a' dolog pedig femininit kíván. Klopstock is így construál: Verehre das Weib, die dich gebahr. Ez még is szenvedhetőbb, mint a' Szokás Törvényének általhágása Göthében.

gyermekes együgyűségben rajzoltatik, kinek nyelve, bár sok grammatikusi kezeken keresztül ment is, a' későbbieknél ismeretlen szabadságokkal, kéj szerént öszvevont és kinyujtott szavakkal, 's magos és alacsony kitételekkel gátlanúl ömlik: egy illy Költő minden typusát elveszli, mihelyt annak nyelvészen a' régiség' szín e nem látszik: itt Kor és Nyelv és Költő elválaszthatatlannok egymástól. *)

Kölcsey olly Homérr próbála adni a' Magyaroknak, a' millyennel egy nemzet sem bírt, a' millyennel egy nemzet sem fog soha bírni, mert olly hűséggel járt el tisztében, hogy Originaljának még Nyelvkorát is általhozta fordításába. Nem olly híven, még hívebben volt volna, — ezt mondja Continak a' Herczeg Emilia Galottiban, 's a' szóban van igazság. De való az is, hogy itt egy szükségtelennek látszó vonás, itt egy másik, ott egy harmadik, ha elhagyjuk, egészen más képet fog adni. Kölcsey nem csak azt kérdezé: Vallyon nem marad e el egy vonás? hanem azt is, hogy Homér a' *Latiatuc'* korában a' maga hőseit mint szól-

*) Freylich mußte einem feinen Griechen zur Zeit des Aristoteles oder gar der Alexandriner beim Lesen des Homer wohl eben so zu Muthé werden, als wenn wir ein Gedicht lesen, das etwa aus solchen Versen bestände: Als nun das Söhenelein des Königs herausser gekommen, Gehete Hinz auf ihn, und drückete ihme die Hände. *Becker.*

laltatná meg magyarul? Innen a' digammás
vők, a' látnája, a' hajtogatott participiali-
tások...; szóval, a' Régi-szín.

Cseke; Februarius, 1823.

Rövid ideig bírhatánk Téged, édes Barátom!
Siettél itt hagyni vidékünket, melly roszt útnál
és Magyar vendég-szeretetnél egyebet nem mu-
tathatott. Számlálásom szerint már Pesten fogsz
lenni, hogy élj Literatúránknak 's Pöreidnek.

Szerencsés vagyok, hogy nekem is adott
az ég egy Prokátor barátot. Csudáld? De tudd
meg, hogy embernek, miolta a' lopás szó a'
Lexikonokban helyt fogott, nem volt inkább
Prokátorra szüksége mint nekem. Nagy dolog,
mondod talán; a' mi fenn forog. A' mint veszed.
Tőlem sem pénzt nem lopott senki, sem lovat,
hanem valami ollyat, a' mi, ha dicsőséget nem
nyujtott volna is, legalább a' jövő Recen-
sensnek villámait reám fogta volna menydör-
geni. 'S minthogy minden ember a' maga bü-
neinek büntetését hordozni tartozik, örömet
én sem akarnám, hogy érettem más lakoljon.
Ezekből érteni fogod, hogy a' beszéd Tudomá-
nyos Gyűjteménybe illő tárgyról foly: mert ha
Írkáló Írkálóval akar hajba kapni, vagy, ha
úgy tetszik, ököltre kelni, mire lehetne inkább
a' Gyűjteményeket használni, mint arra? Mind
jól van, mondod; de mit akarunk tehát tulaj-
donképen? Reponáltatni, édes Fiskális
Uram. De mibe? De mi köze a' Tudományos

Gyűjteménynek a' Repositióval 's Prokátorsággal? Ime, elmondom.

Surányban valék az én kedves Bay Gyurimnál. Az idő homályos volt, az útszák sárba süllyedtek el; 's én jobb időt ohajtozva forgattam a' Kalendáriumot, ha nem mond e napfényt a' másik fertályba? Fogd e' könyvet, mondá Gyuri; 's Nagy Ferencznek Homérját nyujtá felém. Te tudod, hogy Homérból valaha én is fordítottam valamit; 's kedvem jöve nézni, miben különbözünk egymástól. Szegény Leibnitz! Híjában valál egyike a' Legnagyobbaknak. A' Principium Indiscernibilium nem fejle ki a' te fejedből sok törés nélkül. És íme ezen fáradván nyert principiumot a' Nagy Ferencz' Homérja ha egészen semmivé nem tette is, de sok részben meggyengítette: mert a' Nagy Ferencz' és Kölcsey Ferencz' Homérjoknak első Könyve nagyon szűken ismertethetik meg egymástól. — Neked én még 1816dikban megküldém Homéromnak elejét. Te azt Péczelen Báró Prónay Sándor, Gróf Majlát János és Professor Schedius Urak előtt, 's később Camerarius Vay Ábrahám Ur előtt is Lasztóczon felolvastad. 1817ben Pesten Vitkovics, a' Mese' apja, 's az én felejthetetlen Szedliczkym, kinek házánál szállva voltam, több ízben látták azt. Előtted történt az is, hogy 1817., a' Pünköst-utáni napokban Lasztóczon a' mi rokonbarátunknak, Kazinczynak számára bepakkoltatott, 's Széphalomra vitetvén, on-

nan csak több napok után tért vissza. 'S mikor én Lasztóczot Pestért 's Pestet Csekéért elhagyám, a' Te kezeid között maradt az. Képzeld már most a' bámúlást, melly engem elfoga, midőn Nálad maradt Homéromat egyszerre a' Kazinczy által kiadatott Nagy Ferenczi Homérban megpillantottam! Ki varázsolt téged ide? felsikolték; 's akaratom ellen a' Plagiariusok jutottak eszembe.

De mit tegyünk? Nagy Ferencz már nincs többé; 's képzeld, minő bajban lehet egy megsértett bötünázoló, midőn nem tudja kin öntse ki boszúját. Kiszakasztani az enyémekek ismert sorokat, 's papírosostól együtt zsebembe dugni 's haza vinni: ezt gondolám hirtelen; mivel úgy is az erőszakkal elvett jószágot esztendő alatt vissza lehet foglalni. De öt száz exemplár mondá Gyuri. — Jaj nekem! Hijában; a' bűn büntetetlen nem marad. Midőn én Veled együtt Patakon valék egykor, 's Nagyot meglátogatók: kértük, hogy olvassa fel készülő Homérjának némelly helyeit. Hallottuk akkor a' Calliope kezdetű Iliászi fordítást, a' melly név már most eltűnt; hallottuk a' Pandarus' nyilazását zengő sorokat: 'S, Tisztelendő Ur, mondám; ez jó francziáúl van fordítva. Elnyelé a' jegyzést akkor; de ki tudja, ha nem boszúállás gyanánt gondolta e ki a' történetet, hogy parányi javamtól megfosszon? Megvallom, sugallotta egy gonosz Lélek, hagynám rajta az elrabolt sorokat, hogy Recensensi leczkéket ö vegyen érttek,

ne én. De nyugalom a' Boldogútnak! Viszaveszem a' magamét: enyém legyen a' baj.

Kérlek tehát, édes Prokátor barátom, hogy Nálad maradt fordításomat a' Nagyéval öszvevetvén, jeleld ki az övéből az enyémekeket; 's a' Tudományos Gyűjtemény' Publicuma előtt adassd vissza Fordítójoknak! Mert ha kiraboltnak kínos, még kínosabb lenne egykor Kirablónak trombitáltatni; ha sajátomért azt kiáltaná valaki: Csóka, el a' pávaktól — vissza sergedhez!

Széfalom; Martius, 1823.

Kedves volt nekem az Uram Öcsém' levelét venni, kedves a' Kölcseyét is, 's ez felől, ki egyetlen a' maga nemében, megint tudni valamit. — *Repositiót* kíván, 's a' legnagyobb igazsággal; én leszek tanúja. — Tudja Uram Öcsém, hogy én az ő Iliásza' első Könyvét magamnak leírtam volt; mutatám azt V. Nagy Ferencznek, 's azért mutatám, hogy használja; tudnillik, hogy kövesse az ott mutatott példát. V. Nagy annyira érzé a' Kölcsey' dolgozása' érdemét, hogy a' maga fordítását a' Kölcseyének feláldozta, 's készebb volt nem a' magáét adni, csak hogy Homért jobban adhassa. Én V. Nagyban becsülöm ezt a' szép érzést. Más Fordító a' más szép helyeinek nem áldozta volna fel a' maga nem szép helyeit. *Plagiarius* egyikünk sem szeretne lenni; de valamint minden regula alatt van

kifogás, ugy ebben-is. Bizonyos tekintetben minden később Író Plagiariususa az ötöt korban megelőzteknek. — — —

Cseke; Aprilis, 1823.

A' mi a' Kazinczy' levelét illeti, nem akarok reá glossákat csinálni. Elég az, hogy igazságot megismeri: de a' mit V. Nagynak mentségére mond, az legalább egy kis mosolygást érdemel.

Soha még életemben nem hallottam a' Plagiumot szép érzés' következésének nevezetni. Így a' Nachdruck-ot is lehetne menteni a' Közhaszon' és a' Cultura' terjedése eránt való nagy buzgósággal. Köszönöm az ilyen szép érzést, az ilyen buzgóságot, de csak úgy, mint az Amerikai nép a' Spanyol T...knek ember-szeretetöket, kik a' szerencsétlen nemzetiséget vér és kín által igyekeztek kényszeríteni az Ü...-re.

Egyébaránt plánumodban, hogy az én leveletem a' Kazinczyé mellett kiadd, 's Magad a' Couliassák mellé vonúlj — megegyezem. Csak arra kérek, hogy tegyed ezt minél hamarabb, és a' Tudományos Gyűjteményben!

Széphalom; Martius, 1823.

Készen álla válaszom az Iliász' tolvajságaira, 's magam akarám azt általadni, hogy szóval még bővebben magyarázhassam a' titkot. — Kölcsey meg van lopva; de Vályi Nagy és az ő maradékai kímélést kívánnak, parancsolnak. — — V. Nagy mutatá nekem több ízben a' mit

dolgozott, 's én azzal ugyan nem igen valék megelégedve. Húsz sort sem olvastam el dolgozásából. Jobbnak láttam, mutatni neki a' Kölcsey' fordítását, mellyből nálam az egész Első Ének le vala másolva, és azon kevés helyeket, a' mit én fordítottam. V. Nagy eléggé nemeslelkü ember volt megvallani, hogy mind a' Kölcsey' fordítása, mind az a' kevés a' mit én mertem, jobb mint az övé, 's a' mi jót Kölcseynél 's nálam talált, általvevé, nem mint tolvaj, hanem mint az, a' ki nem szégyenel mástól is venni csak hogy dolgozása nyerjen. Plagiáriusnak vennénk e ötöt, ha a' Kölcseyé ki volna már adva? Én Sallustban Szentgyörgyi Gellértet még dicsekedve követtem a' hol lehetett. Legjobbnak látnám tehát ha az Iliász' meglopdosott Első Könyvét a' Hébének adnánk, úgy hogy a' titularis pagina' hátulsó tiszta felén akar Uram Öcsém, akar én, akar Igaz elmondanánk, hogy azt Kölcsey 1813. fordította, elébb mint V. Nagy, 's én adtam V. Nagynak, ez pedig annyira javallá a' Kölcsey' módját, hogy azt a' fellyebb említett okoknál fogva nem átallá elfogadni. Tégye Uram Öcsém a' mit az Igazság, egy megholt barátunk' emlékezete 's egy élő barátunk' becsülete kíván, szabadon 's nemes lélekkel!

Széphalom; Május, 1823.

Hála Istennek, még eddig semmit sem íra Uram Öcsém a' Tudományos Gyűjteményben V. Nagy ellen Kölcsey mellett! Tetszik e tanácsom?

Cseke; Május, 1825.

Kazinczynak újabbi levelére azt kell mondanom, hogy ő egy kicsinyt tétovázni látszik. Megvallja, hogy meg vagyok lopva, de meg nem szűnik a' lopást a' V. Nagy' széplelkűségéből magyarázni. Többek között így is szól: Plagiariusnak vennénk e' ötöt, ha a' Kölcseyé ki volna már adva? Én Salustban Szentgyörgyi Gellertet dicsekedve követtem a' hollehetett.

De fel lehet e' azt tenni, hogy Kazinczy nem tudná: mi a' Plagium? Követni lehet, szabad; ennek a' Plagiummal semmi köze. Másnak egész munkáját vagy csak némelly helyeit a' magam írásába szabad által tennem, csak hogy az Auctorthüven megnevezzem: ezt Kölcsonözésnek hívják, nem Plagiumnak; de ha másnak egész munkáját, vagy némelly helyeit, vagy csak felfödezéseit és gondolatjait is úgy viszem által a' magam írásába, mint sajátomat -- ez, édes barátom, és egyedül ez a' Plagium. A' Poetáknak a' csupa reminiscentiát is keserűen fel hányja a' Recensens; 's a' Plagium lenne megengedhető dolog? Megvallom én azt, hogy szép lélek' jele a' másét jobbnak ismerni a' magáénál; de a' más' jobbnak ismert munkáját elsajátítani, eltulajdonítani -- ez soha nem volt szép érzés' jele.

Vályi Nagy csak úgy érdemel előttem mentseget, ha az eltulajdonítást nem tette. Mert nem lehetetlen feltennem, hogy azt a' Kiadó

eselekedte. 'S ezt én mondhatom a' nélkül, hogy Kazinczyt igazságtalanul sérteném. Mert tudni, hogy a' kiadott munkának eleje tölem vétetett; azt declarálni az Előbeszédben, hogy ezen Vályi Nagy' próbája nem jó, azt ígérni, hogy a' Publikum későbbben 's másoktól jobbat várhat; Kölcseynek kezdését meg is nevezni; Szemerétől a' Kölcsey' fordítása' közlése eránt levelet venni, 's arra nem is válaszolni; a' Vályi Nagy' eltulajdonítását még is nem csak önként fel nem födezni, de a' föfödezésnek ennyire ellent állani: valld meg, édes Palim, hogy mind ez rám 's Irói böcsületemre nézve nem nagy kímélés.

És micsoda gondolat a' Hébére való igazítás? A' Tudományos Gyűjteményt minden Magyar Literatúrát kedvellő olvassa: 's hanyadik olvassa pedig a' Hébet? Osztan az én Homérom Hébébe való é? Lehet e azt philologi 's kritikai jegyzetek nélkül ezen régi színben közleni?

De tudom, mi bántja Kazinczyt. Az én hozzád írt dévajkodó levelem' hangja, mellyben ő, mint Kiadó, érdekeltetik, bántja őtet. Ha ígéri most ő magát a' Hébében tudositást tenni az esett eltulajdonítás felől: miért nem tette azt minden provocatio nélkül magában az általa kiadott munkában? Ennyit az igazság egyedül is kívánhatott, hogy a' barátságot ne emlitem.

Ha jobb az én Homérom (Kazinczy maga vallja azt), mint a' V. Nagyé: miért tehát a' megholt roszabb Verselőnek több kímélés, mint

a' jobb élőnek? Én láttassam e Ektulajdonítónak, ha egykoron megjelenendek, és pedig a' Vályi Nagy' tolvajának? Ez a' gondolat, édes Palim, elszenvedhetetlen!

Ha ajándékon kérték volna el tőlem Homéért, örömet oda adtam volna; 's Te tudod, hogy nem ez lett volna első munkám, a' mit elajándékoztam: de, minekutána a' harang felkötöttet, az egész dolog más ábrázatot vesz. Sokan tudják, mit kezdék; Kazinczy az Előbeszédben maga is trombitálá azt: 's a' trombitált munka ne legyen egyéb, mint Vályi Nagy után firkált sorok?

Prokátornak hívtalak az ismeretes levélben; most Bírónak teszek. Meghatalmazlak, édes Szemerém, azt tenni, a' mit legjobbnak látsz. Kazinczy a' Vályi Nagy' részére sokkal inkább interessálva van: mint az enyémmre. Én magam pedig, lehetetlen, hogy a' magam részére interessáltabb ne legyek: mint Vályi Nagy' és Kazinczy' részére. Tehát Te légy a' Bíró; 's tedd a' mit akarsz. Én előre többé nem is akarom tudni mit teendesz, csak akkor, midőn már megtéve leszen. 'S declarálok, hogy akarmit teendesz most és jövődöben jóvá hagyom.

S z é p h a l o m ; J ú n i u s , 1823.

Ma veszem az Uram Öcsém' kedves levelét, 's azonnal felelek.

Félre értetni mindég keserves, soha sem inkább, mint mikor ezt azoknál látjuk, a'

kiket a' legszivesebb becsülés', barátság', hála' érzésivel szeretünk. Nem azt ohajtám én, hogy Kölcsey a' Vályi Nagy' Plagiariusának tartassék: egyedül azt ohajtám, hogy Vályi Nagy, a' mi barátunk, a' megholt, nevetségessé ne tétessék!

Kölcseynek nem javolja a' mit én gondoltam, 's hogy nem javolja, az engem nem bánt, sőt vallom, eggy részben igaza van.

Homérnak Első Éneke Hébébe való e? Erre ezt felelném: Mint a' Gierusaleme liberatáé Aurórába. A' Tudományos Gyűjtemény bizonyos tekintetekben több mint Hébe: bizonyos tekintetekben nekem nem látszik kevesebbnek Hébében állani, mint amott. A' Tudományos Gyűjteményben sok szemet van: itt virágok, csak virágok, ha néha talán alakotlanok, színtelenek, vagy illatlanok is.

Egy szóval, tegye Uram Öcsém a' mit legjobbnak ítél: adjon Kölcseynek teljes elégtételt, de a' lopástól mentse meg Vályi Nagyot, 's mondja tanítójáról, a' szebb verselés' Pataki terjesztőjéről, az igen jó emberről, a' szíves akaróról 's igyekezőről, a' mit ő ennyi czímmel kívánhat. Mondja, hogy Vályi Nagy a' Kölcsey' fordítását látta, 's sok helyeken a' Kölcseyét igen szerencsésnek találván, örömmel vette-által sorait, a' hogy a' Classicusok' később fordítója a' nyomtatott fordítás' jobb helyeit általszedi, nem hogy lopjon, nem hogy a' munkát restelli, hanem azért, mert ötlet a'

mesterség' szeretete, 's nem hiúság vezérli. Valóban én a' Szentgyörgyi Gellérd' Sallustjából sok helyeket átalvettem, nem rettegven a' plagiariusi nevezetet, mert a' mi jó, minek azt helyéből kimozdítani, mert már másmondotta?

A' mi Kölceynknek nagyon szívéen a' dolog, és így nyugtassa meg Uram Öcsém teljes mértékben. Nem hiszi Uram Öcsém, mennyire fáj nekem eddig is, hogy ötet erántam elhidedgültnek képzelnem kelle, 's íme ez a' vizszás történet ötet talán még távolabbra tolá tölem. Kövessen el Uram Öcsém mindent, nagyon kérem, hogy Kölcey ne hánja, hogy egykor barátom volt. Ez nekem fáj.

— Én a' Vályi Nagy' Homérját nyomtatás alá készítvén, belé nem tekinték a' Kölceyébe, melly akkor talán Gróf Dezsöfynél vala. 'S íme minden vétkem nélkül Kölceynél lakolok. Kölceynél!

X.

A' vádakát a' legtellyesebb védelem sem mindenkor némíthatja el; 's ha ki magának azon tanúságot adhatja, hogy igazságtalanúl feddetik, egyedül személyét tekintvén: nem cselekedhetik bölsebben mint ha hallgat; mert ez legkönnyebb, legkímélőbb neme a' felelésnek, 's ollykor — a' legdölyfösebb. — —

. . . Vannak esetek, midön a' legszebb kevélységű vádoltatott is tartozik szóllani; 's

a' kit úgye parancsol védelemre, és még is hallgat, mert retteg, hogy megszóllamlása indulatosságra fog magyaráztatni, az olly gyarló, mint a' ki hiúságból dulakodik. — —

. . . Valamint a' jobbakhoz az illik, hogy a' hol a' Köz Úgyre nézve *) szóllaniok szükség, szabadon, magokhoz 's Olvasójik-

*) A' ki magát az Etymológiának hasznos ugyan, 's Irónak elmellőzhetetlen, 's Olvasónak is szükséges, de magában tekintve szük és kopár mezején gyakorolja 's legelgeti, 's minden erejét ezen apróságos dolgokra pazarolja el: Az nem lehet nem türelmetlen. Ennek minden igyekezete oda czéloz, hogy Stylistáinkat a' szokás' és az Etymológia' vesszeje alatt tartsa. Mintha a' Stylistának csak e' két Vezetőt kellene tisztelnie. Ha a' nyelv egyedül az Etymológia' és szokás' karpántlikáján jár-tatott Empiria' dolga, nem a' jobbat 's szebbet igazabbat válogató, 's a' szokást és Etymológiát hol tisztelő hol nem tisztelő Criticismusé is: mit fogunk mondani azon Philologusra, a' ki, bizonyosan jó okok által indítva Magyaricává változtatá a' szokás által jónak canónizált Hungaricát? jól ugyan, 's igen bölcs okok miatt, de a' szokás ellen, 's nem azért mert az Etymologia parancsolá. 'S ha Ennek szabad volt a' deák scena szót, mellyet semmi Magyar nem monda! még egyébnek mint színnek, szén-né, 's a' sapor' és gustus' jelentését iz helyett É z - z é változtatni: mi nem lesz úgy szabad minden másnak, ha a' szót szebb hangzásúvá teheti, vagy vele a' gondolatot, mellynek az képe közelebbre bélyegezheti meg?

hoz bízva, 's bizonyos tekintetben még élesen, sőt égető csípősséggel is, de mindég igazságosan irigység és idegenségek nélkül, és soha egyebet nem tekintvén, mint a' Li-

Hultsár Várnagyoknak mondja a' Várak' Commandantjait Újságleveleiben. A' Philológiai-Értekezőnek ez jönnek nem lát-szik. Hosszasan elő adván, mi a' had, melly felől alkalmasint mindnyájan tud-juk, hogy az sokaságot és háznép-et is teszen, ezt mondja: An vero ipsum Nagy etiam sensu, quo Násznagy sumitur, vocabulo vár jungi possit, ut quidam faciunt, equidem dubito. Mi lesz a' nyelvből, a' szent egekre! ha Grammaticusaink illy rettenetes sanyarúsáigig mennek? Mert ha az a' Násznagy, ki a' lakadalmakban 's az a' Hadnagy, ki a' hadakban (a' katonaságnál vagy a' Nemesek' Hadnagya a' falukban) parancsol és rendet szab: úgy a' Várnagy bizonyosan az, a' kitől a' Vár' Garnizona és maga a' Vár, hogy feladassék e vagy ne, függ.

Nem szenved kétséget, hogy a' kelet' régi és új Nyelveinek grammaticális és lexicographiai ismérte a' magyar Írót segítheti: De annak, a' ki jól és szépen akar írni magyarul, 's a' ki azt, a' mi magyarul van írva, e' két szempontból akarja megítélni, mind ezeken kívül még sok egyebet szükséges tudni. Az olyannak nem csak a' Keleti Nyelvek' Paradigmájit kell ismernie, hanem a' minden Nyelvek' természetét is; annak tudnia kell, hogy az élő nemzet' előadása nem lehet mindég azon-egy, hogy annak szükséges-képen változni, bővülni, tisztulni, szé-pülni kell; hogy, ha Nyelvünk eredetére

teratúra' javát — szólljanak: úgy viszont ideje volna, hogy midőn a' Köz Jó körül fáradozunk, felejtjük önmagunkat és a' kiket szeretünk; piruljunk nyilakat orozva lövelleni és mások által lövelltetni, 's azoknak igyekezeteiket, kik jobbnak látják más úton járni, mint a' mellyen mi megyünk, csődítések 's titkon-koholt egyet-értések által ne gátolgassuk. A' rossz, ha igazán rossz, tartósan úgy sem kaphat lábra, és épen az által, hogy rossz, a' jónak szolgál. És ha épen olly meggyőzőhetetlen vágyást érzünk magunkban, elfojtani annak terjedését a' mit rosznak 's károsnak nézünk: nincs e nyitva az út minden előtt, az illy szerencsétlen írásokat megtámadni, azoknak Írójikat szerencsésebb dolgozgatások által megszégyeníteni, elnémitani? —

. . . Míg az Írók egymástól tartva, egymást kímélgetve hallatják tanításaikat, a' felvilágosítás nem lehet közönségessé, 's a' tanítás inkábbára csak azoknak adatik,

nézve Ázsiai is, a' Nyúgoti Literaturák, nevezetesen a' két régi, 's a' német és franczia, 's az olasz és az angol, nekünk is Literaturáink, — 's azon rokonság, mellyet itt közöttünk az ismeretség szö, talán épen olly szoros, mint az a' másik.

Íróink sokat vesződnek aprólékokon. Nem rossz az, sőt nagyon szükséges; de sajnállanám, ha Stylistáinknak gátlására volna vesződésök. Ne grammatizáljunk többet mint illik; 's ízlésünket dolgozzuk ki inkább!

kiknek tanításra szükségök nincs. Nem így, midőn egyik a' másika ellen hallatja szavát; midőn a' per köztök világosan foly: akkor minden öszvefüt, öszvecsődül; tudni akarják, egyike 's másika mint védi magát; 's a' sokaság, melly különben a' tárgy ismérétere soha vagy igen későn jutott volna el, azt megérti, 's sokan kedvet kapnak próbálni erejeket, 's Írókká válnak. —

. . . A' tudományos perek, a' tollcsaták csak akkor gyalázatosok, midőn gyalázatosan folytattatnak; hasznok pedig képzelhetetlen. Mit nem lehetne tennünk, ha Ügyünket olly mértékben becsülnök mint kötelesség, 's ha azon csekély 's tartatlan fényeskéért, melly egy később 's tellyesebb ragyogás által bizonyosan el fog homályosittatni, inkább nem rettegünk, mint illik! —

. . . Tudományos tárgyakban két ember ellenkezhetik a' nélkül, hogy egymást sértgetni akarják: hevesen csatázhat két igen forró barát is. Így Vitkovics és Horvát István; ez nagyon-grammaticus, amaz nagyon nem az; mind a' ketten szíves barátok: sokat perlettek, és még is úgy szerették egymást, hogy, ha Vitkovics talált olvasása között valamit, a' mi a' grammatikai rigorismust védhette, ez a' találtat legottan közlötte amazzal; amaz hasonlóképen cselekedvén olly dolgokban, a' mik ennek állítása' védelmére tartoztanak. Nem lehet e hasonló érzés másokban is? 'S nemeslelkü

e az, a' ki e' szép érzést a' maga keblében fel nem leli? Tiszta szívemből szeretem Ezt és Azt, Amazt és Emezt; de azért niem tartom ragadománynak azon szabadságot, hogy velek némelly dolgok eránt egy értelemben nem vagyok; sem megbántva nem érzem magamat, hogy Ezek vagy Azok velem egyenlően nem hisznek 's állítanak holmit. 'S hát ezen különbözés, 's bár mennyi egyéb kölcsönös szeretetünket, becsülésünket eloltsa e? Ne tegyünk fel illyet egymás felől! —

. . . Kritika és ellenkritika szükségesen következnek az emberi természetből: ezek annál fogva a' Literatori Világnak elkerülhetetlen tüneményei. —

. . . A' Kritikusnak sem magasztalás sem gyalázás nem áll kötelességében. Tiszte csak az, hogy a' helyest és helytelent, az igazat és nem igazat, a' jót és roszt, a' szépet és rútat kimutassa. —

. . . Nincs ember, ki meg nem botolhatna: miért nem tehát az is, ki más felől ítéletet mond? Ha a' helyes Kritika a' Tudomány' és Ízlés' világában fényt terjeszthet el; ezen szép sajátot az Ellenkritikától sem lehet megtagadni. —

. . . A' Megtámadó rendszerént szerencsésbb helyzetben áll, mint a' Megtámadott; nem csak azért, mivel gyenge oldalokat felfedni könnyebb, mint a' felfedés után ismét eltakarni: hanem azért

is, mivel a' sokaság többnyire a' szenvedő ellen veszen részt. —

. . . Írótól, kit a' Recensens megzaklatott, ne kérdezzd: Mit kelljen a' Kritikáról ítélni? Könnyen megtörténhetik, hogy ő általa fogva, minden Kritikát kárhoz-
tatni fog; abban legalább bizonyos lehetsz, hogy saját Recensensétől minden tudományt, igazságot, józan észet 's hazafiúi szívet meg fog tagadni. —

. . . Kazinczy és Kölcsey, kik hazai 's külföldi Folyó-írások' számára recenseáltak, azzal terheltettek: hogy botlásaink' felfedezése által megvetésbe hoztak bennünket az Idegeneknél; és hogy az illy mód nem buzdítás az írásra, hanem inkább elrettentés, elidegenítés attól. Pedig a' Német Literatúra' arany korát hasonló bánásmód derítette fel. — — Némellyek a' Recensensben nem látnak egyebet dölyfnél, kaján szándéknál, 's azt hiszik, hogy az illy bírósokodás önhittséget árul el, hogy az el-
lenkezik az emberiség' érzéseivel 's a' keresztvény szelidséggel, melly felebarátinknak öltözetlenségökre leplet parancsol vonni. De, hol az Író, kiben kevesebb a' pöf-fedtség, mint Kazinczyban és Kölcseyben? Karakterök, ha azon élességgel nem volna egyesítve, mellyet a' Szépnek 's Jónak és Igaznak igen mély, igen forró érzése met-szövé teszen: valósággal, gyermeki gyengésséggé olvadna el. Gyönyörű tulajdon-ság az elsőben, hogy ősz hajakkal is az

ifju-kor' lelkességében él; 's ez eléggé mutatja, hogy szíve profanálva nincsen.*) — —

. . . . Nincs szerencsétlenebb küszdés mint a' megzaklatott Stylistáé. Midőn Historikus vagy Matematikus 's más ilyen harczol könyvének jósága mellett, történet dolgokról 's tudományi-állításokról lévén szó, az egész pört olly színbe lehet öltöztetni: mintha nem személyes érdemről, de az igaznak és valónak ügyéről volna szó. A' szegény Nyelvművész mit kezdjen, ha művének fanyar bírása keményen ítélte meg? Akarmint fordítsa, leplezze szavait Recensensének felelvén, azok még sem fognak egyebet tenni ezen nem eléggé szerény ki nyilatkoztatásnál: *Recensens, te rosszúl ítélte; mert ime, én egy vagyok ezen Jelesek közül, kiket csak bámúlni kell!*

XI.

VIDA LÁSZLÓHOZ.

Míg más, szép hitvesét rengetve karjában,
A' szerelem' hájos kelyhét üritgeti,
És visszaifjodván fija' játékában
A' rózsakort újra nyarában élheti;

*) Minekelötte Kazinczy a' nevezetesebb Munkák' Recenzióit a' Redactióhoz felküldötte volna, közölte a' Szerzőkkel, hogy, ha hibáznai talált, általok felvilágosíthatassék. Nem tudom, ha ezen egyenességnek lehet e sok példáját találni, mert a' Recensens külföldben csak a' Redactorral tudatja nevét.

Addig Te, Elmaradt kedvesed' 's fiadtól,
Te, kinek reményit a' Halál elnyelé,
Örömidtől messze, tova tennmagadtól;
Illy panasszal indulsz a' jövendő felé:

Nincs, kivel lehetne e' nagy útat tennem,
Ki csüggedésimben segédkart nyujtana,
Kire támaszkodnám, ki fogóznék bennem,
És együtt pihenne, együtt bolyongana.
Majd ha az időnek ónsúlyai nyomnak,
'S vándorbotját kezem fáradtan emeli,
Leszen e, ki terhét feloldván vállomnak,
Lelkemet a' túlsó partra ált'öleli?
Látom, leszáll a' Nap, ez a' jótét' atyja,
Az egész természet mély gyászba rejtezik,
Az esti léneteg ötet sohajtgatja,
'S kiholtát a' mező' virági könnyezik:
Engem, mikor a' szép földet és az eget
Elzárja előlem az örök éj' gyomra,
Ki sírat meg forrón, áldva ki emleget?
Ki ültet cziprusfát szendergő poromra?
Nem! A' magtalannak tünemény világa.
A' hol ő bujdosott csak egy vadon homok,
Mellyből a' nyomorult mihelyest kihága,
Enyészten enyésznek ösvényin a' nyomok.
Éljek Nemzetemért? Ez fő polgár' míve,
Ki hírének arany oszlopot is tehet:
Kinek csak könnye van és lángoló szive,
Hazájáért annak csak halnia lehet.

Vajha így tünődnék sok nagy Előkelő,
'S e'képen rettegné nevének homályát,

Míg a' köz virágzást nem tenyészti elő,
 'S magának ragyogva futja a' nappályát;
 Ki könnyen tavaszra nyithatván a' telet,
 Hidegen mint a' hold fénylik le sugára,
 Még is reménye van, hogy a' hív tisztelet
 Márványt fog emelni, ha kidől, halmára.
 Hasztalan. Éltében elveszett a' Hiu.
 Dicsőséget arat, ki érdemet vetett.
 Ő elfeledtetést, Te, nemes Férjfiu,
 Hazafi tettebben nyersz örök életet.

Ráday védlette nemzeti Színünket,
 Mellyet az agg örvény már csaknem bésodra;
 Azt, hogy óvd Szokásink', Ruhánk', és Nyelvünket,
 Wesselényi után Te vöd kormányodra.
 'S ím az unalomnak temérdek rajjai
 A' gondtól enyhülni Tehozzád sietnek;
 Megnyílnak előttök hajlékod' ajtaji,
 'S tágul vasbilincse rajtok ez' életnek.
 Itt a' szenvedőnek menedéke 's honja,
 Itt az elnyomatott lehány minden terhet;
 Az, kinek szárnyait e' föld alá-vonja,
 Itt röpülésének szabad eget nyerhet.
 Itten minden kor, rang, vallás és nemzetű
 Képezheti lelkét, múlatva józanúl,
 'S az, kikhez nem szólhat a' tanács 's holt betű,
 E' világ' tükréből foganattal tanúl.

Te elöteremtven a' régi Hősöket,
 Életet varázsolsz néma-tetteikbe,
 Te megtestesited a' Jó-erkölcsöket,
 És azok a' nézöt szent tüzzel töltik be.

Ekkor edződik meg az érzékenykedő,
 A' kösziklakebel előszer itt vérez,
 Elveti ostorát a' kegyetlenkedő,
 A' tigrisi bosszu szelidebben érez.
 'S midőn Mindenkinék a' Szép 's Jó vezére,
 És mellyét a' virtus fedezi mint pais,
 A' sötétségnek is elviszed völgyére,
 Figyelmessé tévén még a' roszakra is,
 Hogy lássa a' Gonoszt, e' föld' szörnyetegét,
 Kit megvesztegetett a' bűnnek maszlagja,
 Lássa a' törpéket, a' Hiúk' seregét,
 És gyülölje amazt 's ezeket kaczagja.

Ha van, ki nem segít a' süllyedő hazán,
 Királyáért kinek nem buzog a' vére,
 Ha van Bíró, a' ki nem fontol igazán,
 'S Gazdag, ki nem ügyel Szegény' sérelmére,
 Ha van, ki mostoha édes gyermekéhez,
 Magzat, ki szüléjit szentül nem tiszteli,
 Ha van testvér, a' ki hideg testvéréhez,
 'S rokon, ki rokonát ál szívvvel öleli,
 Ha van házasok közt egymást gyülölhető,
 Ha ki fogadását megtöri merészen,
 Ha van hűtlen barát 's csapodár szerető,
 És ha van nemember: Nálad ember léssen.

Örvendj. A' láncz, mellyel magát egyesíti
 Az előkhez a' holt, Neked el nem szakadt:
 A' kí nemzetének erkölcsét szebbíti,
 Az hágy maga után háláló fiaikat.

Helyesen ítélte Berzsenyi e' verseim felől, hogy sokba került dolgozások. Ez a' nyommasztó fáradság mindenütt érezteti magát. Félek, hogy benne a' didaxis is nagyobbban harsog mint kellene. Osztán olly sötétes alak terjed el az egész darabon, hogy az Olvasó, mikor bandzsalságából itt-ott magához tér, azt hinné, hogy funebrális verseteket olvas. Pedig a' sötétség itt nem olly nemű, hogy a' szívet édesdeden illetné. Talán nincsenek is nagy masszák, nagy világok (aesthetikai értelemben) benne. En előttem az fog tenni legtöbbet, hogy Alexandrinekben van írva, még pedig Stanzákban. Superintendens Kis bölcsen tette, hogy gyönyörű Epithalamiumát dal formában költé.

XII.

E L Ő B E S Z É D.

Előttem lebeg, o tudománynak fiai! mint fogjátok ezen könyvemet lenéző mosolygással és tudós vállvonítással az unalomig dicsérő Könyvárostól elvenni; 's mint fogjátok felette egyezőleg, de száz meg száz alakban, a' kárhozatnak szavait elmondani. Jaj nekem, mert Íróvá levék!

Lez valaki, ki a' könyvnek tábláját sem üti fél, szentül hívén azt, hogy az ő becses *Énjén* kívül senkiben másban nincs idvesség.

Egy másik a' czímlapra csak azért pillant, hogy megtudja, ha magyarul íratott e?

Ő csak az idegen plántákat kedveli; 's minden a' mi nem üveg táblák alatt termett, neki színetlen.

Ama' nagy Antiquarius hiffetelen phlegmával teszi fel szemüvegét, és a' könyv — végére nyit. Engedelmet, édes Antiquarius Ur! enyém a' menthetetlen hiba. Én tudtam azt, hogy a' nagy Tudósok csak Mutató Táblákat olvasnak; de embert, ki a' készítés' módjára megtanított volna, nem leltem. Tehát „vale“, mond a' nagy tiszteletű Ur; 's könyvem nyaktörő ugrással siet az író-asztal alá.

Senki sem fog tehát engem olvasni? O jaj hogy igen is! Későn vettem észre, hogy nem olvastatni ugyan fájdalmas; olvastatni pedig veszedelmes.

Némelly Grammatikus hátulról forgatja a' könyvet előre, nem figyelmeztvén semmire a' Jotán és Ypsilonon kívül. Hiszen Uraim, nekem a' Jota és Ypsilon nem vala czélóm! — Épen az a' rossz, jó Uram; a' könyv semmit sem ér!

De ez a' szó itt, mond Palaeologus Ur: *Nem de nem* ez a' munka is új fábrikából került? Mit? közbe vág Neologus Ur; sőt inkább a' leghelyesb Újításokat sem fogadta el. Semmi Hellenismus, semmi Francia Virág! 'S amaz írásomat elveti, mert Újszó van benne: ez pedig becsstelennek mondja, mert Újság nélkül szükölködik.

Mind semmi az barátim, sikolt egy Versgyártó; de, íme, mit ítél itt verseimről! Ez a' garázda nép pálczát érdemel.

Egyvalaki megintette, hogy a' garázda Író-
nak széles vállalai vagynak. Azonnal pál-
czája tollá válik; 's czáfolások helyett át-
kok omlanak.

Ha ez átkozódik, úgy Philopatrus Úr
legalább is menydörgegni fog. Ah, - mert el-
felejtettem a' népnek hízelkedni; a' Nem-
zet' nevének elébe nem tevém e' szót: *dicső*;
és De kigyőzne mindent elmondani,
a' miért ő engem rossz hazafiúnak szidalmaz?

Nincsen egyéb hátra, szegény Könyv-
szerző, hanem hogy valaki felálljon; 's
azért, mert talán valahol a' kótaverő pál-
czákról beszéltél, vallástalansággal vádol-
jon. Vajha élnél jámbor Pierius Valerianus!
Ine jobb tárgyat sehhol sem találnál mint
én, kivel a' szerencsétlen Litteratorokrol
szolló könyvedet bővíthetnéd.

Eddig írárok; 's szinte a' halálhoz ké-
szülgető bűnösnek érzelmeivel szállott be-
lém az a' gondolat: 's Te bátorzkodnál illy
nyilván veszedelmekre fejedet kitenni? 'S
nem sokkal használatosb lenne e, ha írá-
sodat a' lángoknak szentelnéd? De jól mon-
dá Lessing: az első gondolat, bár akárki-
nek gondolatja legyen is az, csak első gon-
dolat. Éreztem ezen igazságot magam is; 's
akar azon atyai szeretetből, mellyet Ovid
olta csak nem minden könyvfaragó az una-
lomig feltálat; akar azért, mert (mi ta-
gadás?) olly rendes érzéseket gerjeszt, mi-
kor neveinket nyomtatásban szemlélhet-
jük; akar ha úgy tetszik, a' Köz Jó és
Haza eránt kibeszéllhetetlen buzgóság miatt:
köny-

könyvem a' tűzpróba helyett prés alá kerül. Mert gondoljátok el, Kegyes és Tudós Olvasóim, minő szerencsétlenség történ vala, ha becses tudományomat elöttetek mind egy cseppig ki nem önthetem; 's azon so-hajtással kellett volna meghalnom, mellyel ama' Bolognai Professornak: *hajh, mi sok jó vész el együtt velem!*

De valljátok is meg lelketekre, hogy velejére nézve majd semmit sem különbözik, akarminő szín alatt fogadtassék valami Szerzemény. Ha magam szavaival mondanám, nem fognátok hinni; de La Bruyere állította, hogy nincs egy ember is, ki magát a' mellette állónál bölcsebbnek ne vélné; 's a' szerénység csak az a' jó tulajdon, melly szerént dicséreteket osztogatunk ugyan másnak, de úgy: mint koldusnak az alamizsnát, azon belső titkos meggyőződéssel, hogy a' magasztaltatott személy, még is kisebb mint a' magasztaló. Ha ez így van, 's talán így is van nem ritkán; 's ha a' cselekedet becsét egyedül annak rugója határozza meg: úgy hír és gyalázat az embereknél mind egy kútfőből forr; 's az Író vagy akarki is, ki egy vagy más alakban a' Közönség előtt jelen meg, bizonyos lehet beme, hogy mind Tapsolóji mind Kisüvöltőji kevés külömbséggel ugyan azon érzésekkel vagynak eránta, az az, hogy ötet szíveikben kevésre becsülik.

Nem akarjátok hinni? Nem hihetjük, felelitek; mert a' tapasztalás egyebet tanít. Mert vagynak nagy Írók, kik színetlen

örömmel fogadtattak: 's vagynak emberek, kik másokat magokon felül nagy messzeségben állani hisznek és vallanak. — Engedelmet Uraim! Ti közönségesen szollosatok. De én, ha Irókról van szó, csak Tudós Publicumról beszélek; 's bár mint fogtok is haragudni, de a' Tudósoknál, midőn egy másiknak vagy harmadiknak érdeme forog fenn, a' *Vallomás* és *Hit* többnyire két különböző dolog.

Jól tudom, hogy midőn így tapsaitokat és süvöltéseiteket jó előre mintegy megvetéssel illetem: csak haragotokat gerjesztem az által. De hijában! Nyomtatómnak haszna így hozta magával. Ő saját kárán tanulta meg, miképen ti csak kétféle könyveket méltóztatok figyelemre: a' mellyek, tudnillik, beneteket vagy magasztalnak, vagy bánatanak.

Sokféle okok határozzák meg azokat, kik esztendejüket (vagy csak órájikat) könyvszerzésre fordítják. Vagynak kik azt álmodják, hogy ha mécseiket véka alá rejtendik, az egész emberi nemzet fog kipótolhatatlan kárt szenvedni; ezek a' Kosmopolíták: mások a' szomszéd népeket fényleni látván; erősen hiszik, hogy hazájokban csak úgy csilloghat hasonló fény, ha ők azt halhatatlan műveikkel meggazdagítják; ezek neveztetnek Patriotáknak: némellyek írnak, nem talván Mit és Miért; ezeket Genie névvel tisztelik: sokan írnak pénzért; ezek a' Czéhbeliek: a' kiket egy jó ebéd vagy a' hypochondria teszen szerzőkké, Kontároknak csúfoltatnak.

Engem a' mi illet, — Ti tudjátok hogy embernek magáról szollani (jól vagy rosziúl), mindég csalhatatlan jele az önn-szeretetnek. De ha száz Író-társaim közül kilenczven kilencz és egy senkit nem szeret és senkit nem becsül magán kívül: ki csudálhatja, ha velem is valami emberi dolog történhet? Én tehát gyenge ifjúsá-gom olta természettől nagy vonattatást ér-zettem az auctorságra. Ugy véltem ('s nem igazán e?), hogy halhatatlanságot nyom-tatott művek által könnyebb szerezni, mint hérosi teltekkel; 's a' nyomó prés' birto-kosait elejétől fogva különös tisztelettel kalapoltam meg. 'S égvén a' kívánságtól sajtózik alá minél hamarabb valamit terít-hetnem, mindenről, a' mi ébren vagy álom-ban, bennem vagy kívülem megtörtént, írogatni kezdettem. De, fájdalom! engem a' humor gyakorta megszáll, 's így lón, hogy írásaiban állandó principiumokat nem kö-vetheték. Most egy bizonyos gondolatba szerelmesb voltam, mint Belurgerius a' maga Homérjába: majd épen az ellenke-zőjét választottam sinórmértékül. Volt idő midőn a' Régieket imádva tiszteltem: 's is-mét más, midőn Sokratesben csak egy kávéházi csevegőt, 's Camillban csak egy Guerillaskapitányt találtam. Itt egy vidám órában mindent hittem: ott egy setét pil-lantatban mindenről kételkedtem. Szóval írásomnak minden lapja úgy állott a' má-sik után: mint két ellenkező Prokatori Al-legatio; vagy mint valamelly Eclectica Phi-

Iosophiának szakaszai. Semmi sem! így vi-
 gaszálám magamat. Öt száz évek után tá-
 madhat egy Commentátor ki egy példányo-
 mat könyvtárának pora közt megtalálja; 's
 erősen feltévén, hogy a' félezred előtt élt
 Író nem hibázhatott: Zsidó és görög, arab
 és deák Literatúrát kényszerítésbe hoz,
 csak hogy engemet magammal megegyez-
 tethessen. Jön egy másik, ki mind ezen
 egyeztetéseket a' semmiségbe vissza czáfol-
 ja, 's elvégre győzedelmesen így kiált fel:
 „Etcet. Etcet. De hol is vagyon az meg-
 „írva, hogy az ember mind addig míg ő
 „ember marad, egyforma tárgyakról min-
 „dég egyformán akarjon érezni és gon-
 „dolkozni? 'S bár próbálja valaki, ha tör-
 „ténét, környülmény, kedv, szerencse,
 „kor 's száz meg száz egyéb a' minék az
 „élet' minden pillantatára befolyása van,
 „megfogják e azt engedni? *Talpig em-*
 „*berséges ember!* gondolod magadban
 „szomszédodról, ha kölcsön pénzt adott:
 „a' *semmire kellő uzsorás!* így szitko-
 „zódol ellene, midőn visszakéri. 'S nem
 „így történik e minden egyéb dolgokban
 „is? Így leszen, hogy Szép és Rút, Nagy
 „és Kicsiny, Egyező és Ellenkező többnyire
 „csak a' pillantat' színéből, alakjából, 's
 „temperamentumából folynak ki; 's az úgy
 „nevezett *consequens* Bölcsék inkábbára
 „csak azért érdemlették e' nevet; mert a'
 „mit a' jó és rosz kedv' szesszenéséből
 „egyszer kimondottak, későbbben vissza-
 „mondani szégyenlették.“

A' Tapasztalás, jámbor Tudós Olvasóim! nagy mester. 'S ezen nagy mester' útmutatásainál fogva ezen Commentatornál sokkal bizonyosabb forrást fedezhetnék fel honnan az írói egyenlenségek erednek. Sokat hánykódtam magamban, ha azt nyilván valóvá teyem e? Egy felől féltem az én Tudós Író társaimtól, hogy az Eleusisi Titkokat megsértéssel fognak vádolni: de másfelől kénytelen vagyok azon (a' Német Föld' tudományos fijaival köz) gyengeségemet megvallani, melly szerént azt a' mi nyelvemre jön, el nem mondanom, és azt a' mi tollam alá jön, le nem írnom lehetetlen. Mi Írók, tehát elfáradunk mindég saját fejeinkkel gondolkozni; 's hogy a' valót fenekestől feltálaljam, vagynak néhányan közöttünk, kik ezen terhes foglalatosságot (agyvelő-gyúladástól rettegvén) soha sem is próbálták. Mit cselekszünk azért? Semmit nem egyebet, hanem a' mit a' Golkondai Királynének Éneklője nagy, de (a' mondottak szerént) nem szokatlan bölcseséggel cselekedett: *egyedül Író-tollunkra bizzuk a' munkát.* Ki nem tudja, hogy a' szegény Tollnak, minekutána a' lud' szárnyából kitépetett, többé feje nincsen? Hogy tehát még is kötelessége beteljék, 's a' könyvszerzőnek kegyetlen fogaitól 's asztalba verő markától megszabadúljon: iminnen és amonnan más különböző fejek-től, az az, különböző 's nem ritkán ellenkező írásokból és hallomásokból kölcsönözi a' Gazdát-halhatatlanító sorokat. 'S ha sok

istentelen Recensens ezt meggondolná: mindjárt nem kívánna könyveinkben sem nagyobb megegyezést, sem több logikai összefüggést, sem (a' mi még legigazságtalanabb) philologiai 's grammatikalis ismereteket. Altallátná, hogy a' szegény 'Toll nem csak gyalázatot nem érdemel, sőt dicséretet. Mert hány embert nem juttat ő ilyen módon naponként türehető ebédre, 's időnként egy egy új kaputrockra? Én részemről, az ilyen 'Tollakat a' Régi és Új világ' Csudatévő Pálcájival hasonlítom össze; 's a' Római példabeszédből vett kifejezéssel *virgula divinának* szoktam nevezni. De sokáig függőben valék: mellyik legyen azon Csudatévő Pálcák közül hasonlításomra legalkalmasb; a' Minerva' Pálcája e, vagy a' Mercuré, vagy a' Ciccé, vagy épen az Aymar Jakabé? Sok fontolgatás után a' Circe' vesszejében nyugvám meg, mivel annak ereje az általváltoztatásban állott. Mert ítélték meg, ha nem hasonlóul munkálódnak e a' mi Tollaink, midőn másoknak gondolatjaikat, írásaikat, vagy tanításaikat néhány húzásokkal úgy általváltoztatják, hogy azokat eredeti művek gyanánt bocsáthatjuk közre: 's leggyakrabban olly mesteri móddal, hogy azok, a' kiktől kölcsönöztettek, kincsekért sem vallanak többé magokéinak? Sokszor hallottam, Tudós Olvasók! hogy a' hypochondria prophetává teszi az embert. 'S azért van, hogy én a' Recensens Urakat többnyire hypochondriában sinleni gyaní-

tom. Mert hogyan találnák ki különben, melly kútfökből forrottak légyen a' mi illy szépen általváltoztatott Műveink? 'S ezen oknál fogva, ne hogy a' Recensensi Toll hasonlatosság nélkül maradjon, nem lenne rossz azt az Aymar Jakob' Pálczácskájához hasonlítaniunk; melly, tudnillik, a' maga különös tehetsége által mindenmű tolvajságokat felfedezhetett. Ne véljétek pedig ezen hasonlításokat hijábanvalóknak lenni. Mert különben, mondjátok meg: mi, *némelly* Írók, mi hasznát vennők *némellykori* olvasgatásunknak, ha azt illy fontos dolgokra nem fordíthatnók?

Azonban, akarmennyit vizsgálódjam erre és amarra, még is (egyeses lélekkel vallom meg), az ohajtott halhatatlanság elnyerése felől szinte-szinte kétségbe kell esnem. És ennek oka? Ennek oka, jámbor Tudós Olvasóim! nem egyéb, hanem az én falusi lakásom.

Van egy ismeretes, szélesen uralkodó Istenné, kit a' szabók *Módi*nak, a' Nagy-Világ' fiai pedig és *némelly* Írók *Tónus*nak neveznek. Ki nem hallotta, hogy ezen Módi és Tónus, valamint a' farknak szabásaiban, úgy a' könyvszerzés' módjaiban is vas, vagy ha talán jobban tudjátok, aranypálczával uralkodik? Egy olyan Író, ki magának és művének fényt és keletet akar szerezni, elmulthatatlanul kénytelen tudni, hogy a' tudományak és könyvírásnak micsoda formáji vágnak évszakazonként kedvességben. Másoktól hallottam, mikép *némellykor* csak

a' Szép-Nem' számára szabad tudni és írni; 's mindent a' mit tudsz és írsz, egy parányi fedélben kell öszveszorítanod. Majd a' fedelet jóval nagyobbra kell kivonni; 's ha a' parányi fedél alatt a' Metaphysikát is Sentimentalis Regében kellett előadnod: most a' Józsefuapi vendégséget is Tudós Értekezésben fogod kimagyarázni. Bizonyos időben ne beszélj a' hazafiúságon 's azt illető tárgyakon kívül semmiről: 's ha sokszor megtörtént is, hogy az egész dolog (névét 's némelly üres kifejezéseket kivéven), előtted ismeretlen, ne essél kétségbe; mert jó szándékod tudomány helyett szolgáland. Midőn a' sor arra jön, parányi ember maradsz; ha csak valakit kemény csapásokkal viadalra nem kényszerítesz. Máskor ellenben, minden embert levett kalappal kell köszöntened; 's ilyenkor van ideje, hogy magad is mindenféle gondolat és érzés nélkül papirosra hullatott Sonettóidat, 's akarmi más névvel nevezendő Versezeteidet bátran felállítsad. 'S én ezt legszerencsésebb, 's egyszerűsmind legszükségesebb időszakasznak vélem. Mert különben miként üresednének ki szekrényeink, mellyek versdarabokkal naponként gazdagon telnek meg? Mi Írók, valahányszor a' tudományos-tárgyakból kifogyunk, mind annyiszor versírásra fordítjuk napjainkat. Azt mondják a' dologhozértők, hogy a' Tudomány Országának végetlen határai vagynak; 's hogyan történik még is, hogy nekünk ez a' végetlen határ olly gyakran szűkké válik? Ez, úgy vé-

lem, valamelly Psychologusnak vizsgálódását megérdemlené.

Szerencsés Író, ki a' Fő Városban magának ha csak egy félig vizes, és két harmadnyira setét kamarácskát is árendálhat! Ó előtte nyitva állanak a' tiszteletnek és halhatatlanságnak kapuji. De én csak a' Módi' különböző változásait sem számlálhatom tökéletesen előtökbe; annyival inkább annak mindenkori rendszabásaihoz magamat nem alkalmaztathatom. Tedd hozzá, hogy mind e' mellet is ellentállhatatlan kívánággal (nem mondom: dühösséggel) ragadtatom a' könyvszerzésre; 's nincsen e' elég okom a' sors ellen panaszolkodni? Jól mondja a' példabeszéd: egy bal történet sem jön egyedül. 'S íme a' falusi lakás a' Módival való ismeretlenségen felül, még azonmentségek-től is megfoszt, mellyekkel a' városi Író olly nagy haszonnal élhet előbeszédében. Mert ötöt vagy a' Könyváros sürgette a' beállandó Pesti Vásár miatt; vagy barátainak nem állhatott ellent; vagy épen valamelly nagy rangu Maecenas parancsolatainak kellett engednie. Híjános tehát a' munka? Ó maga azt sokkal jobban érzette mint Ti, 's minden híjányt beven kifogott volna pótolni, csak a' mondottak közül valamellyik né történten. De én? Jól értitek Tudós Olvasóim, hogy én mind ezen kifogásokat lelkesmeret sértés nélkül nem használhatom. Életemben a' Könyváros Urak közül nem ismertem másokat azokon kívül, kik a' tudománynak kincseit gyalultatlan deszkákon tégladarabok-

kal nehezítik le, ne hogy a' tiszteletlen déli szél úgy bánjon velek: mint a' Cúmai falevélekkel. Ezek pedig annyira értik az ismeretes *nonumque prematur in annum*nak szükséges voltát, hogy még egy Könyvszerzőt sem kényszerítettek soha is sietni. *Barátok* pedig, és *Maecenas*? O, mi csak Barátom Uramnak csúfoljuk egymást; a' *Maecenas* nevet pedig egyedül a' ti ellenek panaszkodó Előbeszédeitekből ismerjük! De Bibliothekák itt közel nincsenek. Igazatok van, Uraim; ez nagy melegség! Csak egy van a' mitől rettegek. Könnyen eszébe jöhetne valakinek az a' kérdés: Jámbor, és ha szolgálatodra az egész Alexandriai Könyvház még egyszer megújulna is, mi hasznát fognád vehetni? Valljuk meg Tudós Író-társaim! hogy egy ily emberszeretet nélkül való kérdés sokunkat nem kicsiny zavarodásba hozhatna.

Még sem tagadhatjátok, hogy némelykor nekem is lehetnek olly nehézségeim, mellyeket egy közellevő könyvtáron kívül semmi más meg nem könnyíthetne. Már iskolás éveimben (hogy csak azt említsem) nagyon gyöttrődtem, valahányszor a' kezemben forgott könyvekben kettős Kérdés-jegyeket, és kettős 's gyakran hármas Felkiáltás-jegyeket szemlélttem. Sokszor a' Kérdés-jegy a' Felkiáltásával párosítva volt: nem ritkán egy vagy több egyenes Húzások következtek utánok. En az illyeket a' Hieroglyphi Titkok közül valóknak sejdítgettem; 's nem minden jelenség

nélkül, mély bölcseséget véltem alattok fe-
küdni. Be boldog volnál, ha te az ilyeneket
érthetné! így epedtem. 'S nem volt a' ki
fáklyát gyújtsa a' sötétben. Nem egy Di-
plomatikus, midőn már szinte kétség között
akarta tisztán maradt papirosát öszvetépni,
még egyszer könyves polca felé nyúlt, 's
a' nagy-apjáról reászállott három chemiai
könyv közül az egyiknek Mutatójában talált
vígasztalást. Nem történhetett vala e így
velem is? De ezen temérdek könyvszükség-
ben egyedül csak az úgy nevezett Geniek
tudnának magokon segíteni. Mivel nekik,
úgy mondják a' Dolgozó-értők, meg van
engedve, hogy, semmit nem tanulván, min-
dent tudhassanak. Én azt hiszem, hogy
ezeknek az Uraknak, mint hajdan ama'
világszerte híres Petrus Aponensisnek, bi-
zonyos *familiaris spiritusokkal* van társal-
kodások. Másként hogyan is lenne lehetsé-
ges, hogy ők csak egy gondolatra most Dalt,
majd Dramát, ismét Demosthenesi Beszéde-
ket, vagy épen egy Philosophi Recenziót...
gombai mind könnyűséggel mind szaporas-
sággal természetnek? 'S merje bár valaki
ellenek Aristotelest vagy Horátzot, 's Isten
tudja még kit? felhozni; szemöldöket hu-
nyorítanak mint Zsigmond Császár, 's ezt
kiáltják: *Isti lurcones*. — — Nekünk, az
az, nekem és nektek nincs más mód, hanem
vagy tudatlanságban maradni; vagy pedig
rettető fejtörésekkel egy olly hypothesis
kigondolni, mellyet utóljára is valamelly
Custos Ur, csak egy könyvtáblát felemel-

vén, kóhalomná döntend. 'S ezen veszedelemnek ellenére is, lehetetlen, hogy az említett Jegyek és Húzások eránt tett felfedezéseimet a' Tudós Világgal ne közöljem. Lesznek kik ez által az enyéimhez hasonló lélekhánykódásoktól szabadúlnak meg; 's a' felfedezőnek fejére, ha csak gondolatban is, áldást ohajtanak.

Kívánsz valamelly Veszekedő Írásban, Recenzióban 's több e' félékben ellenfeleden egy éles és igen elmés csípést, vagy szelést (vagy a' minek nevezni akarod) ejteni? Tedd a' Kérdés' jegyét kétszer egymás után; 's tapasztalni fogod, hogy minden más névvel nevezendő lelki vagy testi eszközök nélkül csudát tevel. Ha megakarod Olvasódat rázkódtatni, és semmi alkalmas gondolat nem jön tollad' végére, kétszerezd a' Felkiáltás' jegyét, a' következő sorban pedig háromszorozd. Számtalan Ódákat olvastam, melyek ezen mesterség nélkül szárazabbak voltak az Aesopusi Meséknél. Várj csak, mondá az Író; 's mély bölcseséggel elszórván a' kívánt Jegyeket sorai közt, Pindari és Horáti Ódákká képzelte azokat. A' Kritikának szava többé a' sok felkiáltás miatt nem zenghetett. A' Kérdés' jegyét a' Felkiáltásával, úgy vélem, akkor legnagyobb haszonnal párosíthatod, ha valamit meg akarván mutatni, minden erősségeidből egyszerre kifogytál. Illyenkor az említett fortély akarmelly Eredeti Oklevélnél is jobb szolgálatot teend. A' Húzások pedig — oh, a' Húzások mindenek felett vagynak! Nem tudsz többé

gondolatot tömni soraidba? Nem szükség elakadnod. Egy vagy két Húzás négy annyi gondolatnak helyét is kipótolhatja. Megbecsülhetetlen mesterség kivált Drámaírónak. Hány scénák maradnának e' nélkül üresen! hány Monolog változnék pusztá sétálássá és tobákszippantássá!! hány — — — !!! 'S nem igazság e? Az Olvasó csak gyönyörködjék és ítélgessen? Nem! Sőt, a' hol az árva Irónak veleje kiszáradt, gondolkodjék ő maga; 's tegyen valamit saját multságának eszközlésére. És épen erre valók a' Húzások; 's innen van az is, hogy mi Irók gondolkodó, tudós Olvasókat ohajtunk magunknak. Mert nem megbecsülhetetlen e az olly Olvasó: mint a' millyen Hallgató Diderot vala; ki előtt ha valamelly közepszerű művet olvastak fel, neki ereszkedett phantasiájának, 's azt az ezer szépet, ezer külömbfélét, a' mit ilyenkor gondola, tévedésből mindég az olvasás alatt levő munkára ruházta? O Phoibos Apollon, és Te

— pajzsrázó Zevsnek deli lyánya, komoly Szüz! adjatok minden küszködő Könyvírónak illy érdemes Olvasót; 's így nem lesz dicőség és borostyán, mellyre el ne juthassunk, csak Húzásainkat jó helyre rakogassuk. 'S bár valamelly nagy tudományu hazafi ezen Elrakogatásnak Reguláját számunkra kifejtegetné! Felszámlálhatatlan haszon fogna fáradozásából a' Nemzetre háramlani.

Ideje bevonnom a' vitorlákat; 's hosszút csapongásaim után (mellyek mindazáltal

egyedül a' ti hasznokat czélozzák) a' szül-
ségeket röviden elmondanom.

Mi pedig szükségesebb mint az Irónak a' maga művét megdícsérni, 's használatos voltát a' világgal tudatni? Én ugyan, jól értvén hogy minden könyvben legnehezebb az Előbeszédet elkészíteni (mert azt saját fejünkből vesszük, a' könyvnek többirésztét pedig a' honan tetszik), legegélbb is a' sanyarúbb munkán akartam keresztül esni; 's így történt, hogy midőn ezeket írom, még tökéletesen el sem határoztam, ha a' Pesti Magyar Játékszín' leendő Virágzásáról fogok e értekezni, vagy a' Négersklávokkal Kereskedésről? De minden esetre bizonyosokká teszek benneteket Tudós Olvasóim, hogy mind a' Haza, mind az Emberiség, mind a' Tudomány, mind a' Mesterségek és Fabrikák hasznot veendenek írásomból. Ne hogy pedig a' gyönyörködés is hátra maradjon, némelly Toldalékokrol már előre gondolkoztam, mellyek újonnan talált Játéknevekből, egy rézbe metszett arab Medailonból, 's némelly Találós-mesékből és Rejtett-szavakból fognak állani. 'S illy készület mellett, úgy vélem, eléggé büszke lehetek mind a' dícséret-hakászt abba hagyni; mind a' Zoilussal való Pört (noha minden Előbeszédi Szokás ellen) elmellőzni. Ezen utólsót úgy is, annak idejében világra jöendő Antikritikáimban bőven kipótolhatom. 'S illy Reservata mellett, e' sokféle hivatalos elvonnattatásim közt nem kicsiny munkával öszvealkotott Előbeszédemet be is rekesztem:

Kit tőlem végy jó neven hív Olvasó,
Hogy Istentől néked adassék sok jó!

Költ Dörgényfalván, Bőjtelő havának negyedik napján, Kristus Urunk' születése után az ezer nyolcz száz huszonharmadik esztendőben. *Dörgényfalvi Dörgény Andor.* *)

Az Élet' és Literatura' Redactiója erősen feltette magában, hogy minden darabnak, melyet a' Publicum elébe ad, recenseáltatni kell; 's ezen principium' következésében a' felebbi lapokon álló Előbeszéddel bajlódás az alólirt Rec. kötelességévé tétetett. Rec. előtt ugyanem egészen ismeretlen a' Könyvvizsgálásnak hajbakapó mestersége: de most az egyszer megvallja, hogy a' nevezett Előbeszéden minden tudománya elakadt; mivel még soha életében

*) A' nagy érdemű D. Andor Úr kevés napokkal azután, hogy Előbeszédét elvégzé, különös szerencse által olly polczra emeltetett, mellyen a' Magyar Literatúrával foglalkozást többé magához méltónak nem ismeri. Ez idő olta úri becses torka és ajakai annyira elkényesedtek, hogy a' magyar szót is csak kénytelenségből 's csak tördelve ejti, neki szokván a' Német Nyelvnek, mellynek gyöngéded, lágy voltárol V. Károl Császár és Lemuel Gulliver (ama' világszerte híres Utazó) olly ragyogó bizonysgot tettek. Kérettetik azért a' Nemes Közönség, hogy az Előbeszédben megígért Munkának megjelenése felől kétségbe esni ne terheltelessék. *A' Redactio.*

Előbeszédet nem recenseált. Ha valami meghatározott, például, Poetai Müvről, kell ítéletet mondani: voltak Aristotelestől és Horáztól fogva száz megszáz Nagyok, kiknek Theoriájikrol minden parányi Kritikus mértéket vehet. De Theoriát az Előbeszédekről még senki nem írt; 's a' maga fejből teremteni egyet, arra Recensensnek sem kedve nincsen, sem tehetsége. Azt is mondják, hogy recenseálni csak annak lehet a' ki vagy Auctor már a' felvett Nemben, vagy legalább az lehetne. Rec. pedig még Előbeszédet soha nem írt; írni nem is készült; annál fogva azt sem tudhatja, ha írni tehetségében állana e? Figyelmet érdemel az is, hogy D. Ur, az Előbeszéd' végén, már is Antikritikát emleget: Rec. pedig már annyira beléjökunt a' Litteratori Kakasviadalmakba, hogy újakat meg újakat a' maga nyakára perelni nem akar. Nincs tehát egyéb hátra, hanem hogy egyfelől a' Tudós Redactiót megkérje, hogy ha csak ezen egy esetben is engedje a' Nemes Közönséget ne a' Recensensi nagyítva-kicsinyítő, és kicsinyítve-nagyító üvegen keresztül, de saját szemeinél fogva látni és ítélni: másfelől pedig a' Szerző Urnak telyes szabadságot adjon, a' maga Írói-érdeme felől azt és annyit, a' mit és a' mennyit akar, álmodnia. *Cselkövi.*

XIII.

Kritika nélkül nincs Literatura; lehetnek könyvtárok — de Literatura nincs: lehetnek emberek, de azért még nincs Státus. A' Literatura Státus; és Státust Igazgató-Szék nélkül nem képzelhetni: 's a' Kritika Igazgató-Széke az Írói-Státusnak. Nélküle a' sok ezer Író, ha volna annyi, nem egyéb, mint széllyelhányt Tag: nem teszen egy Testet, 's így egy Lelket sem; 's e' nélkül nincs Literatura. De az Igazgató-Forma különféle mind a' két Státusban... Irtózom tőled — Dictátor; ki megakasztod röptében a' lelket; a' kart lánczra fűzöd: téged a' Republikában a' vas Szükség szüle, 's erőd orvosi erő volt ottan; a' Tudományok' Republikájában lehet szükség, de itt a' te hatalmad lankaszt, lesújt: irtózom tőled; fuss! Idvezellek, dicsó Szelleme az egykori Republikának, fenntartója az emberi józan szabadságnak 's méltóságnak, erős Malasztadó! De te elaggottál mint Lear; 's tennén gyermekeid fel falták létedet: te nem vagy e' világra való. De — köszöntlek tág Országában a' Tudományoknak! Add meg szabadságát mindennek, hogy szóllhasson, hogy ítélhessen; Tanács-Széket adj, melly igazgassa az erőket, 's adj Kritikát, melly kimutassa az időnek: Merre 's Hogyan; gyűjts szövetneket a' vizsgálódó Észnek oltárunkon, melly világítson a' homályban; légy Őr, hogy a' Felfuvalkodott ne usurpáljon, az

ármányforraló ne öljön; sujtsd le a' kontárt, *) 's üzzd ki a' Szép' palotájának tornáczaiból az uzsorásokat 's részegeket; se géld a' Kezdőt 's élesszd; békéltessd öszve a' Felekezeteket; az Erdemest koronázzd meg, a' Nagyot kétkedve csodáld; — a' Geniust pedig hagyjad ön szárnyán röpdülni, mert ő maga túl esik határaidon, 's önnön maga Törvényhozója magának! . . . E' jelen emberkort a' tudás' szomja fogá el; a' Külföld el van árasztva Folyóírásokkal; 's ha valaha, tehát most virágzik azon idő, melly az Értelennek kimerülhetetlenségét látszik leginkább bizonyítani: mi pedig, közelében a' föld' legvirítóbb Nemzeteinek, nagy öntettségel megnyugszunk a' Régim; mintha tovább már nem haladhatnánk, vagy mintha a' Nagy e' kebelből kiapadt volna. Ne vesse előmbe senki Hazánknak azon Ezreit, kik majd e' majd ama' Literatúrában jártasok: ezen Ezrek még nem teszik a' Nemzetet, a' Testet; Egyesek' culturája nálunk éppen nem ritka, de a' Nemzeti még mindég a' Jobbak' *pium desideriuma*. Mi még nem emelkedtünk fel a' többoldalúság'

*) Óva, kény nélkül, kimélléssel, és tsak mintegy elhintve hordjuk elő ítéleteinket; jól érezvén hogy könnyebb a' mustrálgatás a' teremtésnél; hogy Literatúránk' mostani állásában inkább sarkantyúra szorúltunk, mint sem ostorra, és hogy ott' is, a' hol veszszötskére lenne szükség: tanátsosabb legyinteni, mint veszszözni. G. Dessewffy József.

lépcsőjére. Jaj azon Orvosnak, ki bevág a 'Szép-Literatúra' mezejére: ő azonnal kontrár; de, fordítsa csak pihenő-óráját társági vagy magányos játék-multságokra, senkinek sem jutand eszébe őt erről megítélni; mert csak az multság nekik, a' mi zajjal 's hiúsággal van egybe kötve, más tudományoknak pedig, noha mellesleges, üzése, úgy tartják, elvonja komoly Hivatalától, nem tudván, hogy az Orvos' keble épen Hivatalánál fogva hajlong mindenfelé, 's hogy az ő tárgya nem lévén egyedül a' Test, hanem majd nem annyira a' Lélek is, mindent szeret a' mi a' Testtel és Lélekkel bár melly viszonyban, *relatióban*, áll; 's hogy alig van valami, a' mi figyelmét valamelly oldalról le ne láncozná; 's rajta kívül senkinek nem szükségesbb az a' Liberalis Miveltség, az a' Sok Egyben. De nem csak e' Rendel terheli a' bal ítélet. Nekem egy szeretett barátom van, kinek a' természet bőven nyújtá ajándékait, 's kinek dolgozásai még díszl vonandanak a' Hazára: 's, ime, ő mintegy rejtekben kényszerítettik a' mosolygóbb Isteneknek áldozni, hogy törvénybeli hivatalában hátra marasztást ne szenvedjen...

Ezek Kitérések ugyan, de célomhoz mind közelebb visznek. Megmutatják t. i. tudománybeli egyoldalúságunk befolyását az Életbe, 's ezét ismét a' Literatúrába. (Ha mindenki csak azon könyveket szerzi meg, mellyek egyenesen az ő Tudomány-Ágába tartoznak, úgy nem lehet könyveket nyomtatni.) 'S ezen egyoldalúságról

elvonni, 's az Olvasók' figyelmét többféle fordítani, volt Molnárnak 1783ban feltevéle 's célja; azonban ezt végre is hajthatni, arra Egy ember nem elégséges. Azért az ő Könyvháza is monotoníára hajlik; 's jobbára csak Világ- és Természet-Hisztóriai tárgyakat foglal magában. Pest' kebelében a Tudományoknak minden Ágain, Europa' minden Nyelvein élnek tudós Férfiak: mikor fog közzéjük egyesítő lélek szállani, melly egy Közönséges Bibliothekának szerzésére 's kibocsátására öszvékötendi? Kivonásait adni minden Ágon minden Nyelven megjelenő jeles új könyveknek 's megítéltetéseit azoknak — határtalan hasznu intézet volna: ez által mindenki könnyű szerrel egy lépést tarthatna a' Mivelt Világ' folyvást elhaladó szellemével; 's az Egész Nagy Literatúrával megismerkedhetnék. Egy felől ezen Kiterjesztése Ismereteinknek, más felől egy Józan és Szoros Kritika, melly a' tudtaknak feldolgozását 's a' Szépművész' képzeteit igazgatná, szereznék meg köztünk is azt az Aranykort, mellyre legtöbb Nemzettársaink már felvergődtek eddiglen.

Politikus, Egyházi 's Gazdaságbeli Folyóírásainkon kívül ezen Tudományosokat bírtuk vagy bírjuk. **MAGYAR KÖNYVHÁZ.** Pozsony. 1783. *Molnár János.* **MAGYAR MUSA.** Bécs. 1787. 1788. 1789. *Szacsavay Sándor.* **MAGYAR MUSEUM.** Pest, 1788. 's 1789; Kassa 1792. *Batsányi János, Baróti Szabó Dávid, Kazinczy*

Ferencz; ('s Ráday Gedeon, Virág Benedek, Versegi Ferencz.) MINDENES GYŰJTEMÉNY. Komárom. 1789. 1790. 1791. 1792. *Péczeli Jozsef*, *Mindszent Sámuel*, *Perlaki Dávid*. ORPHEUS. EGY HÓNAPOS-ÍRÁS A' JÓZAN GONDOLKOZÁSNAK, IGAZABB IZLÉSNEK ES MAGYAR TÖRTÉNETEKNEK ELŐ SEGELLÉSÉRE. Kassa 1790. *Kazinczy Ferencz*. SOKFÉLE. Győr 's Bécs 1791—1808. *Sándor István*. Új Bécsi MAGYAR MUSA. 1793. *Pánczél Dániel*. URANIA. Vác. 1794. *Kármán József* és *Pajor Gáspár*. SEGÍTŐ. HÓNAPOS ÍRÁS A' SZÉPNEK ELŐMOZDÍTÁSÁRA. Buda. 1806. *Kis-Csoltoi Ragályi Tamás*. (Szemere Pál). ERDÉLYI MUZEUM. Kolozsvár és Pest. 1814—1818. *Döbrentei Gábor* (Szemere Pál). HASZNOS MŰLATSÁGOK. Pest. 1817. Foly. *Kultsár István*. TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY. Pest. 1817. Foly. *Fejér György*, *Vas László*, *Prepeliczay Sámuel*, *Thaisz András*. SZÉP-LITERATÚRAI AJÁNDÉK A' TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNYHEZ. Pest. 1821. Foly. (Szemere Pál) *Thaisz András*. ASPÁZIA. Pest. 1824. *Kovácsóczy Mihály* (Szemere Pál). LAURA. Komárom. 1824. *Gödör József*. KEDVESKEDO. Bécs. 1824. *Igaz Sámuel*. FELSO MAGYAR ORSZÁGI MINERVA. Kassa. 1825. Foly. *Dülházy Mihály*. (Gróf Dessewffy József). ÉLET ÉS LITERA-

TÚRA. Pest 1826. *Szemere Pál és Kőlcsey Ferencz.*

Ezekből vizsgálhatni előmentünket; mert a' Folyóírás az Időnek Leánya, Tüköre. Leánya, mert méhében született — de Leány: azért szeret mindennel czivódni, mindent kifecsegni; 's épen ennél fogva Tükre is a' koroknak, 's azon Élő Tárház, mellyben látjuk, mint haladt a' nagy idő, milly generatiók következtek egymásra a' Szellemvilágban 's milly befolyással egyik a' másokra; melly ideák váltogatták egymást, 's mennyi hatalma van a' vizsgálódó Esznek a' Geniuson, a' Rendszabásnak a' Praxison! ——— *Toldy Ferencz.*

Élet és Literatúra. Lap 180. Mert hogy
 Göthét a' Németek Poetának sem
 ismerik. . .

Wenn es die hohe Universalität in dem Umfang unsrer vaterländischen Poesie ist, was ihren Vorrang vor den beschränktern poetischen Literaturen aller andern neueren Nationen hauptsächlich bestimmt: so ist Göthe unläugbar der Dichter Deutschlands, welcher, in sich allein, diese Universalität, die wir dem Genius unserer Sprache und der Verspätung ihrer Cultur zu danken haben, vornehmlich repräsentirt. In der Fülle dieses schöpferischen Geistes stellt sich das Höchste, was die Poesie aller Völker und aller Zeitalter in jeglicher Form hervorgebracht, gleichsam wie die Strahlen des Lichts in einem Brennpunkt zusammentreffend dar. Homer spricht Göthe's Leser aus Hermann und Dorothea, Euripides aus der Iphigenie, Aristophanes aus den Vögeln, Tibull aus den Elegieen, Martial aus den Epigrammen, Dante aus dem Faust, Cervantes aus dem Wilhelm Meister, Shakespeare aus dem Tasso und Götz von Berlichingen, an. Raphaelische Gestalten, Gruppen von Ostade und Michael Angelo, drängen sich unserm Blick in seinen Dichtungen aneinander vorüber; seine Darstellungen weiblicher Charaktere besonders: Iphigenie, Stella, Coecilia, Lotte, Lilla, Claudine, Elmire, Dorothea, Eugenie, Clärchen im Egmont, Gretchen im Faust, Mariane in den Geschwistern, die beyden Leonoren im Tasso, Adelheid und Maria im Götz, Marie im Cavigo, Mariane, Mignon,

Philine, Auralie, Natalia und Therese endlich im Wilhelm Meister — welche unübertrefflich reiche Gallerie von schöner Weiblichkeit, alle an Gestalt und innerstem Wesen verschieden, alle aber an unendlichen Reiz und seelenvoller Wahrheit einander gleich, bilden sie nicht? (Élet és Lit. lap. 120. Nem ismerék Költőt, ki szeretetre méltóbb asszonyi Charaktereket tudott volna rajzolni, mint Göthe.) Die schwärmendste Phantasie, der besonnenste Verstand, der muthwilligste Scherz, der bedeutendste Ernst, die tiefste Empfindung, der treffendste Witz; Stärke und Zartheit, Gewalt und Ruhe, Klarheit und Tiefsinn, alles wechselt in den Werken dieses Dichters, wo man sie aufschlagen mag, so mannigfaltig und doch durch die wunderbarste Harmonie seines plastischen Génies, so leicht und innig zur Einheit eines allgemeinen Lebens verbunden, als entfaltete sich uns das grosse Buch der unergründlichen, unbestimmbaren Natur selbst.

Halle u. Leipz. Liter. Zeit. 1807. Nro 200.
Seite 355.

Lap.	sor.	Olvasd.
39.	21.	menthetjük.
45.	3.	nem lehettek.
46.	25.	kedv-szesz.
124.	7.	érthetem.
L. 67. sor 31. kihagyandó: közé.		

